

APPLICATORISCHE STUDIE OVER DEN OORLOG IN HET POLDERLAND

DOOR

G. SNELLEN.

Het gebruik, dat in den oorlog gemaakt zal worden van onze polderterreinen, is in de Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap reeds bij herhaling besproken. Deels geschiedde dit in algemeenen zin, deels uitsluitend met het oog op de verdediging van onze liniën en stellingen; doch de tactische zijde van den veld-oorlog in het polderland (als ik dien zoo noemen mag) is in deze Vereeniging nog niet behandeld. Kan oorlogvoering in een polderstreek buiten onze liniën en stellingen dan niet voorkomen? De veldtocht in *Noord-Holland* van 1799 bewijst het tegendeel, en ook in de toekomst zal men wel degelijk daarop moeten rekenen.

In zijne voordracht »Aard, strekking en eischen van den oorlog in het polderland» (zie Verslagen der Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap, 1884/85, blz. 433) spreekt de Generaal-Majoor (destijds Kapitein) PLANTENGA van een »langzamen terugtocht door ons polderland naar de *Stelling van Amsterdam*». Dit is één voorbeeld, maar ook in andere gevallen zal in dergelijk terrein worden gestreden; bij eene landing des vijands in *Noord- of Zuid-Holland*, bij een inval in *Zeeuwsch Vlaanderen* en na eene doorbreking van het Zuidelijke front der Vesting *Holland* tusschen *Geertruidenberg* en *Willemstad* zullen wij in onversterkt polderterrein moeten strijden, en al deze streken vertoonen zeer sterk van elkander verschillende typen van polders. Sommige hebben een vrij hoog terreinpeil en zijn moeilijk te inundeeren, eenige liggen uit hun aard bijna dras, andere weer zijn door zoo vele en zoo breede wateren doorsneden, dat inundatie overbodig is. Ook ten opzichte van de dijken (hoogte, breedte, taluds, beplanting enz.), van de meerdere of mindere bedektheid van het

terrein en van de begaanbaarheid op en naast de wegen ver-
toonen zij belangrijke verschillen. Over het algemeen zijn zij
echter vlak, open en doorsneden; drie eigenschappen, die den
aanval zeer bemoeilijken en waarvan de verdediger, zooveel
slechts mogelijk is, partij moet trekken. Het vlak en open
zijn stelt hem in staat den naderenden aanvaller reeds op
grooten afstand onder vuur te nemen, het doorsneden zijn
belemmert den laatste in zijn opmarsch.

Neemt de verdediger nu stelling achter dijken en maakt
hij door inundatie of door dras zetten het voorgelegen terrein
met uitzondering van de dijken en van enkele hooggelegen
wegen onbegaanbaar, dan verschaft hij zichzelf het voordeel
van in breed front den in défilé's (n.l. de droogblijvende
wegen en dijken) dus in smal front oprukkenden vijand te
kunnen bestrijden; hij kan zodoende op elk acces meer ge-
weren in het vuur brengen dan zijne tegenpartij en verschaft
zich op die wijze een plaatselijk overwicht.

Kiest hij verder zijne stelling zóó, dat tot op een afstand
van 5 à 6 K.M. geene parallel-dijken aanwezig zijn, dan zal
de verdediger zijne veld-artillerie in haar geheel en ongeschokt
tegen 's vijands infanterie kunnen gebruiken, omdat diens
geschut, op een zoo grooten afstand geplaatst, geene noemens-
waardige nitwerking zal hebben en dichterbij, op de accessen
geplaatst, slechts voor een deel in werking kan komen, alsdan
meermalen tegenover eene sterkere en beter gedekte artillerie
staat en dus gevaar loopt om spoedig tot zwijgen te worden
gebracht, terwijl het dan bovendien hinderlijk is voor den
opmarsch van de infanterie des aanvallers.

Echter is in het polderland niet alles in het voordeel van
den verdediger. Niet minder dan de aanvaller ondervindt
hij de moeilijkheid van de gevechtsleiding, de bezwaren ver-
bonden aan het gebruik der reserven en die, welke zich
voordoën bij een terugtocht. Soms zal hij stelling moeten
nemen aan open, uit de verte goed zichtbare dijken; soms
vindt hij de gunstigste punten, n.l. de snijpunten van wegen
en dijken of kaden ingenomen door dorpen of gehuchten,

waardoor in het gunstigste geval zijn schootsveld slechts beperkt wordt, terwijl hij meermalen genoodzaakt zal worden, in den smallen, uitersten dorpsrand stelling te nemen en zodoende het voordeel van een breed gevechtsfront prijs te geven. Eindelijk is het polderland niet overal open, doch dikwijls tamelijk bedekt juist op punten, waar dit voor den verdediger zeer nadeelig is. De eigenaardige terreinsgesteldheid zal bovendien den verdediger dikwijls dwingen zijne artillerie op te stellen in de lijn zijner infanterie.

Het doel van deze applicatorische studie is: 1°. na te gaan, hoe in een concreet geval eene stelling in het polderland op de doelmatigste wijze kan worden beveiligd en verdedigd, verkend en aangevallen, en 2°. daarbij te onderzoeken, in hoeverre de gevechtsvoering in het polderland andere eischen stelt aan de organisatie, bewapening en uitrusting, dan die in hoogere streken.

Wat het laatste punt aangaat, wensch ik reeds nu het volgende op te merken. De terreinsgesteldheid van ons polderland verschilt zooveel van die in andere streken, dat de invloed daarvan zich niet alleen op de tactiek, doch evenzeer op de organisatie zal doen gelden. Daar ons leger echter niet uitsluitend in het polderland zal optreden, doch bij handhaving van neutraliteit en bij een oorlog tegen een kleinen staat of als bondgenoot van eene groote mogendheid, ja, zelfs in het begin van eene worsteling met een overmachtigen vijand wel degelijk op meer normale terreinen moet vechten, is het noodig dit te organiseeren, uit te rusten, te bewapenen en te oefenen op zoodanige wijze, dat het laatstgenoemde taak kan blijven vervullen. Hiernevens moet het echter zoodanig zijn ingericht, dat het op eenvoudige wijze, in korten tijd voor zijne tweede taak, den polder-oorlog, tot een geschikt lichaam te maken is.

In dit opstel is aangenomen, dat de 3^e Divisie in den avond van den 30^{en} Juni nog georganiseerd is als veldleger, doch dat reeds enkele omstandigheden, als b.v. de aanwezigheid van gewapende uitleggers en mitrailleurs op drijvende stoelen,

den overgang tot het polderleger doen vermoeden. Men beroepe zich tegenover de studie dan ook niet op de bestaande oorlogs-organisatiën; want bij de samenstelling is met opzet daarvan afgeweken om aan te geven, wat voor den oorlog in het polderland wenschelijk wordt geacht. In één opzicht wordt bovendien ook voor het veldleger verandering wenschelijk geoordeeld, n.l. voor zoover betreft de omzetting van één bataljon per regiment infanterie in een wielrijders-bataljon; deze wijziging zal altijd goede vruchten afwerpen. Wel is vooral in het polderland het dirigeeren van reserven eene bij uitstek lastige zaak, doch ook in hoogere terreinen zal meer-malen eene omvatting op grooteren afstand en binnen korter tijdsverloop, dan thans mogelijk is, noodig zijn, en zal in dit opzicht snelheid iets vermogen tegen overmacht; men denke zich b.v. vijandelijke reserven of vijandelijke batterijen door één of meer wielrijders-bataljons verrassend in flank of rug aangevallen, of de mogelijkheid om door zulke onderdeelen tijdig gewichtige punten te doen bezetten. Eindelijk zou eene eventueel te formeeren cavalerie-brigade van 12 à 15 eskadrons met hoogstens 2 batterijen rijdende artillerie in dergelijke afdeelingen, die haar niet alleen kunnen volgen, doch, zoo noodig, zelfs voorbijsnellen, een machtigen steun vinden. In het polderland moet de taak der wielrijders-bataljons zijn: het overnemen van de verkenning, waarvoor de cavalerie op de smalle wegen en dijken, ook door de groote doelen, die zij biedt, minder geschikt is; en het optreden als reserve, ten einde tijdig hulp te bieden, dan wel partij te trekken van elke gelegenheid, waarbij de vijand zich bloot geeft.

Voor het overige komen de gewenschte wijzigingen in hoofdzaak hierop neer: de veld-artillerie te vervangen door gewapende nitleggers en de treinen te water te vervoeren. Zondert men de dijken uit, dan zijn hooge wegen in het polderland niet te vinden; vele dijken en kaden zijn bovendien niet hard gemaakt en laatstgenoemde dikwijls te gering van afmetingen om als rijweg te dienen. Wil men nu, wat voor eene krachtige verdediging beslist noodig is, tot de inundatiën

à la minute van STIELTJES overgaan, dan zullen de wegen door de polders spoedig in zoodanigen toestand verkeeren, dat zij bij een laag peil misschien nog wel bruikbaar zijn voor infanterie, doch geheel ongeschikt voor veld-artillerie en treinafdeelingen. Ter zelfder tijd echter als over de wegen kan men beschikken over vele vaarten, al moet daarop ook wel eens een omweg worden gemaakt. Stoombooten op de achterwaarts gelegen wateren, motorschuiten op die in 's vijands nabijheid, moeten de behoeften (munitie en verplegingsmiddelen) en het geschut vervoeren; de distributie uit de treinen kan door opstoomen, dan wel door verder vervoer in kleine schuiten en roeibootten geschieden.

Op deze wijze blijven de wegen uitsluitend ter beschikking van de infanterie en bestaat er geen gevaar voor verstopping door het onklaar worden van voertuigen.

De voordeelen van het vervoer der treinen te water zijn te duidelijk dan dat zij verder behoeven te worden besproken; hoe onontbeerlijk ook, de treinen zijn het schrikbeeld van iederen bevelhebber en iederen aanvoerder, en leveren in lange défilés een bepaald gevaar op.

De treinen voor het polderleger kunnen bovendien eene belangrijke beperking ondergaan. Wel zullen de munitie-treinen in hoofdzaak dezelfde voorraden moeten bevatten als die van het veldleger, maar door de grootere bergruimte der transportmiddelen en het overbodig zijn van paarden kunnen zij belangrijk worden ingekrompen. Dit is evenzeer het geval met de verplegingstreinen; de uitgebreidheid der stellingen, waarin ter verdediging van elk acces slechts eene betrekkelijk kleine bezetting noodig is, gevoegd bij den rijkdom der polderstreken aan slachtvee en andere levensmiddelen, begunstigt de mogelijkheid van voeding door de bevolking. Veel materieel van de geneeskundige afdeling (tenten, ziekenkarren enz.) kan vervallen door schepen in te richten tot drijvende verbandplaatsen en hospitalen, die bovendien den gewonden en zieken veel meer gemakken bieden dan andere transportmiddelen.

Zijn er voordeelen verbonden aan het vervoer te water van

de treinen, nog meer is dit het geval met dat van het geschut. In de laatste jaren zijn meermalen stemmen opgegaan voor eene bewapening der veld-artillerie met vuurmonden van zeer klein kaliber en werd daarbij wel eens te kennen gegeven, dat men gaarne de uitwerking van het enkele schot eenigszins zou verminderen, indien daardoor meerdere bewegelijkheid werd verkregen. Dikwerf vroeg ik mijzelf af, waartoe die vermeerde bewegelijkheid noodig is; over het algemeen toch is ons land doorsneden van vele goede wegen en onze heidenen zijn meerendeels vlak en vrij hard (behoudens enkele zandverstuivingen) zoodat voor den eisch van eene bijzondere vlugheid en gemakkelijkheden van beweging geen beroep kan worden gedaan op de moeilijke begaanbaarheid van de hoogere terreinen. Waar men het echter werpt op het polderland, komt het mij voor, dat eenerzijds die terreinen buiten beschouwing moeten blijven, omdat men daar meer nut zal hebben van geschut op vaartuigen, waarbij de bewegelijkheid van het enkele stuk verval, en dat anderzijds voor een vlug transport over een weeken bodem en over slooten het gewicht van den vuurmond dermate zou moeten worden verminderd, dat de uitwerking van het schot veel te gering zou worden. Daar onze veld-artillerie toch reeds zeer zwak is en op de accessen soms slechts een enkele sectie, soms zelfs een enkel stuk zal worden geplaatst, hebben wij, naar mijne bescheiden meening, een vuurmond met krachtige werking van het enkele schot noodig.

Het gebruik van gewapende uitleggers heeft veel voordeelen. Vooreerst is het voor het transport vrij wel onverschillig, welk kaliber men bezigt; dit is van belang, omdat het evenzeer noodig kan zijn oprukkende vijandelijke infanterie op grooten of kleinen afstand onder vuur te nemen, als den geschutsstrijd te voeren of doelen achter hooge dijken te beschieten. Het kan dus noodig zijn om over vuurmonden van zeer verschillende soort en kaliber te beschikken. Gewapende uitleggers kan men desnoods tot batterijen, bestaande uit vuurmonden van verschillende soort en kaliber, vereenigen, omdat de munitie

bij het stuk wordt geborgen en men zelfs aan elken gewapenden uitlegger een drijvend munitie-magazijn kan toevoegen. Men kan op deze wijze in elken waterweg beschikken over iedere soort van vuurmond, waaraan de behoefte zich kan doen gevoelen.

Aangezien echter ook hier aan eene groote bewegelijkheid belangrijke voordeelen verbonden zijn, zal het noodig wezen motorbooten te bezigen als gewapenden uitlegger. Deze soort van vaartuigen is in de laatste jaren zeer in zwang gekomen, zoodat het de moeite zou loonen, een onderzoek naar het aantal en den aard dier schuiten in te stellen.

Niet uitsluitend voor het bereiken van het gevechtsveld is die snelheid van belang. Vele dijken en kaden zijn volkomen open evenals het voorgelegen polderland, zoodat van maskeering van de gewapende uitleggers op de aangrenzende vaarten geene sprake is; daar voor deze vaartuigen ook de dekking ontbreekt, moet dus de beveiliging tegen de uitwerking van het vijandelijke geschut gezocht worden in snelle beweging. Uit een oogpunt van veiligheid zijn motorbooten boven stoombooten te verkiezen, omdat de eersten gewoonlijk laag op het water liggen en dus reeds van eene betrekkelijk geringe kade-hoogte gezichtsdekking erlangen, terwijl de laatsten door den pijp en den rook hare aanwezigheid op grooten afstand verraden.

Hier en daar worden echter punten gevonden, die niet bereikbaar zijn voor de gewapende uitleggers, waar het dus noodig zal zijn veld-artillerie te bezigen. Dit zal voornamelijk het geval zijn op accessen langs smalle en ondiepe ringvaarten, waar enkele stukken uitsluitend tot het beschieten van 's aanvallers infanterie zullen dienen. Met het oog daarop zou ik dan ook bij het polderleger 1 afdeeling veld-artillerie per divisie willen laten en de overige batterijen verdeelen over de divisieën van het veldleger, die aan de kust of in hoogere terreinen optreden. Zoodoende zou de veld-artillerie dier laatstgenoemde divisieën althans eenigszins worden versterkt en op deze wijze worden te gemoet gekomen aan een zwak punt in onze organisatie.

Algemeen denkbeeld.

Legerafdeelingen van een Ooststaat liggen voor de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie*.

Bezettingstroepen van een Weststaat houden de werken dier linie bezet, terwijl het veldleger van dit Rijk achter de verdedigingslinie is teruggetrokken.

Onderstelde toestand bij de Oostpartij. 1)

Ten einde bij een mogelijk teruggaan van den vijand uit de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* op de reduitstelling om *Amsterdam* 's vijands rechtervleugel zoolang mogelijk vast te houden, wordt besloten tot eene aanvallende beweging tegen de stelling van *Asperen*, waartoe de 7^e Divisie wordt aangewezen.

In den avond van den 30^{en} Juni voor de stelling aangekomen, vindt zij deze ontruimd en het land alom geïnuundeerd.

De Divisie-Commandant rapporteert telegrafisch omtrent den toestand aan den Commandant van het aanvallende leger en ontvangt de volgende

OPDRACHT :

„Tracht, tusschen *Vreeswijk* en *Schoonhoven* doorbrekende, in den rug van de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* te komen.”

Onderstelde toestand bij de Westpartij. 1)

De weerstand der aan het krachtig geschutvuur des vijands blootgestelde fortelinie zal weldra gebroken zijn; er wordt aan een terugtocht naar de reduitstelling om *Amsterdam* gedacht en besloten, reeds nu de troepenafdeelingen op den rechtervleugel der stelling achter *Lek* en *Nieuwe Maas* te doen teruggaan.

De *Vijfheerenlanden*, het *Land van Arkel* en de *Ablasser-*

1) Voor de organisatie van beide partijen zie Bijlage II.

waard zijn geïnuundeerd en de bruggen over het *Merwedekanaal* vernield.

In den avond van den 30^{en} Juni zijn *Ameide*, *Jaarsveld*, *Nieuwpoort* en *Schoonhoven* door troepen van de Westpartij bezet, terwijl sterke wielrijderspatrouilles onder bevel van officieren zijn vooruitgeschoven naar *Lexmond*, *Meerkerk* en het snijpunt van den spoorweg *Dordrecht—Kesteren* met het *Merwedekanaal*.

De Commandant van het 3e Regiment Infanterie, waartoe deze afdelingen behooren, ontvangt te *Schoonhoven*, te 9 uur n.m., van den Divisie-Commandant, mondeling, per ordonnans-officier, de volgende

OPDRACHT :

10. »Blijkens betrouwbare berichten zijn heden aanzienlijke vijandelijke afdelingen, uit de 3 wapens bestaande, te *Geldermalsen* en omstreken aangekomen en in de richting van *Asperen* opgerukt. Dezerzijds worden maatregelen genomen tegen een eventueel doordringen des vijands ten Noorden van *Lek* en *Nieuwe Maas*.”

20. »Daartoe is o.a. de Oostelijke *Vlistkade* bezet door onderdeelen van 2.R.I. en de *Achterslooterdijk* door onderdeel van 6.R.I.”

30. »Voor het bezetten en verdedigen van de Zuidelijke kade van het *Waterschap Hoenkoop*, de *Benschopsche Noordzijds-kade* en haar verlengde tot den *Achterslooterdijk* wordt aangewezen 3. R. I., waaraan toegevoegd 1 peloton van $\frac{2}{2. R. H.}$, $\frac{2}{3. R. V. A.}$, 1 sectie van $\frac{3 \text{ Veld.}}{K. G. T.}$ met karren, 1 infanterie-munitiecolonne, 1 artillerie-munitiecolonne en 1 sectie verbandplaatsafdeeling. Deze detachementen zijn gekantonneerd te *Oudewater*. Ter beschikking van den Commandant van 3. R. I. liggen te *Polsbroekerdam* 3 drijvende stoelen tot mitrailleur M. '90 en in den *Hollandschen IJssel* bij de Schutsluis te *Montfoort* 3 gewapende nitleggers (motorschuiten) elk bewapend met 1 kanon van 10 c.M.”

»Er is geene algemeene reserve.”

»De stelling moet te 6 uur n.m. gereed zijn.»

40. »Tusschen *Lek, Gekanaliseerden Hollandschen IJssel* en *Vlist* zijn inundatiën 1) gesteld.»

50. »De verdediging moet hardnekkig worden gevoerd.»

60. »Beveiliging door marschvoorposten in de lijn *Polsbroek—Benschop*.»

70. »Stafkwartier in het *Raadhuis* te *Montfoort*; derwaarts berichten zenden.»

80. »Het woord is: »*Scherpschutter*.»

90. »Ten behoeve van 3. R. I. zijn te *Oudewater* aangevoerd 4000 schilden voor de infanterie.

BESCHOUWINGEN.

Bij het ontwerpen van het algemeene denkbeeld, de onderstellingen en de opdrachten voor deze applicatorische studie is geene rekening gehouden met de eischen der algemeene landsdefensie; op de vraag of de gegeven toestand zich al dan niet zou kunnen voordoen, werd niet ingegaan; want de ontwerper beoogt nitsluitend na te gaan het tactisch gebruik van troepen en materieel in het polderterrein en de wijzigingen in organisatie, bewapening en uitrusting, die de bruikbaarheid van de strijdmiddelen kunnen verhoogen.

Reden voor deze beperking is de wenschelijkheid om niet buiten de grenzen van het onderwerp te gaan; »qui trop embrasse, mal étreint.» Daarom zal de keuze van dit algemeene denkbeeld en deze onderstellingen ook niet worden verdedigd; er kunnen misschien veel waarschijnlijker toestanden worden gefingeerd; doch die meerdere of mindere waarschijnlijkheid van den toestand doet niets af tot het den schrijver gestelde doel.

Met de opdrachten aan den Divisie-Commandant der Oostpartij en den Regiments-Commandant der Westpartij is dit

1) Deze worden door den ordonnans-officier op de kaart aangewezen; zij zijn vermeld in Bijlage III.

niet het geval; wel maken zij deel uit van de onderstellingen, doch zij geven evenzeer in min of meer algemeene trekken aan, op welke wijze de aangewezen troepen in het aangegeven terrein zullen worden gebruikt. Het is daarom noodig reken-schap te geven van de redenen, waarom de strijdmiddelen zoo en niet anders zullen worden aangewend.

De opdracht voor den aanvaller is eigenlijk slechts de voortzetting van die, waarmede hij was uitgezonden, n.l. het vasthouden van 's vijands rechtervleugel. Wel is de aanval op de stelling bij *Asperen* overbodig geworden en zelfs de voeling met den vijand verloren gegaaan, doch *Vreeswijk* is thans (ongerekend het zoo goed als afgesneden fort *Everdingen*) het rechtersteunpunt der linie geworden.

De Legercommandant der Oostpartij kan thans aan den Divisie-Commandant opdragen de voeling met den teruggetrokken vijand te herstellen, doch hij weet niet werwaarts en hoever dit de 7e Divisie zou voeren; terwijl een doordringen in den rug der *Nieuwe Hollandsche Waterlinie*, vooral ook door de mogelijkheid om de positie bij *Vreeswijk* in de keel te beschieten, voor den vijand eene reden zou kunnen worden om den terugtocht naar de *Stelling van Amsterdam* spoediger aan te vangen.

In de opdracht van den verdediger is ondersteld, dat op ruime schaal wordt geïnundeerd of drasgezet. Wil men ten volle de natuurlijke sterkte van onzen bodem tegen den vijand aanwenden, dan zal dit ook moeten geschieden. Zelfs de laudstreek, die hij in bezit neemt, moet waardeloos, ja, zij moet hem een hinderpaal in den rug zijn. Of nu die bij den terugtocht door den verdediger gestelde inundatie al dan niet bevaarbaar wordt, doet er niets toe; er blijven toch altijd dwarsdijken genoeg om, 't zij droog, 't zij als oudiepte, de scheepvaart te stremmen. Maar het moet den vijand onmogelijk worden gemaakt, zijne troepen onder dak te brengen en de aanvoer van zijne verplegingsbehoeften moet zooveel mogelijk worden belemmerd.

De laatstgevoerde Europeesche oorlogen, vooral die van

1866 en van 1870/71, kenmerken zich door een snel verloop, dat wijst op eene groote mate van voortvarendheid bij de leiding. Juist dat zoeken naar eene spoedige beslissing is voor ons het grootste gevaar, waartegen alles moet worden in het werk gesteld; daarom is het van zooveel belang alles te doen, wat 's vijands opmarsch kan vertragen en zijne achterwaartsche communicatiën kan belemmeren. Zonder twijfel is het van groot gewicht als hij, door zijn onstnimgen drang naar voren verleid, hier en daar een te vroeg ondernomen aanval, die hem stroomen bloeds kost, ziet mislukken; doch dergelijke partieele tegenspoeden zijn even zoovele lessen voor hem. Men moet bedenken, dat *St. Privat* de oorzaak van eene nieuwe offensieve tactiek was. Maar als wij met alle ons ten dienste staande middelen zijne achterwaartsche verbindingen bemoeilijken, wordt de vijand van zelf in zijne vaart geremd; daartoe behoort in de eerste plaats het zooveel mogelijk onbruikbaar maken van de wegen, die hij volgen moet, het verminderen van het aantal, waarover hem de beschikking blijft.

Dat in 1672 het land ten Oosten van de *Dubbele Wiericke*, de *Grecht*, de *Geere-kade*, enz. droog bleef, is m.i. dan ook eene fout; men had minstens moeten inundeeren tot in de lijn *Nieuwersluis—Montfoort*, te meer daar *Woerden* in handen van de Franschen was.

Inundeeren kost echter tijd; daarom is aangenomen, dat de onderwaterzettingen reeds te voren zijn gesteld. Ten einde genoegzaam water in voorraad te hebben, worden verder de *Gekanaliseerde Hollandsche IJssel*, door het bij vloed openen van de sluis te *Gouda*, en later ook de boezem van het Hoogheemraadschap *Rijnland* zoo hoog mogelijk opgezet. Dit is noodig, omdat Juli een der droogste maanden is en alsdan niet altijd op voldoende waterafvoer van boven valt te rekenen.

De Commandant der 3e Divisie had in den aan 3. R. I. toegewezen sector de keuze tusschen de volgende, als 't ware aangewezen stellingen, n.l.

1o. den *Lekdijk*,

20. de Zuidelijke kaden van het *Waterschap Lopik, Lopikerkapel* en *Zevenhoven*,

30. de *Achterkade* en de *Benschopsche Zuidzijds-kade*,

40. den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* met de daaraan gelegen dorpen *Polsbroek* en *Benschop*,

50. de kaden van den *Benschopper Molenvliet* en de *Benschopsche Noordzijds-kade*,

60. het dorp *Hoenkoop*, den *Bloklandschen dijk* en de *Heeswijksche kade*, en

70. den Zuidelijken *IJsseldijk*.

Daar het niet in de bedoeling van hoogerhand lag, den vijand het overgaan van de *Lek* te betwisten, kwam de *Lekdijk* niet voor stelling in aanmerking. Bij eene rivierverdediging zou men trouwens vrijwillig afstand doen van de voordeelen van het polderterrein en bij een eventueelen terugtocht al de nadeelen daarvan ondervinden.

De sub 20, 30 en 40 genoemde kaden en weg liggen te dicht bij den *Lekdijk* (225 à 3750 M.), die den vijand eene uitstekende artillerie-stelling zou opleveren.

De stelling *Hoenkoop* (dorp)—*Bloklandsche dijk—Heeswijksche kade* (sub 60 vermeld) teekent zich sterk af tegen de omgeving; zij is eene veel te gemarkeerde lijn. Wordt zij bezet, dan vindt de aanvaller goede artillerie-stellingen aan den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*.

De Zuidelijke *IJsseldijk*, sub 70 genoemd, is eene goede stelling, die behoorlijk versterkt kan worden; bezet men haar echter reeds terstond, dan kunnen *Montfoort* en *Oudewater* niet meer als kantonnement dienen en moeten derhalve ont-ruimd worden. Er wordt aangenomen, dat de Divisie-Com-mandant, met het oog daarop, niet wil overgaan tot het bezetten van den Zuidelijken *IJsseldijk*, voordat de transformatie van veldtroepen in poldertroepen voor zijne Divisie geheel is voltooid.

Daarom worden de Noordelijke kade van den *Benschopper Molenvliet* en de *Benschopsche Noordzijds-kade* (vermeld sub 50) gekozen, die vrij wel gemuskeerd worden door den sub 40

genoonden weg met de daaraan gelegen uitgestrekte dorpen *Polsbroek* en *Benschop*.

Deze stelling heeft echter enkele gebreken, als: een beperkt schootsveld (\pm 1250 M.), geringe afmetingen der kade (dekingshoogte 0.24 M., breedte 1.08 M.) en slechts weinig terugtochtswegen bij eene lengte der stelling van 14 K.M. Op de beteekenis dier nadeelen en op de middelen ter verbetering zal aanstonds worden teruggekomen.

Een voordeel is de groote afstand van den *Lekdijk* en van de kaden langs de *Lopiksche Wetering* en den *Engen IJssel*, die resp. 4250 à 5750 M. en 3875 à 4500 M. bedraagt; deze paralleldijken leveren den vijand dus geene voldoende artilleriestellingen op, zoodat hij zich daarvoor moet tevreden stellen met de wegen en zoodoende den opmarsch zijner infanterie belemmeren en weinig stukken in het vuur brengen, of wel in het drasse terrein batterijen bouwen moet.

Verder is de 3875 à 4500 M. breede inundatie eene geduchte hindernis bij 's aanvallers opmarsch. Aftapping daarvan is niet mogelijk; de vijand moet dus of door het onder water staande land of langs de wegen oprukken. Dit oprukken moet in ieder geval geschieden over open en effen terrein, waar slechts de *Benschopsche Zuidzijds-kade* en die langs de *Benschopsche wetering* in meerdere of mindere mate dekking verschaffen. Afscheiden van de vraag, of het mogelijk is met eenigszins groote afdeelingen, b.v. ter sterkte van een bataljon, door eene inundatie te marcheeren, behoeft het wel geen betoog, dat zulk een voorwaartsgaan slechts in verspreide orde kan geschieden; immers de doorweekte bodem, die door elk volgend gelid of dubbelrot meer wordt ingeloopt en de aanwezigheid van vele, op ongelijke afstanden gelegen, niet te onderkennen en soms zeer diepe slooten, tochten en weteringen maken een avanceeren in gesloten orde onmogelijk.

In hoeverre zou nu zelfs in verspreide orde een aanval door het geïnnundeerde terrein kans van slagen hebben? De tocht der Russische afdeeling van *Krabbendam* naar *Warmenhuizen* op 19 September 1799 dwars door het met vele slooten

doorsneden polderland gelukte; dat bewijst dus, dat een aanval in dien tijd, bij de toenmalige vuuruitwerking en door een niet-geïnuundeerden polder mogelijk was. Bij de beoordeeling van dit feit vergete men echter niet, dat de grootste dracht van het toenmaals vrij algemeen in gebruik zijnde geweer ('77 corrigé) slechts 975 M. was; omtrent de trefkans van dit wapen vindt men vermeld, dat bij gunstig weér, op de schietbaan, door vrij goede schutters, tegen een doel breed 100 voet en hoog 6 à 7 voet, de volgende uitkomsten werden verkregen :

op 100 passen	60	%	treffers	
» 200	»	40	»	»
» 300	»	25	»	» en
» 400	»	20	»	»

Men vergelijkte hiermede de schoolschietoefeningen van ons tegenwoordig voorschrift, waarbij zelfs van eerstbeginnenden (klasse A) op doelen van minder hoogte en veel geringere breedte tot op 400 M. (d.i. 533 passen) 100 % treffers verlangd en zonder veel moeite verkregen worden. Afgaande op deze vredes-uitkomsten, mag men dus wel zeggen, dat het hedendaagsche geweervuur een dergelijken tocht onmogelijk zou maken. Wel komt de theorie van WOLOTZKOI dit vertrouwen schokken, maar daartegenover staat, dat de verdediger in vele gevallen tijd en gelegenheid zal hebben om behoorlijke dekkingen aan te leggen en inrichtingen ter voorkoming van te hoogen aanslag te maken; het eerste verhoogt het veiligheidsgevoel bij den man, het tweede moet hem langs mechanischen weg van het schieten met te hoogen vizierhoek terughouden.

Ten andere geschiedde genoemde aanval over *niet-geïnuundeerd* land; na het overspringen of overtrekken van een sloot kon dus weer snel worden voortgerukt, wat in geïnuundeerd terrein onmogelijk is, zoowel wegens de slapte van den bodem, als wegens het gevaar van in een volgenden sloot te vallen en te verdrinken. Het oprukken door geïnuundeerd land zal dus zeer langzaam geschieden, de aanvaller blijft derhalve

langer blootgesteld aan het vuur des verdedigers en dit vuur zal veel meer uitwerking hebben dan dat van 1799, omdat het geweer zoo belangrijk grooter trefkans heeft en daarmede veel sneller kan worden gevuid.

Wil de aanvaller daarentegen gebruik maken van de droog blijvende wegen, dan zal hij hierin de bruggen vernield vinden en deze dus moeten herstellen; verder is hij dan genoodzaakt gesloten te blijven, waardoor hij aan zeer zware verliezen bloot staat, en loopt hij zijne eigen artillerie in den weg, tenzij hij daarvoor in het onder water staande land ter zijde van den weg met ontzaggelijke moeite van te voren batterijen heeft gebouwd.

Op grond van het bovenstaande mag m.i. worden aangenomen, dat over dag zelfs zeer kleine afdeelingen aan groote overmacht den aanval door een geïnundeerden polder onmogelijk kunnen maken.

Ook de ligging van de uitgestrekte dorpen *Benschop* en *Polsbroek* is in zooverre een voordeel voor de gekozen stelling, dat deze daardoor wordt gemaskeerd; hierop zal worden teruggekomen bij de beschouwingen over het bezetten der stelling.

Diezelfde ligging werd een der nadeelen van de stelling genoemd; zij is dit ook in zooverre daardoor, dat de vijand bij zijn opmarsch door het breedste deel der inundatie niet uit de eigenlijke stelling onder een krachtig vuur kan worden genomen en omdat de vijand, in die uitgestrekte dorpen gekomen, gezichtsdekking en achter de huizen ook eenigermate dekking tegen vuur en gelegenheid tot het herstellen van verband vindt. Deze nadeelen kunnen echter ten deele worden genentraliseerd, terwijl in ieder geval vóór de eigenlijke stelling, de infanterie des verdedigers nog een schootsveld van \pm 1250 M. open, doorsneden en geïnundeerd terrein heeft.

Als tweede nadeel is genoemd de geringe afmetingen van de *Benschopsche Noordzijdskaal*; dit is te meer een ernstig bezwaar, omdat het terreinpeil in het *Waterschap Broek en Laye Biezen* niet meer dan 0.50 M. — A.P., in het *Water-*

schap Willeskop, Kort Heeswijk en Blokland slechts 0.70 M. — A.P. is.

Blijkens artikel 4 der Keur of politie-verordening voor het Waterschap *Benschop* heeft deze kade eene bovenbreedte van 1.08 M. en taluds van 1 op 2, bij eene kruinshoogte van 0.26 M. — A.P., zoodat tot het verkrijgen van eene dekking voor knielende schutters een aanmerkelijk grondverzet noodig is (1.845 M³. per vak van 1½ strekkenden pas voor het deel, grenzende aan het Waterschap *Broek en Lage Biezen*, en 1.385 M³. per zelfde vak voor het deel, grenzende aan het Waterschap *Willeskop, Kort Heeswijk en Blokland*.)

Onoverkomelijk is dit bezwaar, omdat bovenbedoelde hoeveelheden grond van zeer verre zouden moeten worden aangevoerd; immers uit de geïnundeerde polders is geen grond te verkrijgen.

Toch kan dit bezwaar worden uit den weg geruimd door het gebruik van schilden; de schutter kan dan, daarachter gedekt, op den kruin der kade liggen. Dit is doelmatiger dan het droog laten van de achtergelegen polders, daar de vijand in dit laatste geval allicht, b.v. door waarneming uit luchtballons op de grens van land en water de stelling zou vermoeden.

Voor het Westelijke deel der stelling, n.l. in het Waterschap *Hoenkoop* is dit anders; inundeert men dezen polder slechts tot 1.15 M. — A.P. dan kan, met behulp van de schilden, eene dekkingshoogte voor knielende schutters worden verkregen.

Het derde nadeel van de stelling is het gering aantal terugtochtswegen; als zoodanig zijn beschikbaar: op den rechtervleugel de Oostelijke *Vlistkade*, de *Schutterskade* en de *Schenkelkade*, meer in het centrum de kunstweg *Polsbroekerdam — Oudewater*, de *Pijpenkade* en de daaraan evenwijdig loopende op de chrom. top. kaart 1 : 25000 als *Bellekade* genoemde en aan den linkervleugel de *Bloklandsche kade* en haar verlengde, de *Heeswijksche kade*; deze kaden zijn alleen voor infanterie bruikbaar, de kunstweg ook voor veld-artillerie, niet sterker dan een sectie. Op den linkervleugel kan laatstgenoemd

wapen door een korten flankmarsch den *Achterslooterdijk* bij *Buitenzorg* bereiken, doch op den rechtervleugel zijn voor zijn terugtocht bijzondere voorzieningen noodig.

HANDELINGEN VAN DEN COMMANDANT VAN 3. R. I.

Behalve bij een ontmoetingsgevecht, heeft de verdediger de keuze van zijne stelling en zoo komt het mij dan ook wenschelijk voor te beginnen met de beschrijving van diens maatregelen; wel zal op die wijze de ontwerper van deze studie, als aanvaller optredende, door de volkomen kennis daarvan in veel gunstiger toestand verkeerden dan in werkelijkheid het geval zou zijn; doch de aanval in deze terreinen is zoo moeilijk, dat die kennis hem weinig zal baten.

Na ontvangst van de mondelinge opdracht gaat de commandant van 3. R. I. op de chromo-topographische kaart 1 : 50000 1) de ligging van de hem ter verdediging aangewezen stelling na, ten einde uit te maken, werwaarts hij den volgenden dag zijne bataljons zal dirigeren.

Nemen wij aan, dat $\frac{\text{Staf en 1}}{3. R. I.}$ benevens $\frac{\text{Staf, 1 en 2. II.}}{3. R. I.}$ te *Schoonhoven*, $\frac{\text{Staf, 1 en 2. III.}}{3. R. I.}$ alsmede $\frac{\text{IV.}}{3. R. I.}$ te *Jaarsveld* ingekwartierd zijn en dat $\frac{3 \text{ en } 4. \text{ II.}}{3. R. I.}$ te *Nieuwpoort* en $\frac{3 \text{ en } 4. \text{ III.}}{3. R. I.}$ te *Ameide* de voorposten hebben betrokken.

De Regimentscommandant geeft nu te 10.15 n.m. de volgende bevelen :

10. aan de Bataljonscommandanten (mondeling per ordonans aan $\frac{\text{I en II.}}{3. R. I.}$, telegrafisch aan $\frac{\text{III en IV.}}{3. R. I.}$): »Morgen marcheeren $\frac{\text{I en II.}}{3. R. I.}$ naar *Polsbroek*, $\frac{\text{III en IV.}}{3. R. I.}$ naar *Polsbroekerdam* (via *Lopik*), alwaar nadere bevelen worden gegeven.»

»Afmarsch voor den bagagetrein te 5 uur v.m., voor de bataljons te 6 uur v.m.»

»De wielrijderspatrouilles te *Lexmond* en aan het *Merwedekanaal* worden niet teruggeroepen, doch dezerzijds met den afmarsch in kennis gesteld.»

1) In dit opstel verder aangeduid als: „Stafkaart”.

20. aan den Commandant van het peloton van $\frac{2}{2. R. II.}$: »Het peloton onder uw bevel staat morgen te 6 uur v.m. te *Polsbroekerdam* gereed tot den afmarsch; nadere bevelen zullen daar door mij worden gegeven.»

Hij ontbiedt voorts (per telegram) de commandanten van $\frac{2}{8. R. V.-A.}$ en van de sectie verbandplaats-afdeeling tegen 6 uur v.m. te *Polsbroekerdam* en doet aan deze en de overige, niet genoemde, detachementscommandanten weten (eveneens per telegram), dat hunne afdeelingen voorloopig in de kantonementen blijven.

De Regimentscommandant heeft zodoende op korte en eenvoudige wijze zijne bevelen voor den marsch van zijn eigen Regiment en het peloton Huzaren gegeven, de noodige maatregelen voor de verkenning op den volgenden dag getroffen en aan de detachementen van wapens en dienstavakken doen weten, dat zij onder zijne bevelen waren getreden.

De marsch van 3. R. I. geschiedt in 2 colonnes, zoowel met het oog op de bestemming, die de Regimentscommandant aan elk zijner bataljons denkt te geven, als met het oog op den vermoedelijken toestand der wegen en het gemak van den troep. Overigens wordt deze handeling hier verder buiten bespreking gelaten en aangenomen, dat de troepen resp. omstreeks 7.15 v.m. en 8 uur v.m. ter bestemder plaatse aankomen.

Den 1en Juli te 6 uur v.m. komt de Regimentscommandant met den Kapitein-Adjutant en de ordonnansen te *Polsbroekerdam*, waar de Batterijcommandant, de commandant van de sectie verbandplaats-afdeeling en die van het peloton Huzaren zich terstond bij hem melden.

Aan laatstgenoemden officier geeft hij mondeling de volgende opdracht: »Volgens betrouwbare berichten zijn gisteren vijandelijke afdeelingen, uit de drie wapens bestaande, te *Geldermalsen* en omstreken aangekomen en in de richting van *Asperen* opgerukt.»

»Dezerzijds zijn wielrijders-patrouilles onder bevel van officieren vooruitgeschoven naar *Lexmond*, *Meerkerk* en het snijpunt van den spoorweg *Dordrecht—Kesteren* met het *Merwede-kanaal*.»

»Bewaak met uw peloton de pontveren van *Schoonhoven* en *Tienhoven* en doe patrouilleeren langs den *Lekdijk* tusschen eerstgenoemde plaats en het *Klaphek*.”

»Het peloton blijft des nachts uit; het nachtkwartier te *Jaarsveld*.”

»Eventueel terugtrekken langs *Hoogen Biezendijk* of Oostelijke *Vlistkade*.”

»Langs diezelfde wegen berichten zenden; tot 12 uur middag naar *Polsbroekerdam*, vervolgens naar *Oudewater*.”

»Het woord zal U worden toegezonden.”

Vervolgens deelt hij aan de commandanten van $\frac{2}{3. R. V.-A}$ en van de sectie verbandplaats-afdeeling mede, welke stelling mocht worden bezet en verdedigd, en verzoekt hun, tijdens den rit na te gaan, waar de geschiktste punten zijn tot het in werking brengen van hun personeel en materieel. Onmiddellijk daarna wordt tot verkenning van de stelling overgegaan.

Alvorens zich ter ruste te begeven, had de commandant van 3. R. I. den vorigen avond op de stafkaart de hem aangewezen positie bestudeerd en was daarbij ongeveer tot deze gevolgtrekkingen gekomen: dat de stelling bestaat uit eene onberijdbare kade van onbekende hoogte en breedte, welker waarde voor de verdediging dus niet te bepalen was; dat op den rechter- en op den linkervleugel, zoomede tusschen *Polsbroekerdam* en *Oudewater* accessen zijn, waarvan laatstgenoemd het belangrijkste, en dat de op \pm 1250 M. vóór de stelling gelegen dorpen *Polsbroek* en *Benschop* wel is waar het schootsveld van de stelling beperken, doch haar evenzeer als masker dienen. Hij gevoelt levendig het gemis van eene waterstaatskaart en van gedetailleerde gegevens omtrent de afmetingen van de verschillende kaden om, en van de wegen en weteringen door de Waterschappen *Polsbroek* en *Benschop*. Wel doet dit bezwaar zich in den gegeven toestand niet in zijn vollen omvang gevoelen, omdat de vijand nog op betrekkelijk grooten afstand is, de bruggen over het *Merwede-kanaal* vernield vindt en een rivierovergang moet bewerkstelligen, alzoo langen tijd wordt opgehouden, alvorens hij vóór de

stelling kan verschijnen, maar toch zou de verkenning zeer vereenvoudigd en het nemen van een besluit omtrent de wijze van bezetting zeer vergemakkelijkt zijn, indien bedoelde gegevens voorhanden waren. Waar snel eene beslissing dient genomen, waar de tijd eene voorafgaande grondige verkenning en daaruit voortvloeiende terreinsverbetering niet toelaat, daar zijn dergelijke gegevens onmisbaar. En dit geldt zoowel voor de hoogere leiding als voor de aanvoering. Daarom is het van het hoogste belang al deze gegevens in vreedstijd te verzamelen en beschikbaar te stellen voor alle staven van het veldleger, die der bataljons infanterie en der afdeelingen veld-artillerie inclus.

Wij zeggen, en niet ten onrechte, dat de eigenaardige gesteldheid van den bodem aan ons polderland eene groote defensieve kracht verleent, maar niet overal is dit in dezelfde mate het geval en in de meeste gevallen doen zich tevens factoren gelden, die in meerdere of mindere mate het voordeel te niet doen. Sommige dezer factoren, bijv. bedektheid van het terrein of geringe kruinsbreedte van eene kade (nl. of deze al dan niet berijdbaar is) kunnen rechtstreeks van de te velde medegevoerde stafkaart worden afgelezen; andere echter, als: onvoldoende gelegenheid tot onder water zetten, onvoldoende dekkingshoogte van eene kade, meerdere of mindere diepte en breedte van weteringen of tochten, zijn daarop niet aangegeven. Toch berust meestal op deze omstandigheden de waarde eener stelling in het polderland, en moet het tegen elkaar beschouwen van de gunstige en ongunstige factoren den doorslag geven bij het kiezen van eene positie. Zoo ergens, dan heeft in onze lage streken eene minutieuse terreinkennis zeer groote waarde.

Waar de stafkaart, wil zij niet onduidelijk, ja geheel onleesbaar worden, noodzakelijk deze details moet weglaten, dient langs anderen weg in dit gemis te worden voorzien.

Met betrekkelijk weinig moeite kunnen de noodige gegevens verzameld worden, eensdeels uit de kenren der verschillende waterschappen en polders, anderdeels door de officieren der garnizoenen in het polderland de noodige verkenningen (op-

metingen en peilingen) te laten doen. De uitkomsten dezer onderzoekingen moeten worden verzameld in een gemakkelijk te raadplegen geheim register, dat, evenals het seinregister, aan de staven wordt verstrekt. Zodoende zal ieder, wien zulks aangaat, in staat zijn met behulp van dit werk en de stafkaart eene stelling te kiezen, met genoegzame zekerheid van niet na verkenning op het terrein ingrijpende veranderingen daarin te moeten aanbrengen.

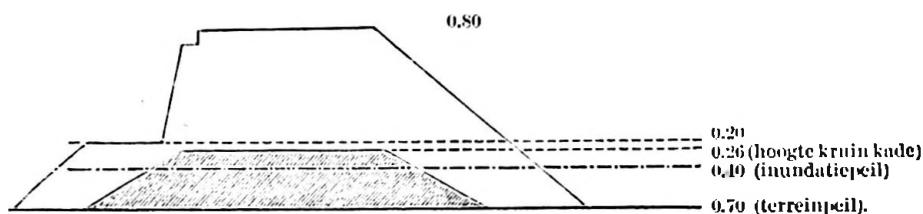
Het spreekt van zelf, dat de grootste waarborgen voor geheimhouding aanwezig moeten zijn, omdat het bezit van een exemplaar van dit werk voor den vijand van onschatbare waarde zou zijn. Wellicht ware het aan te bevelen, het drukken en binden daarvan onder toezicht van officieren van den Generaal Staf te doen geschieden.

Keeren wij thans terug tot den commandant van 3 R. I. Reeds bij het dirigeren van de bataljons had deze hoofdofficier overwogen, dat voor hem de rechterhelft het gewichtigste deel der stelling is, omdat het Oostelijke deel der omloopskade van *Benschop* slechts een onbeduidende naderingsweg, de *Achterslooterdijk* met zijn verlengde, de *Hooge Biezendijk*, daarentegen een voornaam acces in den sector van 6 R. I. is; hij stelt zich dus wel voor, te doen nagaan, hoe laatstgenoemd acces zal worden bewaakt en verdedigd, en te zorgen voor een behoorlijk verband, doch hij meent tevens de meeste aandacht te moeten wijden aan het rechterdeel der eigen stelling.

Hij rijdt met de hem vergezellende officieren allereerst naar de *Steenen brug*, het ontmoetingspunt van de *Benschopsche Noordzijds-kade* met den *Damweg*, en ontwaart aldaar dat deze kade eene dekkingshoogte van 0.14 M. bij eene kruinsbreedte van 1. = M., de Noordelijke kade van den *Benschopper Molen-vliet* daarentegen, bij dezelfde kruinsbreedte, eene dekkingshoogte van 0.89 M. heeft.

De eerste is dus slechts door aanzienlijk grondverzet, gepaard met aanvoer (omdat het Waterschap *Willeskop*, *Kort Heeswijk*, en *Bloklant* geïnundeerd is) in te richten tot dekking voor knielende schutters, zoodat de daar geplaatste troepen zich

op den kruin zullen moeten nederleggen; de laatste daarentegen heeft bijna de vereischte hoogte en levert, met behulp van de schilden, eene voldoende dekking op. Wilde men van eerstgenoemde kade eene dekking voor knielende schutters maken, dan zou hieraan veel arbeid ten koste moeten worden gelegd, zooals volgt uit de vergelijking van onderstaande profielen. (Het gearceerde profiel, binnen het grootere gelegen, is dat der kade).

Het schootsveld is ruim voldoende (1000 à 1250 M.), het terrein, buiten den *Damweg*, zeer doorsneden, bovendien geïnundeerd en alzoo bijna onbegaanbaar.

De commandant van 3 R. I. zendt thans den regimentsadjutant naar *Polsbroek* en van daar naar *Polsbroekerdam* met de volgende mondelinge orders:

»Het Regiment zal kantonnementen betrekken, als volgt: Ie Bataljon te *Hoenkoop*, Staf, IIe en IVe Bataljon te *Oudewater* en IIIe Bataljon te *Blokland*.”

»Het Ie Bataljon richt de Noordelijke kade van den *Benschopper Molenvliet* tot den *Damweg* ter verdediging in, het IIe Bataljon de *Benschopsche Noordzijds-kade* van en met den *Damweg* tot ten Noorden van de kerk van *Benschop* en het IIIe Bataljon dezelfde kade ten Oosten van dat punt, alsmede het *Broeksche dijkje* en den landweg naar *Buitenzorg*.”

»Het IVe Bataljon requireert te *Oudewater* ijzerdraad, palen en sleggen, alsmede wagens met bespanningen om die materialen benevens de schilden voor infanterie naar de andere

bataljons te doen vervoeren, die elk $\frac{1}{3}$ van den verkregen voorraad ontvangen."

»Voorloopige beveiliging door één sectie op het snijpunt van elk der accessen met den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*."

Den regiments-adjutant wordt opgedragen langs dien kunstweg bij den Kolonel terug te keeren. Laatstgenoemde zet inmiddels met de hem vergezellende officieren zijne verkenning voort, waarbij al aanstonds opvalt, dat het inrichten ter verdediging van het Oostelijke deel der *Benschopsche Noordzijlskade* vrij wat meer grondverzet zou vorderen dan de versterking van het Westelijke deel en tevens, dat het voorterrein van dit gedeelte der stelling vrij bedekt is. Over het algemeen is echter het karakter van het terrein in en vóór de stelling hetzelfde; slechts is het schootsveld op enkele plaatsen (vooral aan den linkervleugel) beperkt door griendhout, dat eensdeels gelegen is vóór deelen zonder acces en dus niet veel bezwaar oplevert, anderdeels (langs het Oostelijke deel der omloopskade) 's vijands nadering gemakkelijk maakt.

Voor opstelling van een sectie veld-artillerie is gelegenheid aan de ophaalbrug naar de *Bellekade* (ten Oosten van en evenwijdig aan de *Pijpenkade*) \pm 250 M. achter de infanterie-dekking; van daar kan *Polsbroekerdam* op 1500 M. krachtig onder vuur worden genomen. Wordt laatstgenoemd punt echter vastgehouden, dan kan de artillerie moeilijk medewerken tot de verdediging en zal het wenschelijk zijn haar ongeveer van de *Steenen brug* af den *Damweg* te doen enfileeren; de waarneming der schoten kan misschien in beide gevallen op het dak van een naburig huis geschieden; doch het is even goed mogelijk, dat het hout en de huizen van *Polsbroekerdam* dit beletten. Eene derde mogelijkheid is, de stukken in de eventueele voorgelegen positie te *Polsbroekerdam* te plaatsen, in welk geval zij echter met deze zullen verloren gaan.

Op den rechtervleugel is in den sector van 3 R. I. volstrekt geene gelegenheid tot plaatsing van artillerie; te land niet omdat de kaden onberijdbaar zijn, te water niet, omdat geene uitleggers in de weteringen kunnen komen. Echter levert de

toestand geen bezwaar op, omdat een sectie op de Oostelijke *Vlistkade* (tusschen de *Vrouwenbrug* en het gemeentehuis opgesteld) het Westelijk einde van *Polsbroek* en het terrein voor den rechtervleugel der stelling op afstanden van 1500 M. en daarboven onder vuur kan nemen; omtrent deze plaatsing moet de Regimentscommandant zich echter verstaan met dien van 2 R. I., in wiens sector dit punt gelegen is.

Ook op den linkervleugel is achter de stelling geene gelegenheid; men zal moeten komen tot eene plaatsing daarin, n.l. aan het *Broeksche dijkje*, of wederom in den anderen sector, n.l. aan den *Achterslooterdijk*. Voor het eerste pleit de gelegenheid tot het enfileeren van het Oostelijk deel der omloopskade, voor het tweede de mogelijkheid om stelling te nemen achter de infanterie en om de stukken bij een gedwongen terugtocht te behouden.

De Regimentscommandant is hier genoodzaakt op beide vleugels zijner stelling aan de veld-artillerie eene plaats buiten zijn eigen sector aan te wijzen; hij ondervindt hier de moeilijkheden, waarvan in de inleiding gesproken werd.

Aan de uitoefening van den Geneeskundigen Dienst zijn in deze stelling zeer groote bezwaren verbonden; wel bestaat op den uitersten linkervleugel gelegenheid de gewonden in schuiten door den *Benschopper Molenvliet* naar *Hoenkoop* te vervoeren; wel kunnen die uit het centrum bij de *Steenen brug* op dezelfde wijze worden geëvacueerd na behandeling in eene hulpverbandplaats aan het stoomgemaal van *Benschop*; doch op den linkervleugel is transport te water onmogelijk, te land hoogst bezwaarlijk, omdat dit laatste steeds door een flankmarsch onder het vijandelijk vuur, n.l. of langs het *Broeksche dijkje* in de richting van *Buitenzorg* of langs de *Benschopsche Noordzijds-kade* naar de *Bloklandsche kade* en verder over laatstgenoemde dan wel door de *Broeksche wetering* naar *Bouwlust* zou moeten geschieden. Afscheiden van deze moeilijkheden bij den afvoer, zal het uiterst bezwaarlijk zijn de gewonden achter de stelling te verzamelen, of, beter gezegd, in de stelling; want, daar deze uit eene smalle kade bestaat, is men

gedwongen hen te laten liggen tot eene gevechtspauze intreedt en dan over de kade te vervoeren.

Ten slotte overweegt de Regimentscommandant nog de tactische waarde van de dorpen *Polsbroek* en *Benschop* en komt tot het besluit, dat zij noch als stelling noch als kantonement in aanmerking zouden kunnen komen, omdat zij van uit de lijn *Lopiker-Kapel—Lopik—Zevender* door 's vijands overmachtige artillerie onder vuur kunnen worden genomen op een afstand van 2500 à 3000 M. Deze omstandigheid belet echter niet, dat zij als voorpostenstelling en als voorgelegen stelling nitnemende diensten kunnen bewijzen. Hoezeer voorgelegen stellingen in het algemeen gevaarlijk zijn, komt het hem toch voor, dat het in den polder-oorlog dikwijls nuttig zal zijn, de voorposten hunne stelling te doen verdedigen, omdat deze veiligheidstroepen op accessen geplaatst 1o. zelve tamelijk veilig staan tegen omtrekking en doorbreking, 2o. voldoende sterk kunnen zijn om met goeden uitslag die accessen te verdedigen en 3o., zooals hier, in zeer bedekt terrein geplaatst, hunne sterkte niet verraden en den vijand den indruk geven, dat hij de eigenlijke verdedigingsstelling vóór zich heeft.

Zoo zou de aanvaller er toe kunnen komen door eene urenlange beschieting van *Polsbroekerdam* en het Westelijk einde van *Polsbroek* den aanval zijner infanterie voor te bereiden, die eindelijk meester van deze punten, zich aan een heftig infanterie- en artillerie-vuur uit de stelling zou zien blootgesteld.

Tijdens de verkenning wordt de toestand van het terrein besproken met de officieren, die den Regimentscommandant vergezellen, hunne aandacht gevestigd op de bezwaren, die zich voordoen, en met hen overlegd op welke wijze die het best kunnen worden overwonnen. Uit het voorgaande blijkt, dat de stelling langs den *Benschopper Molenvliet* en de *Benschopsche Noordzijdskade* drie voornaamste bezwaren heeft, n.l. de geringe afmetingen der kade en het ontbreken van eene gemeenschap daarachter langs, gebrekkige artillerie-stellingen en nog slechtere gelegenheid voor den Geneskundigen Dienst.

Beschouwen wij daartegenover eene stelling langs den Zuidelijken *IJsseldijk*, beginnende ter hoogte van *Goejanverwellsuis* en eindigende bij *Achtersloot*, dan valt het op, dat deze laatste in bovengenoemde opzichten veel beter is, ja zelfs op sommige plaatsen uitmuntend mag heeten. De afmetingen van den dijk zijn zoodanig, dat deze kan worden ingericht voor staande schutters; de veld-artillerie vindt uitstekende en tevens veilige stellingen op den Noordelijken *IJsseldijk* en langs de geheele stelling kunnen de gewonden opgenomen en te water naar zorgvuldig uitgekozen en veilige verbandplaatsen worden vervoerd. Een ander groot voordeel van deze stelling is de gelegenheid tot het ingrijpen in den strijd van gewapende uitleggers, die hier bij de verdediging der accessen eene groote rol kunnen spelen; hierop zal later worden teruggekomen.

Bij den rit langs den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* wordt waargenomen, dat de stelling zich weinig of niet afteekent, doch dat de achtergelegen dorpen *Hoenkoop* en *Blokland* alsmede de boomen langs den *Bloklandschen dijk* vrij goed zichtbaar zijn. Dit is in zooverre van belang, dat de vijand, dien kunstweg bereikt hebbende en aldaar door een krachtig vuur ontvangen, allicht de eigenlijke stelling nog op grooteren afstand, bijv. bij *Hoenkoop* en den *Bloklandschen dijk* zal vermoeden.

Na de verkenning te *Oudewater* aangekomen, geeft de commandant van 3. R. I. het volgende gevechtsbevel uit:

3e Regiment Infanterie.

Oudewater, 1 Juli 1903.

No. 407.

12.15 n.m.

Gevechtsbevel voor den 1en Juli.

10. De wielrijders-patrouilles aan het Station *Arkel* melden, dat zij heden omstreeks 7.45 v.m. vijandelijke cavalerie hebben afgewezen, doch te 8.45 v.m. voor overmachtige infanterie moesten terugtrekken.

20. 2. R. I. heeft de Oostelijke *Vlistkade*, 6. R. I. den *Achterslooterdijk* bezet,

30. Het detachement onder mijn bevel zal de Zuidelijke kade van het Waterschap *Hoenkoop*, de *Benschopsche Noordzijds-kade* en het *Broeksche dijkje* verdedigen.

40. Daartoe wordt door mij bevolen :

$\frac{I.}{3. R. I.}$ bezet, beveiligt en verdedigt de Noordelijke kade van den *Benschopper Molenvliet* tot 500 M. ten Westen van den *Damweg* ;

$\frac{II.}{3. R. I.}$ bezet, beveiligt en verdedigt de kade van den *Benschopper Molenvliet* van laatstgenoemd punt tot en met den *Damweg* en verder de *Benschopsche Noordzijds-kade* tot de bocht ten Noorden van de kerk van *Benschop* ;

$\frac{III.}{3. R. I.}$ bezet, beveiligt en verdedigt de *Benschopsche Noordzijds-kade* ten Oosten van genoemd punt, het *Broeksche dijkje* en den landweg naar den *Achterslooterdijk*.

Bij elk dier bataljons worden ingedeeld één sectie van $\frac{2}{3. R. V.-A.}$ en een mitrailleur M. '90 op drijvenden stoel.

Met toestemming van den commandant van 2. R. I. kan de sectie veld-artillerie ingedeeld bij $\frac{I.}{3. R. I.}$ stelling nemen op de Oostelijke *Vlistkade* tusschen de *Vrouwenbrug* en het gemeentehuis, met toestemming van den commandant van 6 R. I. die, ingedeeld bij $\frac{III.}{3. R. I.}$ aan den *Achterslooterweg*.

De patronenvoorraad uit 16 caissons der infanterie-munitie-colonne wordt in de stelling opgelegd ; de overige patroon-caissons blijven voorloopig te *Oudewater*.

De sectiën veld-artillerie nemen elk 2 caissons van den gevechtstrein der batterij en 1 caisson van de artillerie-munitie-colonne mede ; de beide overige caissons van gemelde trein-afdeeling blijven te *Oudewater*.

Van de drie gewapende uitleggers wordt :

één gestationeerd aan de *Goejanverwellen-sluis* ter bestrijking van de *Schenkel-* en *Vlistkaden* ;

één te *Oudewater* ter bestrijking van de *Pijpenkade* en nevengelegen accessen, alsmede van den *Damweg* ; en

één bij *Knollemanshoek* ter bestrijking hetzij van de *Bloklandsche kade*, hetzij van het Oostelijk deel der omloops-kade van het Waterschap *Benschop*.

Reserve: $\frac{\text{IV.}}{\text{B. R. I.}}$; blijft voorloopig te *Oudewater*.

De sectie van $\frac{\text{3. Veld.}}{\text{K. G. T.}}$ zal de bruggen en duikers over de *Lijnwetering* in den weg tusschen *Het Gooiland* en *De Zwaan*, in den *Rolafweg* en het *Smalle Zandpad*, alsmede de bruggen in den *Damweg* vernielen.

Wijders moeten door de zorgen van den betrokken bataljonscommandant op ieder acces, 400 M. vóór de nader te noemen voorpostenstellingen en op denzelfden afstand vóór de verdedigingsstelling ijzerdraadversperringen worden aangebracht over de geheele breedte van den weg en ter lengte van minstens 12 M.

De stelling moet te 6 uur n.m. gereed zijn.

50. De kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* voornoemd is de lijn der marschvoorposten en zal als voorgelegen stelling hardnekkig worden verdedigd; bij noodzaak moet zijwaarts worden uitgeweken over den kunstweg en aldaar te voren gereed gemaakte flankstellingen ten opzichte van 's vijands marschrichting worden bezet.

60. In de verdedigingsstelling zal tot het uiterste worden standgehouden.

70. Eén officier van gezondheid per bataljon en de zieken dragers der voorpostencompagnieën blijven in de voorgelegen stelling.

Eén hulpverbandplaats wordt opgericht in het Westelijk, één in het Oostelijk deel van het dorp *Hoenkoop* en één te *Bouwlust*.

Hoofdverbandplaats te *Oudewater*.

80. Stafkwartier in het raadhuis te *Oudewater*; derwaarts berichten zenden.

90. Het woord zal later worden toegezonden.

BESCHOUWINGEN.

Bij het divisie-bevel is reeds het vóór en tegen van de stelling in het algemeen besproken; dat aan den Regimentscommandant niet de keuze werd gelaten, vond zijne oorzaak

in de noodzakelijkheid om het verband tusschen de onderdeelen der divisie te bewaren.

De commandant van 3. R. I. had dus slechts tot taak het verdedigend vermogen van den hem toegewezen sector zoo hoog mogelijk op te voeren en dezen op de doelmatigste wijze te bezetten. Hij overwoog bij het nemen zijner maatregelen het volgende: het Waterschap *Lopik*, *Lopiker-Kapel* en *Zevenhoven* zoomede de ten Zuiden daarvan gelegen polders zijn doorsneden van talrijke, breede weteringen; eerstgenoemd waterschap heeft een terreinpeil van 0.75 M. — A. P. en is geïnundeerd tot 0.40 — A. P., zoodat met het oog op den modderigen bodem deze wateren als ondoorwaadbaar mogen worden beschouwd.

De diepte der weteringen in het Waterschap *Benschop* bedraagt volgens inlichtingen van het waterschapsbestuur 1.875 à 2.01 M. — A. P., het inundatie-peil is 0.50 M. — A. P., zoodat zelfs, met het oog op den modderigen bodem, deze wateren niet geheel ondoorwaadbaar worden geacht; intusschen vormen zij wel eene belangrijke hindernis voor 's vijands infanterie, zoo deze mocht trachten in een breed front aan te vallen.

De vijandelijke artillerie is overal tusschen de *Lopiksche Wetering* en den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* gebonden aan de kunstwegen; ten einde den opmarsch van dit wapen te bemoeilijken, moeten de bruggen in de wegen, die naar de kaden langs deze wetering voeren, vernield worden; evenzoo die in den *Damweg* om de nadering tot de *Benschopsche Zuidzijdskafe* te beletten. Hierdoor meent de verdediger 's vijands geschut aanvankelijk op grooten afstand van zijne stelling te houden.

Het zal opvallen, dat marschvoorposten zijn uitgesteld en dat deze betrekkelijk zoo dicht bij de kantonnementen liggen. Toch meen ik, dat men zich op die wijze zal moeten beveiligen; immers bij stelselmatige voorposten zou men alle na-deelen van de terreinsgesteldheid ondervinden. De veldwachten zouden langs de accessen op de voorpostendetachementen moeten terugtrekken, waardoor het dezen laatsten onmogelijk

zou worden gemaakt om tijdig het vuurgevecht te beginnen; het gros zou eveneens langs accessen moeten oprukken en bovendien zou een groot deel der voorpostenstelling in onbedekt terrein liggen en blootgesteld zijn aan het vijandelijk geschutvuur, indien men aan de gewone diepte-indeeling wilde vast houden. Thans ligt de geheele voorpostenstelling op \pm 3750 M. van 's vijands vermoedelijke eerste artillerie-stelling, alzoo op een afstand, waarop het hedendaagsche snelvuurveldgeschut wel bruikbaar is, doch nog geenszins eene krachtige uitwerking belooft.

De veiligheid van de kantonnementen is voldoende gewaarborgd, omdat deze uitsluitend langs de bezette accessen kunnen worden genaderd en de vijand reeds in de lijn der voorposten op eene versterkte stelling stuit.

De aanwijzing omtrent de plaatsing van veld-artillerie op wegen in andere sectoren werd in het gevechtsbevel opgenomen, nadat de regimentscommandant zich langs telegrafischen weg verzekerd had, dat bij de commandanten der neven-sectoren daartegen geene bezwaren bestonden.

Daar munitie-aanvulling gedurende het gevecht langs de door den vijand bestreken accessen zoo al niet onmogelijk, dan toch hoogst moeilijk zal zijn, wordt de voorraad uit den gevechtstrein geheel, die uit de munitie-colonnes grootendeels medegenomen in de stelling. Het overblijvende wordt als reservevoorraad te *Oudewater* gehouden.

Voor de gewapende uitleggers is hier feitelijk nog geen werkkring; eerst wanneer de vijand zich heeft meester gemaakt van de voorgelegen stelling, kunnen zij in het gevecht ingrijpen. Intusschen zendt de Regimentscommandant aan de commandanten dier vaartuigen de opdracht om:

a. het vuur te openen tegen de snijpunten van den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*, zoodra die weg in 's vijands handen is gevallen; en

b. om bij een terugtocht der eigen troepen voormelde accessen op de groote afstanden onder vuur te nemen.

Wat de versterking van de stelling aangaat, beveelt de

Regimentscommandant zelf de werkzaamheden van de sectie genietroepen, alsmede de voorzieningen, door ieder bataljon te treffen op de accessen met het oog op de stormvrijheid; omtrent de op te werpen versterkingen laat hij den Bataljonscommandanten de noodige vrijheid, daar de details op het terrein moeten worden geregeld.

Het aanleggen van de flankstellingen op den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* wordt bevolen om den troepen wel in te prenten, dat zij, met het oog op het bezet zijn der achtergelegen accessen, zijdelings moeten uitwijken (hetgeen door de langs dien weg staande hofsteden met beplante erven gemakkelijk kan geschieden) en wijders om den vijand, die een der kruispunten mocht bereiken, onder hevig kruisvuur te kunnen nemen.

HANDELINGEN VAN DE BATALJONSCOMMANDANTEN.

Na ontvangst van de door den regiments-adjutant overgebrachte voorloopige bevelen dirigeeren de Bataljonscommandanten den trein hunner afdeelingen en de kwartiermakers naar de aangewezen kantonnementen.

De commandanten van $\frac{\text{I, II en III.}}{\text{3. R. I.}}$ doen elk een sectie van hun bataljon aanwijzen ter bewaking van de snijpunten der accessen met den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* en begeven zich met hunne bataljons naar de aangewezen stellingen; hier blijkt hun, dat geen grondverzet mogelijk is, om welke reden zij hunne troepen weer naar den genoemden kunstweg zenden tot het verzamelen van planken, balken, palen en ijzerdraad uit de aldaar aanwezige hofsteden. Voor hun persoon blijven zij in de stelling, ten einde deze te verkennen en te overleggen, op welke wijze zij het doelmatigst kan worden versterkt.

De commandant van $\frac{\text{IV.}}{\text{3. R. I.}}$ marcheert met zijn bataljon naar *Oudewater* en gaat aldaar onmiddellijk over tot het verzamelen van de hem opgegeven materialen en van wagens met bespanningen tot het vervoer daarvan, alsmede van de schilden.

Na afloop van deze voorbereidende werkzaamheden, die zooover $\frac{I, II \text{ en } III.}{3. R. I.}$ betreft, te 10 uur v.m. eindigen, doen de Bataljonscommandanten hunne afdeelingen in de kantonementen rusten en bepalen, dat deze ten 2 ure n.m. weder op het terrein aanwezig moeten zijn.

Nog tijdens de rust ontvangen de Bataljonscommandanten het gevechtsbevel van den Regimentscommandant, ontbieden hunne compagniescommandanten, deelen hun den inhoud van dit stuk mede en geven verder de volgende mondelinge bevelen: 1)

de Commandant van $\frac{I.}{3. R. I.}$ aan:

den Commandant van $\frac{1. I.}{3. R. I.}$: »Betrek met uwe onderhoorige compagnie marschvoorposten aan het snijpunt van den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* met de Westelijke kade van het Waterschap *Polsbroek*, ter bewaking en verdediging van de kaden langs den *Vliet—Groote Kerk*.”

»Zoek langs den *Slangeweg* verband met de voorposten van 2. R. I. aan de *Vlistkade*.”

»Marschvoorposten van $\frac{II.}{3. R. I.}$ staan vermoedelijk te *Polsbroekerdam*.”

»Onderhoud voortdurende verbinding met de nevenvoorposten en doe patrouilleeren tot de watermolens aan het Zuidelijke einde van den *Vliet—Groote Kerk*.”

»Richt uwe stelling ter verdediging in, daarbij in aanmerking nemende, dat het noodig kan zijn zoowel de van 's vijands zijde tot uwe opstelling voerende accessen als de verbindingswegen naar de nevenstaande voorposten (indien vijandelijke afdeelingen tusschen de accessen door den polder heen den straatweg bereiken) en ook (bij eventueelen terugtocht) de opstellingsplaats zelve te bestrijken.”

»Voor een eventueelen terugtocht (die door het geïnnundeerde terrein moet geschieden) zullen op minstens 700 M.

1) Ter vermijding van noodelooze herhalingen zijn hierin weggelaten die punten, welke den lezer reeds uit het gevechtsbevel van den Regimentscommandant bekend zijn, als: laatste berichten omtrent den vijand, enz.

ter weerszijden van de *Schenkelkade*, voetbruggen over de slooten en weteringen worden geslagen, terwijl de richting van het pad door langs piketpalen gespannen touw zal worden aangegeven."

»Op de kaden langs den *Vliet—Grootte Kerk* en alle verdere accessen wordt op 400 M. vóór elke versterking eene ijzerdraadversperring, ter breedte van het acces en ter lengte van minstens 12 M., aangelegd."

»Aan den troep bekend te maken, dat terugtocht langs de *Schenkelkade* en de kaden langs den *Molenvliet* van *Polsbroek* verboden en bovendien onmogelijk is, omdat ook die accessen door ijzerdraadversperringen zijn afgesloten."

»Ter uwer beschikking worden gesteld een officier van gezondheid en een mitrailleur M. '90 op drijvenden stoel met bediening."

»Ik bevind mij aanvankelijk te *Hoenkoop* (Westelijk uiteinde); derwaarts berichten te zenden."

Den commandanten van $\frac{2. \text{en } 3. \text{ I.}}{3. \text{ R. I.}}$: »Richt ter verdediging in en bezet bij een oprukken des vijands de Noordelijke kade van den *Benschopper Molenvliet* met daaraan grenzende bocht van de *Schutterskade*, ter bestrijking van laatstgenoemde waterkeering en van de kaden van de *Benschopsche wetering*."

»Leg op elk dier accessen, op 400 M. vóór uwe stelling, eene ijzerdraadversperring, ter breedte van het geheele acces en ter lengte van minstens 12 M., aan."

»Wijs een peloton aan, om tijdens het gevecht op 1500 à 2000 M. uitwaarts van uwen linkervlengel stelling te nemen, ten einde pogingen des vijands tot voorwaarts rukken door den geïnundeerden polder tegen te gaan; dit peloton treedt dus tevens als gevechtspatrouille op."

» $\frac{1. \text{ I.}}{3. \text{ R. I.}}$ heeft marschvoorposten betrokken aan het snijpunt van de *Schenkelkade* met den kunstweg *Vliet—Het Hemeltje*."

»Ik bevind mij" enz.

Den commandant van $\frac{4. \text{ I.}}{3. \text{ R. I.}}$: »Uwe compagnie vormt de reserve."

»Richt bij het Westelijk einde van den *Hoenkoopschen weg*

eene stelling in ter opname van de langs de *Schenkelkade* terugtrekkende troepen."

»Ga gedurende het gevecht het doordringen van vijandelijke afdeelingen door het Waterschap *Hoenkoop* tegen."

» $\frac{2. \text{ en } 3. 1.}{3. R. I.}$ zijn aangewezen tot het bezetten van eene stelling aan het ontmoetingspunt van de Noordelijke kade van den *Benschopper Molenvliet* met de *Schenkelkade*."

De Commandant van $\frac{II.}{3. R. I.}$ aan :

den Commandant van $\frac{I. II.}{3. R. I.}$: »Betrek met uwe compagnie marschvoorposten te *Polsbroekerdam*."

»Onderhoud verbinding met de nevenvoorposten langs den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*; vermoedelijk staan deze aan het Westelijk einde van *Polsbroek* en aan *Het Hemeltje*."

»Doe patrouilleeren tot de *Benschopsche Zuidzijds-kade*. Richt uwe stelling ter verdediging in, daarbij in aanmerking nemende, dat het noodig kan zijn zoowel den *Damweg* als den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* (laatstgenoemde zoowel in Oostelijke als in Westelijke richting) en ook (bij eventueelen terugtocht) de opstellingsplaats zelve te bestrijken."

»Voor een eventueelen terugtocht zullen op minstens 700 M. ter weerszijden van den *Damweg* voetbruggen over de slooten en weteringen worden geslagen, terwijl de richting van het pad door langs piketpalen gespannen touw zal worden aangegeven."

»Op 400 M. vóór elke versterking wordt eene ijzerdraadversperring, ter breedte van het acces en ter lengte van minstens 12 M. aangelegd."

»Aan den troep bekend te maken, dat de terugtocht langs den *Damweg* verboden en bovendien onmogelijk is, omdat ook dit acces vóór de hoofdstelling is afgesloten door eene ijzerdraadversperring."

»Ter uwer beschikking worden gesteld één officier van gezondheid en één mitrailleur M. '90 op drijvenden stoel met bed."

»Ik bevind mij aanvankelijk te *Hoenkoop* (Oostelijk einde); derwaarts berichten te zenden."

Aan de Commandanten van $\frac{2. \text{ en } 3. \text{ II.}}{3. \text{ R. I.}}$: »Bezet met $\frac{2. \text{ en } 3. \text{ II.}}{3. \text{ R. I.}}$ de *Benschopsche Noordzijdskaade* bij *Steenen brug* (à cheval van den *Damweg*) en richt deze stelling ter verdediging in; de brug en de kunstweg moeten voor het gebruik der veld-artillerie gespaard blijven.”

»Leg op den *Damweg*, 400 M. vóór uwe stelling eene ijzerdraadversperring aan, ter breedte van het acces en ter lengte van minstens 12 M.”

»Wijs één peloton aan om tijdens het gevecht op 1500 à 2000 M. uitwaarts van uwen linkervleugel stelling te nemen, ten einde pogingen des vijands tot voorwaarts rukken door den geïnundeerden polder tegen te gaan; dit peloton treedt dus tevens als gevechtspatrouille op.”

» $\frac{1. \text{ II.}}{3. \text{ R. I.}}$ heeft marschvoorposten betrokken te *Polsbroekerdam*.”

»Ik bevind mij”, enz.

Aan den Commandant van $\frac{4. \text{ II.}}{3. \text{ R. I.}}$: »Uwe compagnie vormt de reserve.”

»Richt in het Oostelijk einde van *Hoenkoop* eene stelling in ter opname van langs de *Pijpenkaade* terugtrekkende troepen.”

»Ga gedurende het gevecht het doordringen van vijandelijke afdeelingen door den *Willeskop polder* en door den *Kort Heeswijk polder* tegen.”

»De stelling van $\frac{2. \text{ en } 3. \text{ II.}}{3. \text{ R. I.}}$ bevindt zich aan de *Benschopsche Noordzijdskaade* bij de *Steenen brug*.”

De Commandant van $\frac{\text{III.}}{3. \text{ R. I.}}$ aan:

den Commandant van $\frac{1. \text{ III.}}{3. \text{ R. I.}}$: »Betrek marschvoorposten aan *Het Hemeltje* ter bewaking en verdediging van het Oostelijk deel der omloopskade van *Benschop*.”

»Zoek langs den kunstweg naar *IJsselstein* verband met de voorposten van 6. R. I.”

»Marschvoorposten van $\frac{\text{II.}}{3. \text{ R. I.}}$ staan vermoedelijk te *Polsbroekerdam*.”

»Onderhoud voortdurend verbinding met de nevenvoorposten

en zend patronilles langs de *Benschopsche Zuidzijds-kade*, tot waar deze in Westelijke richting afbuigt."

»Richt uwe stelling ter verdediging in, daarbij in aanmerking nemende, dat het noodig kan zijn zoowel de van 's vijands zijde naar uwe opstelling voerende accessen, als de verbindingswegen naar de nevenstaande voorposten en ook (bij eventueelen terugtocht) de opstellingsplaats zelve te bestrijken."

»Voor een eventueelen terugtocht (die door het geïnundeerde terrein moet geschieden) zullen op minstens 700 M. ter weerszijden van de *Benschopsche Noordzijds-kade* (n.l. het Oostelijk omgebogen deel) voetbruggen over de weteringen en slooten worden geslagen, terwijl de richting van het pad door langs piketpalen gespannen touw zal worden aangegeven."

»Op de *Benschopsche Zuidzijds-kade* (Oostelijk omgebogen deel) en alle verdere accessen wordt op 400 M. vóór elke versterking eene ijzerdraadversperring, ter breedte van het acces en ter lengte van minstens 12 M., aangelegd."

»Aan den troep bekend te maken, dat terugtocht langs de *Benschopsche Noordzijds-kade* (Oostelijk omgebogen deel) verboden en bovendien onmogelijk is wegens de daarop vóór de hoofdstelling aangelegde ijzerdraadversperring."

»Ter uwer beschikking worden gesteld een officier van gezondheid en een mitrailleur M. '90 op drijvenden stoel met bediening."

»Ik bevind mij aanvankelijk te *Bouwlust*; derwaarts berichten te zenden."

Aan de Commandanten van $\frac{2. \text{ en } 3. \text{ III.}}{3. \text{ R. I.}}$: »Richt ter verdediging in en bezet bij een oprukken des vijands *Het Broeksche dijkje* en den landweg naar *Buitenzorg* à cheval van de *Benschopsche Noordzijds-kade* (Oostelijk omgebogen deel) ter bestrijking van laatstgenoemde waterkeering."

»Leg op dit acces, 400 M. vóór uwe stelling, eene ijzerdraadversperring ter breedte van het geheele acces en ter lengte van minstens 12 M. aan."

»Wijs één peloton aan om tijdens het gevecht stelling te nemen aan het ontmoetingspunt van de *Benschopsche Noord-*

zijlskade met de *Bloklandsche kade*, ten einde pogingen des vijands tot voorwaarts rukken door den geïnunderden polder tegen te gaan."

» $\frac{1. III.}{3. R. I.}$ heeft marschvoorposten betrokken aan *Het Hemeltje*."
 »Ik bevind mij," enz.

Aan den commandant van $\frac{4. III.}{3. R. I.}$: »Uwe compagnie vormt de reserve."

»Richt bij *Bouwlust* eene stelling in ter opname van langs de *Benschopsche Noordzijlskade* terugtrekkende troepen."

»Ga gedurende het gevecht het doordringen van vijandelijke afdeelingen door het Waterschap *Broek en Lage Biezen* en door het Oostelijke deel van het Waterschap *Willeskop, Kort Heeswijk* en *Blokland* tegen."

Vervolgens onderrichten de Bataljonscommandanten den aangewezen officier van gezondheid per bataljon en de bediening der mitrailleurs M. '90 op drijvenden stoel, waar en bij wie zij zich hebben te melden; zij geven daarna de bevelen voor de commandanten der sectiën veld-artillerie, als volgt (schriftelijk, per ordonnans, door bemiddeling van den Batterij-commandant):

De Commandant van $\frac{1.}{3. R. I.}$: »Begeef u met uwe sectie benevens 2 caissons van den gevechtstrein der batterij en 1 van de artillerie-munitiecolonne naar het Noordelijk einde van *Vlist*, waar u namens den Commandant van 2. R. I. kantonnement zal worden aangewezen."

»Maak emplacementen gereed ten Zuiden van de *Vrouwenbrug* ter bestrijking van het kruispunt bij *Polsbroek* (Westelijk einde van dat dorp) en de vandaar naar de stelling aan den *Benschopper Molenvliet* voerende kaden."

»Voornoemd kruispunt is door onze marschvoorposten bezet."

De Commandant van $\frac{II.}{3. R. I.}$: »Begeef u met uwe sectie benevens 2 caissons van den gevechtstrein der batterij en 1 van de artillerie-munitiecolonne naar den Oostelijken uitgang van *Hoenkoop*, alwaar u kwartieren zullen worden aangewezen."

»Maak emplacementen aan de *Pijpenkade* en de daaraan evenwijdig loopende waterkeering ter hoogte van het Stoomgemaal

van *Benschop*, ter bestrijking van den *Damweg*; de kunstweg moet hierbij voor het verkeer beschikbaar blijven."

»*Polsbroekerdam* is door onze marschvoorposten bezet."

De Commandant van $\frac{\text{III.}}{\text{3. R. I.}}$: »Begeef u met uwe sectie benevens 2 caissons van den gevechtstrein der batterij en 1 caisson van de artillerie-munitiecolonne naar *Achersloot*, waar u door zorg van 6. R. I. kantonnement zal worden aangewezen."

»Maak bij de hofstede *Buitenzorg* aan den *Acherslooterdijk* emplacements ter bestrijking van het Oostelijk omgebogen deel der *Benschopsche Noordzijds- en Zuidzijds-kade*.

»*Het Hemeltje* is door onze marschvoorposten bezet."

Behalve deze bevelen voor de inrichting der stelling, waarin tevens die voor de beveiliging zijn opgenomen, geven de Bataljonscommandanten, ieder in zijn eigen rayon, een kantonnementsbevel, waarbij $\frac{\text{I.}}{\text{3. R. I.}}$ beschikt over het Westelijk deel van *Hoenkoop*, $\frac{\text{II.}}{\text{3. R. I.}}$ over het Oostelijk deel van dat dorp en $\frac{\text{III.}}{\text{3. R. I.}}$ over *Blokland*.

Handelingen van de compagniescommandanten en lagere aanvoerders.

Ter uitvoering van de aan hem verstrekte opdracht, doet de commandant van $\frac{\text{1. I.}}{\text{3. R. I.}}$ de volgende dekkingen voor knielende schutters aanleggen :

a. dwars over den *Slangeweg* en de kade langs den *Kerkvliet*, \pm 600 M. ten Westen van de kerk van *Polsbroek*, front naar het Oosten, ter bestrijking van het snijpunt der accessen aldaar ;

b. \pm 25 M. ten Westen van de sub a. genoemde, front naar het Westen, ter bestrijking van den *Slangeweg*, de *Schansbrug* en de kaden van de *Vlist*;

c. aan het Westelijk einde van *Polsbroek*, front naar het Zuid-Oosten, ter bestrijking van de kaden van den *Vliet—Grootte Kerk*;

d. à cheval van de wegen langs de *Benschopsche wetering*,

600 M. ten Oosten van het sub *c.* vermelde punt, front naar het Westen, ter bestrijking van den kunstweg in de richting van de kerk; en

e. à cheval van voormelde wegen, \pm 25 M. ten Oosten van het sub *d.* genoemde punt, ter bestrijking van die wegen in Oostelijke richting.

Al deze versterkingen worden aangelegd met een profiel voor knielende schutters en eene dikte van 1 M.; zooveel mogelijk worden zij aan het gezicht des vijands onttrokken, waartoe de sub *d.* en *e.* bedoelde bij voorkeur aansluiten tegen den voorgevel van langs den weg staande boerderijen.

In elke dekking wordt op last van den compagniescommandant eene inrichting tot opgelegd schieten met vooraf op 600 M. gerichte geweren gemaakt.

De mitrailleur M. '90 op drijvenden stoel wordt geplaatst in den *Kerkvliet* ten Westen van de beide dekkingen, die de kaden van den *Vliet—Grootte Kerk* bestrijken.

De werkzaamheden geschieden onder beveiliging van $\frac{1}{2}$ sectie, geplaatst aan de Zuid-Westelijke punt van het Waterschap *Polsbroek*, die op een der watermolens een observatiepost plaatst.

Na afloop van de werkzaamheden wordt de veiligheidsdienst over dag verricht door $\frac{1}{2}$ sectie in de dekking bij *c.* en 1 groep in die bij *b.* en *e.* De $\frac{1}{2}$ sectie bij *c.* zendt patrouilles naar den watermolen aan het Zuid-Oostelijk einde van den *Vliet—Grootte Kerk*, waar tevens door den compagniescommandant een observatiepost wordt geplaatst. In den *Vliet—Grootte Kerk*, tusschen de beide ijzerdraadversperringen op de kaden, wordt een schuit gelegd voor het overbrengen van nitgaande en terugkeerende patrouilles.

Het niet op wacht zijnde gedeelte der compagnie mag over dag gekleed en met de wapens bij zich rusten.

Des nachts, en bij den aanvang van het gevecht ook over dag, worden bezet: de dekkingen bij *a.* en *b.* te zamen door één sectie, die bij *c.* door twee sectiën en die bij *d.* en *e.* wederom door één sectie.

Voor den terugtocht van de sectie bij *a.* en *b.* wordt naar het Zuidelijk einde van de *Tweede Wetering* van den polder *Vlist Oostzijde* een pad aangegeven en daarvoor één sloot overbrugd; in de genoemde wetering worden 12 schuiten gereed gehouden.

Voor den terugtocht van de drie overige sectiën wordt, te beginnen ongeveer tusschen de dekkingen *d.* en *e.*, een pad getraceerd en voetbruggen geslagen, terwijl tevens voor de beide sectiën bij *c.* eene communicatie langs de Noordelijke (d. i. van den vijand afgekeerde) zijde van de Noordelijke huizenrij wordt gemaakt, waarlangs die sectiën vrij gedekt en zonder het vuur uit *a.* en *d.* te hinderen, kunnen terugtrekken naar het bovenbedoelde pad.

De Commandanten van $\frac{2. \text{ en } 3. \text{ I.}}{3. \text{ R. I.}}$ doen door hunne manschappen de schilden op de kade plaatsen en daartegen aarde en zoden leggen, zoodanig dat er eene dekking voor knielende schutters wordt verkregen; verder doen ook zij de bevolen ijzerdraadversperringen maken, alsmede inrichtingen tot het opleggen en gericht houden van geweren.

De Commandant van $\frac{4. \text{ I.}}{3. \text{ R. I.}}$ doet eene stelling inrichten aan den kunstweg door *Hoenkoop* en op een aangelegen erf ± 400 M. ten Oosten van de *Schenkelkade*; ook hier worden maatregelen tegen te hoog schieten genomen.

De maatregelen van de beide andere commandanten der compagnieën marschvoorposten verschillen alleen in details met die van $\frac{1. \text{ I.}}{3. \text{ R. II.}}$; alleen zendt $\frac{1. \text{ III.}}{3. \text{ R. I.}}$ een sectie naar de kerk te *Benschop*, ten einde beter verband te houden met $\frac{1. \text{ II.}}{3. \text{ R. I.}}$ en met opdracht het eventueel doordringen van kleine vijandelijke afdeelingen over de wegen langs de *Benschopsche wetering* tegen te gaan en van den kerktoren af waar te nemen.

De versterking van de accessen geschiedt op overeenkomstige wijze als te *Polsbroek*, n.l. op de accessen, die naar 's vijands zijde voeren, en op die, welke de lijn der marschvoorposten vormen, en wel op die lijn in beide richtingen. Ook voor terugtochtswegen wordt op overeenkomstige wijze gezorgd.

De inrichting van de hoofdstelling bij de twee andere

bataljons is in hoofdzaak dezelfde als bij $\frac{2. \text{cn } 3. \text{ I.}}{3. \text{ R. I.}}$; de dekkingen worden aangelegd voor knielende of liggende schutters, naarmate de gesteldheid van de kade gedoogt.

Door $\frac{4. \text{ II.}}{3. \text{ R. I.}}$ wordt aan het Oostelijk einde van *Hoenkoop* eene dergelijke opnamestelling gemaakt als door $\frac{4. \text{ I.}}{3. \text{ R. I.}}$ aan het Westelijk einde; de terugtocht voor de verdedigers van de *Steenen brug* naar *Oudewater* wordt van daaruit beschermd, terwijl de reserve na volbrachte taak langs den *Hoekoopschen weg* en den *School Vliet* naar den *IJssel dijk* marcheert.

De reserve van $\frac{\text{III.}}{3. \text{ R. I.}}$ heeft niet eene zoo gunstige opnamestelling; omdat de *Bloklandsche dijk* voor den terugtocht der troepen uit de stelling vrij moet blijven, bezet zij de kade ten Oosten van *Bouwlust*, die de *Bloklandsche* met de *Heeswijksche kade* verbindt, doch kan vandaar slechts frontvuur afgeven op den naderenden vijand en ook dat eerst na terugkomst der eigen troepen.

De terugtochtsweg voor die reserve is de *Heeswijksche kade*.

BESCHOUWINGEN.

In mijn opstel over den eersten slag bij *Bergen* (*Militaire Spectator*, 1903, afl. 2—6) heb ik getracht het beeld te ontwerpen, dat eene stelling in het polderland naar mijne bescheiden meening zal moeten aanbieden. De versterking van die stelling was vrij gemakkelijk, omdat daar dijken en kaden van voldoende afmetingen zijn, die met geringe moeite ter verdediging kunnen worden ingericht.

De thans beschouwde stelling vormt daarmede een groot contrast; hoe meer men haar in details gaat ontleden, des te meer blijkt, dat haar ernstige gebreken aankleven; de kaden zijn te gering van afmetingen om zonder grondverzet behoorlijke dekking op te leveren en bovendien zou voor het opwerpen van versterkingen grondaanvoer beslist noodig zijn, omdat in het geïnundeerde terrein niet kan worden gegraven; verder zijn de gelegenheden voor het oprichten van hulpverbandplaatsen, alsmede de artillerie-stellingen zeer gebrekkig, terwijl

de beschikbare waterwegen noch voor den geneeskundigen dienst noch voor de artillerie waarde hebben. De gekozen stelling is dus verre van volmaakt. Dat men nochtans eene dergelijke positie bezetten moet, of althans eene positie waarin dergelijke deelen voorkomen, zal geene uitzondering zijn, doch integendeel dikwijls geschieden, daar gewoonlijk alleen die polders belangrijke dijken hebben, die rechtstreeks aan de boezemwateren liggen. Wordt nu het land geïnuundeerd, dan zal men dikwijls voor de verdediging aangewezen zijn op lage, onbeduidende kaden en dijkjes, die om de eene of andere reden noodzakelijk in de stelling moeten worden opgenomen.

Indien nu de infanterie voorzien wordt van schilden, bestand tegen geweervuur en scherven van de projectielen der veldvuurmonden, dan is aan het bezetten van zulk een terreinvoorwerp geen bezwaar verbonden. Wanneer men plotseling stelling moet nemen, zoodat tijd tot terreinverbetering ontbreekt, zullen deze schilden evenzeer van groot nut zijn, omdat zij dan dekking geven, waar die anders niet te krijgen is. Bij overvallingen, verrassingen, hinderlagen, een en ander zoowel te land als te water, (n.l. op bevaarbare inundatiën, boezemwateren, kanalen, enz.) kan dit schild belangrijke diensten bewijzen. Het bezwaar, dat een dergelijk schild te veel weegt, zal het afdoende dekking geven, beteekent in den polderoorlog niet veel, omdat lange marschen niet zullen voorkomen en omdat het mogelijk zal zijn de ransels, bij verandering van kwartier, te water te doen vervoeren. Aan dit schild kan bovendien een schietgat met schietgatblind worden aangebracht, zoodat de soldaat in bijna volkomen veiligheid zijn schot kan afvuren, hetgeen op de trefkans zeer goed moet werken.

Wat de wijze van bezetting aangaat, valt in de eerste plaats op te merken, dat bij deze stelling natuurlijk geene sprake kan zijn van de normale indeeling in de diepte, dat m. a. w. de afstanden tusschen tirailleurlinie en ondersteuningstroep, tusschen ondersteuningstroep en reserve belangrijk zullen afwijken van die, in punt 384 Regl. Inf. II genoemd.

Laat men de marschvoorpostencompagnie uit de voorgelegen

stelling buiten beschouwing (hetgeen noodig is, omdat deze na afloop van hare oorspronkelijke taak wel weinig of geene gevechtswaarde meer zal bezitten) dan wordt feitelijk de hoofdstelling op elk der drie punten verdedigd door drie compagnieën; het terrein laat daarbij geene opstelling toe, die ook maar eenigszins gelijkt op het schema van het Reglement.

In dezen toestand is het onmogelijk ondersteuningstroepen af te zonderen, omdat voor hen geene opstellingsplaats te vinden is in de geïnundeerde polders en tevens eene plaatsing zijwaarts van de tirailleurlinie (zooals bij grootere kaden en dijken mogelijk is) hier geen nut oplevert, daar ook op die wijze geene meerdere dekking te vinden is en bovendien door het gemis van dekkingshoogte (dijk of kade) de verplaatsing naar die linie geheel ongedekt en door een flankmarsch onder het vijandelijk vuur zou moeten geschieden.

In tegenstelling met posities achter voldoende hooge kaden en dijken kan hier dus geen gebruik worden gemaakt van zijwaarts opgestelde en wegens het geïnundeerde, bovendien geheel open achtergelegen terrein, ook niet van achter de tirailleurlinie geplaatste ondersteuningstroepen; het is dus noodzakelijk om aan de tirailleurlinie reeds van den beginne af hare grootste sterkte te geven.

Bij de groote tusschenruimte tusschen de bezette punten zal het echter noodig zijn, dat kleine afdeelingen, b.v. ter sterkte van een sectie of peloton, daarvan worden afgenomen en 1500 à 2000 M. zijwaarts (dus ook aan de kade) worden opgesteld, ten einde eene eventueele poging des vijands om door den geïnundeerden polder voorwaarts te komen, tegen te gaan. Het is wenschelijk om deze afdeelingen uit de tirailleurlinie en ondersteuningstroepen te nemen, omdat zij, ofschoon bij wijze van gevechtspatrouille gedetacheerd, toch feitelijk een deel van de tirailleurlinie moeten blijven en als zoodanig dan ook den beslisten last moeten hebben om vandaar uit tot de verdediging der stelling mede te werken door het onder vuur nemen van door de inundatie voortdringende vijandelijke afdeelingen. Bovendien heeft de reserve te zeer eene bijzondere

opdracht te vervullen en bevindt zij zich op te grooten afstand van de hoofdstelling om in dit opzicht hare gewone taak te vervullen.

Wat de reserve betreft, staat men tusschen de keuze om haar, evenals de ondersteuningstroepen, van meet af in de tirailleurlinie te brengen, hetgeen gelijk staat met te vechten zonder reserve, of wel haar uitsluitend te bezigen tot het bezetten van eene opnamestelling. Eerstgemelde gebruikswijze is te verwerpen; eensdeels omdat bij de haast onoverkomelijke bezwaren, verbonden aan een voorwaarts gaan door geïnundeerd terrein, de vijand wel gedwongen zal zijn de accessen te volgen, die door 1½ compagnie in verspreide orde bezet, krachtig genoeg verdedigd kunnen worden, om aan een hevigen aanval weerstand te bieden; anderdeels omdat bij een terugtocht uit eene dergelijke stelling langs één of meer open accessen, zulke geweldige verliezen zullen worden geleden, dat algeheele oplossing van den terugtrekkenden troep te vreezen staat en dus opname van de geslagen afdeeling en eventueel tot staan brengen van de vervolging eene gebiedende noodzakelijkheid is. Ondanks het hiervoren opgemerkte omtrent de sterkte der stelling, kan die terugtocht intreden, bijaldien het den vijand gelukt de voorgelegen stelling (kunstweg *Vlist* — *Het Hemeltje*) te nemen en daar eene overmachtige artillerie in batterij te brengen, welke vrij gedekte opstelling kan vinden, wegens de menigte boerderijen langs dien weg; het geschutvuur op zoo korten afstand (\pm 1250 M.) zou de positie aan de Noordzijde der Waterschappen *Polsbroek* en *Benschop* onhoudbaar kunnen maken. Ook zou eene nachtelijke verrassing tot het verlies van de stelling kunnen leiden. Om deze redenen is het afzonderen van één vak-reserve dringend noodig.

Over de vraag, of de verdedigende infanterie in de dichte tirailleurlinie dan wel in een breed front moet zijn opgesteld, zal in dit geval wel niet behoeven te worden gesproken. Het geldt hier hoofdzakelijk slechts accesverdediging, zoodat verlangd wordt eene zoo sterk mogelijke vuurwerking op de toegangswegen te brengen. Neemt nu de bezetting van 1½ geheel

verspreide compagnie infanterie eene frontbreedte van \pm 250 M., d. i. ongeveer 1 man per pas, in, dan zullen de schutters aan de vleugels toch reeds aanmerkelijk in de schuinte moeten richten. (Bij deze frontbreedte is er op gerekend, dat alle officieren en onderofficieren, ja zelfs de tamboers en hoornblazers in de tirailleurlinie zijn, hetgeen noodig wordt gemaakt door het terrein.) Wilde men nu de manschappen op 3 of zelfs maar op 2 pas doen verspreiden, dan zou van de vleugels geene of althans eene zeer weinig krachtige vuurwerking uitgaan en zou een aanzienlijk deel der bezetting niet tot de verdediging kunnen medewerken, omdat dit te zeer in schuine richting zou moeten vuren.

Van de inwerking der aanvoeders op den troep is bij de gegeven wijze van opstelling niet veel te verwachten. Ten einde die inwerking zooveel mogelijk te verzekeren, wordt de volgende maatregel genomen. De officieren en onderofficieren-sectiecommandant liggen op den buitenvleugel hunner afdeling, de groepscommandanten in het midden van hun groep. Slechts waar een acces naar achteren voert, ligt de compagniescommandant achter de tirailleurlinie; zijn er meerdere accessen, dan nemen ook één of meer sectiecommandanten daarop plaats. Deze plaatsing van officieren en kader schijnt mij geenszins eene ideale, doch is noodig, omdat voor hen geene andere plaats beschikbaar is; daarom worden zij op een achterwaarts voerend acces wel achter de linie gebracht. Daar evenwel het gevaar van achteruitwijken der manschappen eenigermate verminderd wordt door het onder water staan van het land, schijnt het geboden officieren op den buitenvleugel te plaatsen, ter voorkoming van een zijdelings uitwijken. Overigens zal de invloed der aanvoeders zich slechts weinig kunnen doen gelden; met het oog daarop worden de groepscommandanten in het midden van hun groep geplaatst, ten einde zooveel mogelijk een overzicht te houden en er in de eerste plaats op te letten, dat ter rechter tijd de geweren in de inrichting tot opgelegd schieten worden gestoken.

Wielrijders.

Tot dusverre is slechts terloops gesproken over de wenselijkheid om in de organisatie van het veldleger min of meer sterke wielrijders-afdeelingen op te nemen en werden alleen eenige gronden daarvoor aangevoerd. Thans zal het noodig zijn in hoofdtrekken aan te geven, hoe deze troepensoort dient te worden georganiseerd en hoe zij moet worden aangewend.

Afgezien van den ordonnansendienst, zullen de wielrijdersafdeelingen in hoofdzaak eene driedelige taak hebben te vervullen, n.l. *a.* het zelfstandig verrichten van den ophelderingsdienst; *b.* het vergezellen en steunen van de eventueel op te richten cavalerie-brigade; en *c.* het in het gevecht optreden als reserve.

Voor eene goede uitvoering wordt gevorderd eene groote mate van bewegelijkheid.

Eén bataljon van deze troepensoort per regiment geeft (vasthoudende aan de cijfers der tegenwoordige oorlogsorganisatie, die echter zal moeten worden gewijzigd, zooals later wordt aangegeven) 17 officieren en 894 minderen; bij het formeeren van een cavalerie-brigade kan men dan, van iedere divisie een bataljon detacheerende, haar versterken met 51 officieren en 2682 minderen, die haar zoo niet op dan toch nabij het gevechtveld kunnen volgen en steunen. Wil men met die cavalerie-brigade eene ernstige poging wagen tot het tegengaan van 's vijands verkenningen, dan zou bij het bestaan van 12 regimenten infanterie het aantal wielrijders kunnen worden opgevoerd tot 204 officieren en 10728 minderen; in dit geval zou het echter wenschelijk zijn tevens eenige batterijen veld-artillerie te detacheren, ten einde op die wijze een tactisch lichaam te verkrijgen, dat bij groote bewegelijkheid eene in alle opzichten voldoende mate van gevechtskracht bezit. Dit wat betreft het sub *b* vermelde gedeelte der taak.

Het tijdig dirigeeren van reserves bij het gevecht in polderterrein is een der lastigste tactische vraagstukken wegens de uitgebreidheid der stellingen; daar echter bijna overal in het

polderland goede kunstwegen op niet al te groote afstanden van elkaar aanwezig zijn, kan men door verhoogde snelheid in de meeste gevallen tegemoet komen aan het bovengenoemde bezwaar. Voor dit doel, evenals voor het vorige, is eene betrekkelijk groote sterkte noodig, opdat men ter gewilder plaatse een voldoende aantal geweren in het vuur kan brengen. Ook het deel der taak, onder *c* omschreven, zou dus op zichzelf geene reden zijn om van de gewone organisatie af te wijken.

Anders is het gesteld met het zelfstandig verrichten van den ophelderingdienst, genoemd sub *a*. Hier zijn kleine afdeelingen onder bevel van officieren en zeer goed ontwikkelde onderofficieren noodig, vooral in het polderland, waar zij tegelijkertijd opdracht hebben 's vijands opmarsch te vertragen. Ook buiten het polderland zijn echter streken aan te wijzen, waar het mogelijk is den marcheerenden vijand reeds op grooten afstand van onze hoofdmacht te verontrusten; ik noem slechts de begroeide terreinen langs de kunstwegen *Breda—Tilburg*, *Breda—Baarle-Nassau*, *Arnhem—Oosterbeek*, enz.

In het verslag der in de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap gehouden rede van den Kapitein JHR. J. H. RAM: »Enkele opmerkingen van krijgskundigen aard naar aanleiding van den Zuid-Afrikaanschen oorlog» vindt men op blz. 190 (Verslagen 1901/02) een voorbeeld, hoe drie man in een boschje geruimen tijd twee bataljons aan de *Tugela-rivier* hebben opgehouden. Dergelijke verrassingen van min aangename aard zal men in de door mij genoemde, zeer bedekte terreinen den vijand veelvuldig kunnen bereiden, indien men beschikt over kleine, sterk geëncadreerde afdeelingen, die plotseling op 's vijands flanken verschijnen, zich goed gedekte stellingen kiezen tot het afgeven van haar vuur en snel weder kunnen verdwijnen. In het polderland gaan zij op overeenkomstige wijze te werk, doch dekken zich achter dijken, op houtrijke boeren-erven, in griend-perceelen, enz.

Een compagnie wielrijders, die met 1 sectie in front en met 3 sectiën over groote afstanden, geëchelonneerd op de flanken eener marcheerende vijandelijke colonne optreedt, zal niet

alleen vrij nauwkeurig de marschrichting, sterkte en samenstelling daarvan kunnen uitvorschen, doch haar ook bij verschillende gelegenheden onder vuur kunnen nemen en zich weder verwijderen, zoodra de vijand tot den aanval wil overgaan.

Ook tot het tijdig bezetten van défilés en andere belangrijke punten kunnen wielrijders gewichtige diensten bewijzen.

Afdeelingen van deze troepensoort kunnen evenwel door de eigenaardigheden van het vervoermiddel niet in eene zoo compacte massa als de infanterie marcheeren en een klein onderdeel heeft integendeel reeds eene aanzienlijke colonne-diepte; verder is voor den ophelderingsdienst wel eene sterke en goede encadreering, doch geenszins eene groote sterkte van den troep noodig en mag zulk eene afdeeling voor het uitvoeren van bovenbedoelde ondernemingen juist geene groote sterkte hebben.

Om de gedachte te bepalen komt het mij daarom wenschelijk voor, den staf van een wielrijders-bataljon dezelfde organisatie als van dien van een veld-bataljon te geven, met dien verstande, dat de officieren daarvan geene paarden, doch rijwielen hebben, en overigens het bataljon te laten bestaan uit 8 compagnieën, geëncadreerd als die van de bataljons te voet, doch netto 100 soldaten tellende. Men krijgt dan 25 soldaten per sectie, waarvan echter 5 als ordonnansen gedetacheerd worden bij de verschillende staven en bij de compagnieën te voet, die daarvan ook thans worden voorzien.

Het verwondert mij ten zeerste, dat men hier te lande niet reeds lang is overgegaan tot het formeeren van grootere wielrijders-afdeelingen, hetzij op de boven aangegeven, hetzij op andere wijze. Het bezit daarvan kan eenigszins opwegen tegen eene eventueele overmacht, die wij wellicht zullen moeten bestrijden. Bovendien is het een herhaaldelijk besproken feit, dat onze cavalerie zeer zwak is, niet alleen ten opzichte van het aantal, maar ook van de sterkte der eskadrons. Nu weet ik wel, dat infanterie op rijwielen geene cavalerie is, d. w. z. niet kan chargeeren en zich ook op sommige terreinen, als heiden, enz. niet zoo gemakkelijk kan bewegen; maar het is evenmin tegen te spreken, dat eerstgenoemde wapensoort met

vrucht kan optreden tot steun van laatstbedoelde en dat zij in het polderterrein beslist meer geschikt is voor den ophelderingsdienst. Eindelijk pleit voor de wielrijders nog het voor bijna elken Nederlandschen politicus zoo overtuigende argument der goedkoopte; een paard kost ongeveer f 575 (gemiddelde remonte-prijs over de jaren 1893—1902) een rijwiel \pm f 150; het eerste vereischt een belangrijk bedrag aan fourage, het onderhoud van het laatste is veel goedkooper, en een infanterist ontvangt veel minder soldij dan een huzaar. Wil men nog meer de zuinigheid betrachten, dan zou het wellicht niet onmogelijk zijn de zeer begeerde plaatsing als wielrijder slechts aan degenen te geven, die een goed te keuren rijwiel medebrengen bij hunne inlijving en aan de miliciens slechts kosteloze reparatie te geven; in vele streken van ons land zijn toch zelfs menschen van zeer geringe finantieele draagkracht in het bezit van zulk een voertuig, waarop men zelfs slagersjongens en boerenknechts ziet rijden.

Daar het wenschelijk zou zijn, de wielrijders-afdeelingen niet te bezigen voor den voorpostendienst, tenzij tot eigen beveiliging, zouden zij daarin niet meer dan volstrekt noodig moeten worden geoefend en zou de hierdoor vrij komende tijd kunnen worden besteed aan het beoefenen van handelingen uit den kleinen oorlog, waarin zij zeer bedreven moeten zijn.

Laat ons thans nagaan de samenstelling der aan het *Merwedekanaal* en te *Lexmond* achtergelaten wielrijders-patrouilles, hare opstelling en hare handelingen, zóó voor het verschijnen van den vijand als bij diens nadering.

Er wordt ondersteld, dat den 30en Juni bij de ontruiming van de stelling van *Asperen* één compagnie wielrijders van ^{IV.} E. R. I. is aangewezen tot het bezetten van de gewone brug en de spoorbrug over het *Merwedekanaal* beide bij het Station *Arkel*, van *Meerkerk* en van *Lexmond*. Bij deze en dergelijke ondernemingen wordt ieder geweerdragend wielrijder voorzien van 500 patronen, te bergen, deels in de patroontasschen, deels in eene aan het rijwiel te bevestigen tasch.

De commandant dezer compagnie bezette zelf met één sectie

de spoorbrug en plaatste aan de gewone brug en te *Meerkerk* elk een sectie onder bevel van een luitenant en te *Lexmond* de overblijvende sectie onder den sergeant-majoor titulair.

De opdracht voor elke dezer verkenningspatrouilles omvatte in algemeenen zin: 1o. het bezetten van het aangegeven punt; 2o. het vandaar uitzenden van kleine patrouilles langs eventueel droog gebleven accessen naar de lijn *Everdingen—Asperen—Herwijnen*; 3o. het nagaan, of in de voornaamste wateren nog schepen of schuiten zijn achtergelaten, c. q. het vernielen of medevoeren daarvan; 4o. bij 's vijands verschijning, het vertragen van diens marsch door het bieden van eenigen weerstand in bedekt terrein zonder evenwel den eigen terugtocht in gevaar te brengen; verder, dat de sectiën aan de bruggen bij het Station *Arkel* eventueel moeten terugtrekken op *Nieuwpoort*, de overigen op *Ameide*, en dat berichten moeten worden gezonden aan den Commandant van 3. R. I. te *Schoonhoven*.

In den onderstelden toestand bij de Westpartij is aangenomen, dat de *Vijfheerenlanden*, het *Land van Arkel* en de *Alblasserwaard* geïnundeerd zijn; ten einde de handelingen van de wielrijders-afdeelingen en van den oprukkenden vijand te kunnen bespreken, is het thans noodig de diepte dezer onderwaterzetting na te gaan, zonder ons daarbij in becijferingen te verdiepen.

In het algemeen kunnen wij aannemen, dat het land tusschen *Asperen* en het *Merwede-kanaal* reeds geruimen tijd geïnundeerd was, zoodat de terugtocht van de troepenafdeelingen hoofdzakelijk langs de dijken van dat kanaal en van de *Linge* moest plaats hebben, terwijl het geschut uit de ontruimde werken per scheepsgelegenheid naar *Gorinchem* en vandaar naar elders werd vervoerd; men zal toch het inundatie-peil wel zooveel verhoogd hebben, dat de niet op dijken gelegen wegen tusschen *Merwede-kanaal* en *Diefdijk* onbruikbaar zijn geworden.

Anders is de toestand ten Westen van het *Merwede-kanaal*; wel was daar reeds gedurende eenigen tijd het peil der boezemwateren zeer verhoogd en waren de slooten gevuld, doch met het eigenlijk gezegde inundeeren werd eerst in den vroegen

morgen van den dag van den terugtocht aangevangen, omdat de wegen voor de troepen op dien dag beschikbaar moesten blijven. Zodoende zullen de wegen op den 1en Juli nog wel begaanbaar zijn voor zwakke wielrijdersdetachementen, doch niet voor groote infanterie- of cavalerie-afdeelingen, die de doorweekte wegen stuk loopen, en allermintst voor artillerie en trein. Al moet wellicht door de wielrijders een deel van den weg te voet worden afgelegd, toch zal het dus mogelijk zijn, dat de sectiën van de bruggen bij het Station *Arkel* op *Nieuwpoort* terugtrekken. Mocht dit echter onmogelijk zijn, dan zullen zij de dijken langs *Merwede* en *Noord* moeten volgen, bij *Krimpen* aan de *Lek* overgaan en zodoende trachten *Schoonhoven* te bereiken.

Wat betreft het vernielen of medevoeren van schuiten en schepen, mag men aannemen, dat reeds van te voren, n.l. bij het bezetten van de stelling bij *Asperen* en na terugkeer van het veldleger achter de linie, door achtergeplaatste afdeelingen daarvan het grootste deel dier taak is verricht; immers het is van overwegend belang, dat de vijand zoo weinig mogelijk overgangsmiddelen vindt, omdat het materieel voor een rivierovergang bij geen enkel leger in zoo voldoende hoeveelheid aanwezig is, dat daarmede eene rivier van eenige beteekenis kan worden overbrugd. Zoo bedraagt b.v. de lengte van het gezamenlijke brugmateriaal van een Duitsch legerkorps slechts 195 à 220 M., terwijl uit het materiaal van een divisie-ponton-trein van datzelfde leger slechts 3 roeiveeren van 2 pontons kunnen worden vervaardigd, die (bij 100 M. breedten stroom en 140 M. stroomsnelheid) in 1 uur een bataljon, in 1½ uur een eskadron en in 2 uur een batterij overzetten. (Tactische gegevens voor het Veldleger door W. VOSMAER, Kapitein van den Generalen Staf, blz. 229).

In den namiddag van den 30en Juni hebben de vooruitgeschoven kleine patrouilles gemeld, dat vijandelijke patrouilles zich langs de *Linge*-dijken en langs den spoorweg bewogen, die verdere waarneming in de richting van *Leerdam* en *Asperen* onmogelijk maakten, en werd zelfs een vijandelijk verkennings-

detachement, dat uit de richting van *Kedichem* kwam, bij de gewone brug ten Zuiden van het Station *Arkel* door vuur afgewezen. Tegen het invallen van de duisternis deden de commandanten der wielrijders-sectiën de vooruitgeschoven patrouilles op den Westelijken oever overgaan en de daartoe gebezigde kleine schuitjes aan land halen en vernielen.

In den nacht van 30 Juni op 1 Juli ontving de commandant van de compagnie wielrijders onderstaande order van den Commandant van 3. R. I. (schriftelijk, per ordonnans):

»3. R. I. bezet morgen eene stelling aan de Noordelijke grens der Waterschappen *Polsbroek* en *Benschop*, met voorposten langs den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*.”

»2. R. I. en 6. R. I. nemen stelling in aansluiting met en resp. ten Westen en ten Oosten van 3. R. I.”

»Ga bij eventueelen terugtocht de *Lek* over en blijf op 's vijands flanken waarnemen. Uwe patrouille te *Lexmond* kau, in plaats van te *Ameide*, aan het *Kersbergsche voetveer* overgaan.”

»Berichten worden ingewacht tot 8 uur v.m. te *Polsbroekerdam*, daarna te *Oudewater*.”

De compagniescommandant zendt onmiddellijk naar de sectiecommandanten te *Meerkerk* en te *Lexmond* de volgende bevelen (mondeling, per ordonnans):

»3. R. I. bezet morgen eene stelling aan de Noordelijke grens der Waterschappen *Polsbroek* en *Benschop*, met voorposten langs den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*.”

»De wielrijders-patrouilles gaan bij eventueelen terugtocht de *Lek* over: die te *Lexmond* kan gebruik maken van het *Kersbergsche voetveer*.”

»De compagnie blijft op 's vijands flanken waarnemen en wordt daartoe in twee zelfstandige detachementen gesplitst; de patrouilles bij Station *Arkel* blijven onder mijn bevel, die uit *Meerkerk* en *Lexmond* vereenigen zich aan den Noordelijken *Lekdijk* bij het *Kersbergsche voetveer* onder bevel van Luitenant B.”

»De Commandant van 3. R. I. wacht berichten tot 8 uur v.m. te *Polsbroekerdam*, daarna te *Oudewater*.”

Handelingen van den aanvaller.

Begeven wij ons thans tot den aanvaller en zien wij, hoever deze thans gevorderd is.

Wij kunnen aannemen, dat de Divisie-Commandant der Oostpartij te 6 uur v.m. zijne troepen in beweging stelt. Den marsch daarvan geheel te beschouwen, is voor het doel van dit opstel overbodig; toch mogen we dien niet geheel buiten rekening laten, omdat die marsch vertraagd wordt door de noodzakelijkheid om bruggen te slaan en een enkele maal door het optreden van de wielrijderspatrouilles; deze omstandigheden toch kunnen ons den tijd doen schatten, waarop de vijand den overgang over de *Lek* zal hebben bewerkstelligd, terwijl de laatste tevens gelegenheid geeft om aan te toonen, hoe van de wielrijders kan worden partij getrokken.

Uit de rapporten van de door hem uitgezonden verkenningsdetachementen was den Divisie-Commandant der Oostpartij gebleken, dat voor den marsch alleen gebruik kon worden gemaakt van de *Linge*-dijken en van den spoorweg, terwijl het over *Kedichem* naar het *Merwede-kanaal* gezonden detachement bovendien bericht, dat de bruggen bij het Station *Arkel* vernield zijn en dat de plaats, waar de gewone brug lag, bezet is. Hij overweegt nu, of het met het oog op de terreingesteldheid en den korten afstand, die voor het bereiken van het *Merwede-kanaal* te doorloopen is, ook wenschelijk zou zijn, geene cavalerie vooruit te zenden, omdat infanterie wellicht spoediger en zonder groot verlies den overgang van het water zou kunnen bewerkstelligen.

Hij tracht zich rekenschap te geven van het bezet zijn van genoemd punt, zonder er in te slagen het raadsel geheel op te lossen. Wat toch kan het voordeel voor de Westpartij zijn om eene duurzame stelling, die zeker eenige dagen, zoo al geene weken, krachtigen weerstand kon bieden, te ontruimen, ten einde daarna stand te houden achter een dichtbij gelegen dijk, die geene grootere tactische waarde heeft dan elk ander willekeurig terreinvoorwerp, waar geen bomvrij logies, geene geschuts-

emplacements, geene munitie-magazijnen te vinden en waar bovendien de middelen tot huisvesting en verpleging zeer schaarsch zijn? Bovendien zou in dat geval de Westpartij zeker voorposten aan den Oostelijken oever van het *Merwede-kanaal* gelaten en *Kedichem* bezet hebben. Hij zou geneigd zijn te denken aan weerstand van de zijde der bevolking, ware het niet, dat het verkenningsdetachement uitdrukkelijk vijandelijke infanterie bij de gewone brug nabij het Station *Arkel* gerapporteerd had.

De Divisie-Commandant kan zich den toestand niet anders verklaren dan door aan te nemen, dat het kleine afdeelingen zijn, die achterbleven om den terugtocht van de bezetting der stelling van *Asperen* te dekken. Hij komt dus van zijn oorspronkelijk voornemen omtrent het gebruik der cavalerie terug, ook omdat het hem niet mocht gelukken in *Asperen* of omgeving een enkel vaartuig, zelfs geene roeiboort machtig te worden, en omdat de cavalerie toch in elk geval over twee vouwboorten beschikt; deze worden dan ook medegenomen.

Wederzijdsche handelingen tijdens den marsch.

Te 6 uur v.m. werd in 2 colonnes afgemarcheerd, n.l. langs den spoorweg en langs den Noordelijken *Linge*-dijk, waarbij 2 eskadrons den eersten, 1 eskadron den anderen weg volgen. Nog eer de beide spitsen den dijk van het *Merwede-kanaal* bereiken, worden de eskadrons hevig onder vuur genomen, lijden eenige verliezen en geraken op den smallen dijk, waarlangs zij naderen, in verwarring door het struikelen van de getroffen paarden en het onrustig worden van de overige; het is ten hoogste bezwaarlijk om op den smallen weg keert te maken en terug te gaan, en zoo blijft de cavalerie eenigen tijd blootgesteld aan een hevig vuur, om ten slotte toch te moeten wijken.

Wat toch was het geval? De Nederlandsche wielrijders hadden stelling genomen aan den Westelijken dijk van het *Merwede-kanaal* op punten, die de eveneens hooge accessen goed bestrijken.

Door de hevigheid van het vuur, dat deels op zeer korten afstand werd afgegeven, gaven zij den indruk, dat de Westelijke dijk van het *Merwede-kanaal* nabij het Station *Arkel* vrij sterk bezet was. Waarschijnlijk zou het succes in ondoorsneden terrein niet zoo groot zijn geweest; hier echter veroorzaakte de omstandigheid, dat de vijandelijke cavalerie op de smalle dijken samengedrongen stond, eene zoodanige verwarring, dat aan voorwaarts gaan niet te denken viel.

De commandanten der beide colonnes doen thans de infanterie hunner voorhoeden oprukken, waarbij het aan die der Zuidelijke colonne vrij spoedig gelukt, langs het Oostelijk talud van den *Arkelschen dijk* kruipende, den Oostelijken dijk van het *Merwede-kanaal* te naderen; inmiddels hebben de wielrijders der Westpartij ter plaatse van de spoorwegbrug het vooruitgaan van de infanterie-voorhoede der Noordelijke colonne met goeden uitslag tegengegaan.

De commandant der wielrijders acht thans het oogenblik gekomen om het gevecht af te breken; hij doet de stellingen ontruimen, verwittigt per ordonnans den patrouille-commandant te *Meerkerk* van zijn terugtocht, zendt den aanwezigen luitenant met het peloton naar *Hoornaar* en blijft zelf met een paar wielrijders te *Hoog Blokland*, ten einde de vijandelijke afdeelingen waar te nemen en hare sterkte uit te vorschen.

Hij verzendt uit *Hoog Blokland* een rapport aan den Commandant van 3. R. I. omtrent den afloop van de ontmoeting bij het Station *Arkel*.

Nemen wij aan, dat bij den afmarsch van de Divisie der Oostpartij de voorhoede reeds hare afstanden genomen had en de cavalerie eveneens reeds vooruit was, dan kunnen wij rekenen, dat omstreeks 7.45 v.m. de cavalerie door de wielrijders der Westpartij is afgewezen en dat deze op hunne beurt omstreeks 8.45 v.m. door de infanterie zijn verdreven. Onderstellen we verder, dat de pontontrein der Divisie voldoende is om het *Merwede-kanaal* te overbruggen en aan den staart der voorhoede marcheerde, dan kan, op één uur bouwtijd rekenende, omstreeks 10 uur v.m. de marsch worden voortgezet.

De Divisie-Commandant heeft thans afgezien van het gebruik van de eskadrons op de smalle dijken; hij bepaalt zich tot het indeelen van een peloton cavalerie bij de voorhoede, die na aftrek van een cavalerie-spits, in opdracht krijgt om als zijtroep over *Hoog Blokland*, *Beemdweg*, *Achterkade* en *Tiendweg* naar *Meerkerk* en vandaar langs den *Broekschen dijk* en de *Broeksche steeg* naar *Ameide* te marcheeren.

De marsch der Divisie wordt thans nog slechts afgebroken door de verkenning van *Meerkerk*, waar de voorhoede weer op eene wielrijders-afdeeling stuit, waardoor $\frac{1}{2}$ uur vertraging ontstaat. Op deze wijze bereikt de Divisie omstreeks 2 uur n.m. *Ameide*.

Laat ons nu nog even terugkeeren tot den commandant der wielrijders-compagnie te *Hoog Blokland*; deze heeft zich met zijne geleiders en rijwielen versholen op een zolder van eene boerderij, vanwaar hij een goed uitzicht op den dijk langs het *Merwede-kanaal* heeft. Hij wachtte hier het vertrek des vijands af, zag diens linker zijtroep (cavalerie) langs zich heen-trekken, nam vrij nauwkeurig de sterkte waar en zond ten slotte een wielrijder naar *Hoornaar* om den luitenant met het peloton naar *Hoog Blokland* te ontbieden. Daar deed hij halt maken in eene gedekte stelling, wachtte, totdat de trein der Divisie met het hoofd ongeveer 500 M. voorbij den spoorweg-overgang was en nam toen, snel tot op \pm 700 M. ten Westen van het Station *Arkel* opgerukt, gedurende eenige minuten dien trein onder een hevig vuur, om dit te staken, zoodra het ingrijpen van de treindekking zich deed gevoelen. Daarna werd over *Hoornaar*, langs de *Giessen* en verder over *Goudriaan* de terugtocht naar *Nieuwpoort* aangenomen en vandaar naar *Schoonhoven* overgestoken; de veerpont en de roeiboort van het voetveer worden te *Schoonhoven* gehouden.

In laatstgenoemde plaats aangekomen, zond de compagnies-commandant een rapport over zijne waarnemingen en ver-richtingen aan den Commandant van 3 R. I. Hij trof daar tevens een compagnie wielrijders van 2 R. I. wier commandant eveneens opdracht had om 's vijands linkerflank waar te nemen,

zoodat tot gemeenschappelijk handelen werd besloten en de oudste kapitein het bevel op zich nam.

Luitenant B., die de patrouilles uit *Meerkerk* en *Lexmond* aan het *Kersbergsche voetveer* had vereenigd, vernam op den *Lekdijk* van eene kleine wielrijders-patrouille, dat te *Lopiker-Kapel* eene wielrijders-compagnie van 6. R. I. stond; hij begaf zich met zijn peloton derwaarts, vernam van den daar aanwezigen commandant, dat deze dezelfde opdracht had als hij en stelde zich onder diens bevelen.

De Commandant der 7e Divisie (Oostpartij), die zich ophoudt bij den hoofdtroep, besluit terstond na aankomst te *Ameide* den rivierovergang te beproeven. Behalve de vouwbooten der cavalerie en de pontontrein zijn geene overgangsmiddelen beschikbaar, omdat de troepen der Westpartij reeds van te voren alle vaartuigen hebben weggehaald. Eene naar *Tienhoven* gezonden patrouille vindt aldaar geen veerpont; deze is n.l. door de wielrijders na gemaakt gebruik lek gemaakt en tot zinken gebracht. Het is dus noodig, dat de pontontrein naar voren wordt gebracht, waarmede wederom tijdverlies gepaard gaat. In ieder geval is het duidelijk, dat aan het slaan van eene brug niet te denken valt, daar de *Lek* bij *Ameide* op het smalste gedeelte, d. i. ter hoogte van het voetveer, nog altijd 200 M. breed is. Slechts wanneer bij de Divisie het gezamenlijke brugmateriaal van een Duitsch legerkorps ware ingedeeld, zou de rivier overbrugd kunnen worden; in dat geval zou voor den bouw $\frac{1}{2}$ dag noodig zijn. In het gegeven geval zal men echter slechts over het pontonmateriaal eener divisie kunnen beschikken (omdat de oorspronkelijke opdracht voor de Divisie een aanval op de stelling bij *Asperen* was en dus voor versterking van den pontontrein geene enkele reden bestond) en alzoo niet meer dan 3 roeiveeren van 2 pontons kunnen vormen. Neemt men hierbij in aanmerking, dat de Divisie reeds te 6 uur v.m. op marsch ging, dan blijkt m.i. voldoende, dat de Commandant der Westelijke troepen met gerustheid 6 uur n.m. kon stellen als het tijdstip, waarop de stelling in

gereedheid moest zijn, daar vóór dit tijdstip geen ernstige aanval te verwachten was.

Intusschen doet de Commandant der 7e Oostelijke Divisie slechts de cavalerie, één regiment infanterie en één batterij veld-artillerie overgaan, ten einde te verkennen en als marsch-voorposten *Ameide* en *Tienhoven*, de kantonnementen van de hoofdmacht, te beveiligen.

Daartoe ontvangt de Commandant van het 28e Regiment Infanterie van den Divisie-Commandant persoonlijk de volgende, mondelinge opdracht: »Ga met uw onderhoorig regiment, de divisie-cavalerie en één batterij veld-artillerie de *Lek* over, doe onverwijd verkennen in de richtingen van *Schoonhoven*, *Oudewater* en *Zevenhoven*, en beveilig naar die zijden de kantonnementen der hoofdmacht, *Ameide* en *Tienhoven*.”

»Het woord is”, enz.

Onmiddellijk wordt met den overtocht begonnen, waarbij ik aanneem, dat met aantrekken van het pontonmateriaal (dat bij het *Merwede-kanaal* aan den staart van den trein was geraakt en door de geringe breedte van den dijk zijne plaats aan den staart der voorhoede niet kon herwinnen) en den bouw der roeiveeren $1\frac{1}{2}$ uur verloopen en dat de cavalerie met behulp van de vouwbooten en verder zwemmende de rivier overtrekt.

Ofschoon deze schatting stellig te gunstig is voor den aanvaller, zullen we een oogenblik onderstellen, dat de drie eskadrons in $\frac{3}{4}$ uur, dus omstreeks 3 uur n.m., den overtocht hebben bewerkstelligd en dat het regiment infanterie 2 uur na het begin van het overzetten, dus omstreeks 5.30 n.m., geheel op den Noordelijken *Lekdijk* staat. De batterij veld-artillerie kan dan omstreeks 7.30 n.m., dus nog bij daglicht ter bestemder plaatse aankomen.

De Commandant van het 28e Regiment Infanterie wees nog op den Zuidelijken *Lekdijk* de drie eskadrons aan ter verkenning resp. in de richtingen van *Schoonhoven*, *Oudewater* en *Zevenhoven*, met last om onverwijd na den overtocht daarmede te beginnen.

Deze afdeelingen geheel te volgen bij de uitvoering harer opdrachten zou niet veel nieuwe gezichtspunten openen. De polders *Wiel*, *De Vogelenzang*, *De Vijf Hoeven* (op blad *Gorinchem* der top. kaart 1902 staat abusievelijk *Vijf Hoeken*), *Cabauc* en *Zuid Zevender*, alsmede *Willige Langerak* zijn geïnundeerd, de hoog gelegen polders *De Graaf* en *De Batruve* te zeer doorsneden en met griendhout bewassen dan dat patrouilles zich anders dan langs de dijken van de *Lek*, de *Lopiksche Vaart* en den *Engen IJssel* kunnen bewegen. Het eskadron, bestemd voor de richting *Oudewater*, is aangewezen op het gebruik van den *Rolafweg* en den *Damweg* en vindt de in die wegen gelegen bruggen vernield; zijne vooruitgeschoven patrouille dringt door tot \pm 500 M. ten Zuid-Oosten van de ijzerdraadversperring op den *Damweg* bij *Polsbroekerdam*, wordt dan een oogenblik sterk onder vuur genomen, keert terug naar het snijpunt van dien weg met de *Benschopsche Zuidzijds-kade* en wordt op dat punt heftig beschoten door eene 2 man sterke sluippatrouille van de marschvoorposten te *Polsbroekerdam*. Deze patrouille der Westelijke troepen was juist op voornoemd snijpunt gekomen, toen zij de uit de richting van *De Zwaan* naderende vijandelijke ruiters ontdekte. Meenende, dat zij dezen niet kon ontloopen, verborg de patrouille zich in een smallen rand griendhout (van den weg gescheiden door een sloot; zie *Chrom. top. kaart 1 : 25.000*, blad *Tienhoven*) ten Zuiden van de kade, wachtte daar de terugkomst van de cavalerie-patrouille af, beschoot haar in het voorbijrijden, vuurde daarna een oogenblik in de richting van het eskadron en trok vervolgens in den looppas terug in de richting van *Polsbroekerdam*. De verwarring, die haar kortstondig vuur in het thans op korten afstand, doch nog ten Zuiden van de afgebroken brug over de *Tmeede Wetering* naderende eskadron veroorzaakte, vergunde der Westelijke sluippatrouille veilig achter de ijzerdraadversperring terug te keeren.

De eskadrons-commandant ging thans persoonlijk met eene kleine patrouille nogmaals voorwaarts, zag de ijzerdraadversperring, meende daarachter eenige lage terreinversterking waar

te nemen, doch werd toen ook door het vuur genoodzaakt terug te gaan. De onmogelijkheid inziende om verder door te dringen, keerde hij naar *Jaarsveld* terug en rapporteerde zijne bevinding aan den Commandant van het 28e Regiment Infanterie.

De beide andere eskadrons stieten evenzeer resp. bij *Schoonhoven* en *Lopiker-Kapel* op vijandelijke infanterie, die de toegangen tot die plaatsen bezet hield. Zij vonden daarbij de wegen vluchtig versperd door enkele wagens, doch ontwaarden geene loopgraven of andere terreinversterkingen. Eveneens door vuur afgewezen, gaan ook zij terug en rapporteeren omtrent hunne bevinding.

Inmiddeels heeft de commandant van het 28e Regiment Infanterie voorposten-compagnieën doen plaatsen ten Oosten van *Jaarsveld* aan den *Lekdijk* en aan den *Engen IJssel* (aan beide uiteinden van den weg *Laanwijk—Kersbergsche voetveer*) en ten Westen van *Jaarsveld* aan den *Lekdijk* bij *Het Gooiland* en aan de *Lopiksche Vaart* bij *De Zwaan* (d.i. het Zuidelijk einde van den *Damweg*). Hij legert de rest zijner troepen te *Jaarsveld*, waarvan de uitgangen door kantonnementswachten worden bezet.

De Divisie-Commandant der Oostpartij heeft te *Ameide* zijn stafkwartier gevestigd; hij heeft te *Tienhoven* zoowel als te *Ameide* door de infanterie balken, spieren en planken alsmede touw doen verzamelen, ten einde met het aanbreken van den dag te kunnen overgaan tot het vervaardigen van vlotten om zodoende den rivierovergang te bespoedigen en zendt, na ontvangst van de verkenningsrapporten der cavalerie, nog in den nacht de compagnie genietroepen met een deel van het door de infanterie verzamelde materieel naar den *Rolafweg* en den *Damweg*, ten einde zoo mogelijk de brug te doen herstellen; de werkzaamheden in laatstgemelden weg moeten geschieden onder dekking van een compagnie infanterie uit *Jaarsveld*, die aan de *Benschopsche Zuidzijdskafe* stelling neemt.

Daarna overweegt hij wat hem den volgenden dag te doen staat. Blijkens de rapporten zijn *Lopiker-Kapel*, *Polsbroeker-*

dam en *Schoonhoven* bezet en is de *Damweg* door eene ijzerdraadversperring met achtergelegen versterking afgesloten, terwijl de toegangen tot eerst- en laatstgenoemde plaats slechts vluchtig versperd zijn. Die rapporten leeren hem tevens, dat met uitzondering van de polders *De Graaf* en *De Batuwe* het land alom ten Noorden van de *Lek* onder water staat. Het droog blijven van eene strook lands, zoo dicht bij *Vreeswijk*, doet hem een oogenblik vermoeden, dat dit terrein moet dienen tot eene eventueele uitvalspoort voor achter de linie geplaatste troepen; daar hij echter in het bezit is van een exemplaar van de Waterstaatskaart, gaat hij daarop het terrein na en komt tot de conclusie, dat deze polders niet te inundeeren zijn wegens het hooge terreinpeil.

Aangaande de plaats, waar zich eene vijandelijke stelling kan bevinden, verkeert hij geheel in het duister; wel is het hem duidelijk, dat de bezetting van *Schoonhoven* van weinig belang of wel van tijdelijken aard is; immers indien het in de bedoeling had gelegen hem den rivierovergang te betwisten, zou zeker de *Lekdijk* tusschen *Lopiker-Kapel* en *Schoonhoven* op meerdere punten zijn bezet geworden en zou hij bij *Jaarsveld* vermoedelijk wel op weerstand zijn gestooten. Hij vermoedt dus (zooals ook het geval is), dat *Schoonhoven* slechts door afdeelingen voor den ophelderingdienst bezet is. Omtrent de bezetting van *Lopiker-Kapel* is hij het met zichzelf niet eens; mogelijk is het bezet op dezelfde wijze als *Schoonhoven*, doch evenzeer is het mogelijk, dat zich daarachter eene versterkte stelling bevindt, die *Vreeswijk* in den rug moet verdedigen. Bij *Polsbroekerdam* vermoedt hij eene voorpostenstelling, die tevens al dan niet tot verdedigingsstelling is ingericht.

Het resultaat zijner overwegingen is, dat hij besluit den volgenden morgen tegen het aanbreken van den dag de bedoelde drie punten wederom te doen verkennen, doch thans elk door een compagnie infanterie.

Gelijk wij reeds zagen, bevinden zich zoowel te *Schoonhoven* als te *Lopiker-Kapel* 1½ compagnie wielrijders; na het afwijzen van de vijandelijke eskadrons hebben zij zich ter plaatse

vluchtig versterkt en de volgende stellingen ingenomen : *a.* te *Schoonhoven* : $\frac{1}{2}$ compagnie van 2 R. I. aan het gemeentehuis te *Willige Langerak* (d. i. ongeveer aan de samenkomst van *Lekdijk* en *Tiendweg*), $\frac{1}{2}$ compagnie van 2 R. I. aan de kaden van de *Lopiksche Vaart* \pm 300 M. ten Noord-Oosten van de *Schele brug* en $\frac{1}{2}$ compagnie van 3 R. I. als reserve aan den Oostelijken grachtsovergang van *Schoonhoven* (kunstweg naar *Willige Langerak*); *b.* te *Lopiker-Kapel* $\frac{1}{4}$ compagnie van 6 R. I. aan den viersprong van den *Achterdijk* met den kunst- en landweg, die van de brug naar de *Tweede Wetering* voert, $\frac{1}{2}$ compagnie van 6 R. I. aan de brug over den *Engen IJssel* nabij *Te Vliet* en $\frac{1}{4}$ compagnie van 6 R. I. aan het ontmoetingspunt van den kunstweg, die vandaar in Zuidelijke richting voert, met den *Lekdijk* (nabij de *u* van *Roode Leeuw*). Het peloton wielrijders van 3 R. I. komt in reserve aan den kunstweg langs den *Engen IJssel*, ongeveer 300 M. ten Noord-Oosten van de brug.

Nemen wij aan, dat de verkennende compagnieën der Oostpartij zich voor de verkenning in twee deelen splitsen, waarvan het eene langs den *Lekdijk*, het andere resp. langs de *Lopiksche Vaart* en langs den *Engen IJssel* voorwaarts gaan; alles stuit dan op eene vluchtig versterkte stelling en wordt door een krachtig vuur afgewezen. De uitkomsten dier verkenningen laten zich samenvatten in het volgende : *a.* Op \pm 500 M. ten Oosten van *Schoonhoven* bevindt zich eene versterkte stelling (vermoedelijk veldwachten), die zich uitstrekt van den *Lekdijk* tot en met de *Lopiksche Vaart* en door vijandelijke infanterie (vermoedelijk wielrijders) wordt verdedigd. Van troepenbeweging langs of versterking van de uit *Schoonhoven* in Noordelijke richting voerende wegen en dijken is niets waargenomen. *b.* De snijpunten van den weg, loopende door de 1e *v* van *Zevenhoven* en de 2e *e* van *Roode Leeuw* met den *Lekdijk*, de kaden van den *Engen IJssel* en den *Achterdijk* zijn bezet door vijandelijke infanterie (vermoedelijk wielrijders), die verder doordringen onmogelijk maken. Van eene versterkte stelling is niets waargenomen.

BESCHOUWINGEN.

Waar beide partijen met elkaar in aanraking komen, valt het bezwaarlijk de handelingen afzonderlijk te bespreken; daarom is in de voorafgaande bladzijden het ondersteelde verloop der gebeurtenissen in onderling verband geschetst. Omtrent de besluiten van de commandanten der in actie geweest zijnde afdeelingen valt nog het volgende op te merken:

Toen de commandant der wielrijders-compagnie bij het Station *Arkel* de bruggen deed bezetten, wees hij de sectie-commandanten er op, dat het in de gegeven omstandigheden wenschelijk was, de groepen op geruimen afstand van elkander te plaatsen, ten einde een breed front te verkrijgen en ook in de groepen door de manschappen groote tusschenruimten te doen nemen; immers het doel is hier den vijand den indruk te geven, dat eene stelling bezet is en zal worden verdedigd. Bovendien kan hier zonder bezwaar de tusschenruimte grooter worden genomen, eensdeels omdat de troep tweemaal sterker geëncadreerd is dan eene gewone compagnie, anderdeels omdat de wielrijders, wien dergelijke opdrachten dikwijls te beurt zullen vallen, daarin moeten worden geoefend.

Wat het afbreken van het gevecht betreft, dit zal moeten geschieden, voordat de vijandelijke infanterie den tegenoverliggenden dijk heeft bereikt; anders zou het overschrijden van den spoorweg allicht tot groote verliezen aanleiding geven.

Na het verlaten van de positie bij het Station *Arkel* werd aangenomen, dat het detachement wielrijders betrekkelijk in de nabijheid bleef (te *Hoornaar*) om te trachten een slag te slaan tegen een kwetsbaar deel der colonne, in casu den trein. Ofschoon in het hier gegeven geval niet mag worden verwacht, dat het dezen \pm 40 man gelukken zal zich van de voertuigen meester te maken en die te vernielen, veel minder weg te voeren, is nochtans de mogelijkheid niet buitengesloten om eenige paarden te doden of te verwonden en daardoor verwarring te stichten; op wegen over smalle dijken is eene dergelijke verwarring niet zonder gevaar en kan zeker tot groot

oponthoud aanleiding geven. Worden wielrijders-afdeelingen van eenige sterkte gevormd, dan zou het aanbeveling verdienen bij de oefeningen steeds met dergelijke mogelijkheden rekening te houden; men zou de commandanten van wielrijders-afdeelingen moeten doordringen van het besef, dat de snelheid van hun vervoermiddel hun veroorlooft, zeer lang in de nabijheid te blijven van een vijand, die (zooals hier ondersteld wordt) over geene sneller gaande troepen dan cavalerie beschikt, en hem ook gedurende den marsch voortdurend te verontrusten.

Overigens is op het gegeven punt de kans om een eenigszins belangrijk voordeel te behalen niet groot; waar bedekt terrein dichter bij den door den vijand gevolgden weg ligt, zou men gemakkelijker slagen.

Dergelijke ondernemingen, met sterkere afdeelingen tegen vaste verkeerswegen ondernomen, beloven betere uitkomsten en om die reden wordt dan ook eigenlijk dit punt ter sprake gebracht. Zoo kunnen b.v., ingeval de stelling van 3. R. I. alleen wordt aangevallen, de wielrijders-bataljons van 2. R. I. en van 6. R. I. met vrucht werkzaam zijn tegen de communicatie-wegen langs het *Merwede-kanaal* en de *Linge*; $\frac{\text{IV.}}{2 \text{ R. I.}}$ zou (indien de inundatie tusschen *Lek* en *Merwede* te diep was) langs de dijken van *Lek*, *Noord* en *Merwede* naar *Gorinchem* moeten marcheeren en van daaruit optreden, alzoo een grooten omweg maken, doch zoolang het fort *Everdingen* stand houdt, is de gelegenheid voor $\frac{\text{IV.}}{6 \text{ R. I.}}$ uitstekend, daar dit bataljon zelfs door een paar gewapende nitleggers in het *Merwede-kanaal* kan worden gesteund, wat vooral met het oog op het vernielen der voertuigen van groot belang is.

Nog moet er hier op worden gewezen, dat zoowel de Commandant van 3. R. I. als die van de compagnie bij het Station *Arkel* de beteekenis van de wielrijders voor den ophelderingsdienst hebben onderschat. Wat toch is het geval? Zoodra de vijandelijke colonne is voorbijgetrokken, achten zij de taak afgeloopen. In zekeren zin is dit waar; in de allereerste plaats hebben de wielrijders hunne bestemming te volgen en den vijand op zijne flanken waar te nemen, zooals in de opdrachten

is vermeld. Doch geen van beiden heeft er aan gedacht, hoe belangrijk het is om, zoo mogelijk, te weten te komen, wat er in diens rug geschiedt. Niet slechts met het oog op eventuele ondernemingen tegen convooien, maar vooral om te vernemen, of de vijandelijke troepenmacht versterking ontvangt, is dit van het allerhoogste belang. In het gegeven geval weet de Divisie-Commandant der Westpartij, dank zij de verkenning door den commandant der wielrijders bij het Station *Arkel*, dat een Divisie van de Oostpartij tegenover hem staat; maar den volgenden dag weet hij niet meer, of die Divisie niet tot een Legerkorps is aangegroeid. En dat had hij kunnen weten; door b.v. te *Hoornaar* eene kleine patrouille onder een officier achter te laten, kan de commandant der wielrijders-compagnie, door eene kleine patrouille onder een sergeant vóór 's vijands nadering in *Noordeloos* te verbergen, kan de commandant der sectie te *Meerkerk* en door eene dergelijke patrouille aan den dijk van het *Merwede-kanaal* tusschen *Meerkerk* en *Vianen* te laten, die van de sectie te *Lexmond* het door mij genoemde doel bereiken. Deze kleine patrouilles moeten uitblijven, zoo lang dit maar eenigszins mogelijk is en mochten daarvan ook enkele worden opgelicht, de berichten, die de overblijvende inzenden, zullen van zooveel belang zijn, dat daardoor het verlies ruimschoots wordt vergoed.

Een ander punt, dat besproken moet worden, is de waarneming op 's vijands flanken; wel beschouwd liggen èn *Schoonhoven* èn *Zevenhoven* buiten den sector van 3. R. I. en toch zijn zij m.i. de punten, vanwaar geobserveerd moet worden. Immers met bijna volkomen zekerheid kan men zeggen, dat de vijand in de bocht van *Ameide* den rivierovergang zal beproeven; daar ter plaatse eindigt de eenig bruikbare weg, die hem voor zijn opmarsch ten dienste staat, en is eene gunstige gelegenheid voor het te water brengen van zijne pontons, terwijl eene voortzetting van den marsch in de richting van *Schoonhoven* of *Vianen* hem geene betere plaats van overgang zou bezorgen, doch hem wel in gevaar zou brengen van in de flank op korten afstand beschoten te kunnen worden,

wat op den betrekkelijk smallen dijk vooral de artillerie zeer in gevaar zou brengen. *Schoonhoven* en *Zevenhoven*, resp. op 10 en 7 K.M. van het meest waarschijnlijke overgangspunt gelegen, zijn dan ook m.i. de aangewezen plaatsen om door wielrijders-patrouilles of detachementen te doen bezetten, die vandaar uit in de richting van *Jaarsveld* verkennen.

Zij kwamen dan ook den commandanten van 2. R. I. en 6. R. I. belangrijk genoeg voor in dit opzicht en zoo vonden de beide pelotons van de door ons beschouwde wielrijders-compagnie deze punten bezet en sloten zich aan bij de compagnie, die zij ter plaatse vonden. Op deze wijze zijn *Schoonhoven* en *Zevenhoven* zoo sterk bezet, dat de vijandelijke verkenningdetachementen het hoofd stieten.

De cavalerie des aanvallers verricht tusschen *Asperen* en het *Merwede-kanaal* den marschveiligheidsdienst op volkomen normale wijze en plukt daarvan bij den *Arkelschen Dam* de wrange vruchten. Dat het vuur uit \pm 20 geweren op bekende afstanden van 1000 M. en daar beneden eenige uitwerking kan en zal hebben op gesloten eskadrons, valt m. i. niet te betwijfelen en evenmin dat door het storten van doode en gewonde en het uit de hand geraken van schichtig geworden paarden op een betrekkelijk smallen dijk, verwarring kan ontstaan, die ten slotte noodlottig kan worden, vooral indien met vieren werd gemarcheerd. Het wil mij dan ook toeschijnen, dat de onderstelling: »de cavalerie der Oostpartij wordt in hare verkenning verhinderd en onder vrij zware verliezen gedwongen terug te gaan», geenszins als ongerijmd mag worden afgewezen. Daargelaten, dat niet elke ontmoeting voor dit wapen zoo noodlottig behoeft te wezen, mag men wel zeggen, dat op de smalle accessen vaak zonder dichtbij gelegen parallelwegen voor dit wapen bij de verkenning geene rol is weggelegd. Kwetsbaarder en op grooteren afstand waarneembaar dan de infanterie, zal de cavalerie op die défilés vroeger ontdekt en tegengehouden worden, zwaardere verliezen lijden en bovendien den vijand door het feit, dat zij

vroeger voor hem verschijnt, spoediger waarschuwen en dus in de gelegenheid stellen tijdig zijne posities te bezetten; zij zal weerloos blootstaan aan het vuur, zelfs van zeer kleine afdeelingen, afgegeven à bout portant uit hofsteden langs den dijk, dien zij niet bereiken kan, en loopt gevaar van te gronde te gaan of in paniek op de infanterie-voorhoede te worden teruggeworpen. Onderstellen wij een oogenblik (buiten verband met den grondslag dezer studie), dat b.v. een sectie wielrijders in het gehucht *Bazeldijk* zich groepsgewijze verbergt in een viertal op \pm 100 M. van elkaar gelegen huizen, den voortroep van 's vijands verkennende cavalerie laat voorbijtrekken en eerst wanneer de hoofdtroep voor haar front is gekomen, dezen met een snelvuur ontvangt, dan lijdt het geen twijfel, dat de wielrijders het meest volmaakte succes zullen hebben en dat slechts weinig ruiters zullen overblijven om de noodlottige tijding over te brengen. *Bazeldijk* wordt hier genoemd, o. a. omdat bij de aangenomen gesteldheid der wegen de wielrijders nog gelegenheid zullen hebben langs *Achterkade* en *Tiendweg* op *Meerkerk* terug te gaan, indien zij den terugkeer van den voortroep der cavalerie niet willen afwachten.

Het is van de cavalerie niet te eischen, dat zij van een gehucht huis aan huis zullen doorzoeken, en 7 à 8 man (n.l. 2 à 3 onderofficieren en korporaals benevens 5 soldaten), kunnen met hunne rijwielen gemakkelijk in elk willekeurig huis verborgen worden. Is dus een snelle en tijdige terugtocht gewaarborgd, dan zal eene dergelijke onderneming alle kans hebben om met goeden uitslag te worden bekroond.

»Maar,» zal men vragen, »indien dan het vooruitzenden van cavalerie zoo ondoelmatig is, waarom neemt gij dan aan, dat de vijand het doet? Men moet immers uitgaan van de onderstelling, dat de vijand geene fouten maakt?»

Dat de vijand fouten en zelfs veel en grove fouten zal maken, staat vast; evenzoo dat men bij zijne beschikkingen er niet op mag rekenen, dat hij het zal doen. Maar toch zijn er redenen, die eene dergelijke fout als in de gegeven omstandigheden het verkeerde gebruik van de cavalerie zeer

waarschijnlijk maken zal. Wanneer de 7^e Divisie der Oostpartij, behoorende tot het leger van een rijk, dat bijna uitsluitend garnizoenen in hoog terrein heeft en althans geen polderland bezit, eerst eenige weken op de *Veluwe* en tusschen *Amersfoort* en *Zeist* heeft gelegen en daarna plotseling voor een tocht in het polderland wordt aangewezen, dan lijdt het m. i. geen twijfel, of in den aanvang zal de veiligheidsdienst geheel op den ouden voet geregeld zijn, d. i. zooals voor de oorlogvoering in hoog terrein is voorgeschreven en steeds beoefend. Wie of wat toch zou den Divisie-Commandant andere denkbeelden omtrent het gebruik der cavalerie hebben kunnen bijbrengen? Het is reeds voldoende, als de bij den *Arkelschen Dam* ontvangen les terstond werkt.

Een ander geval is het uitzenden van de eskadrons ter verkenning na aankomst te *Ameide*. De Divisie-Commandant wil met de hoofdmacht te *Ameide* en *Tienhoven* blijven; hij beveiligt die kantonnementen door marschvoorposten aan de overzijde van de *Lek* en het is noodig, dat hij omtrent den toestand aldaar ten spoedigste wordt ingelicht. Daarom neemt hij wederom zijne toevlucht tot de cavalerie, die deels met behulp van de vouwbooten, deels zwemmende, de rivier overtrekt, het eerst op den Noordelijken oever beschikbaar is en dan ook onverwijd ter verkenning wordt vooruitgezonden. Hier was geene keuze; het wachten op de infanterie zou te lang ophouden. Overigens was het doel van deze verkenning uitsluitend na te gaan, of vijandelijke afdeelingen in de onmiddellijke omgeving waren en dientengevolge de kantonnementen wel voldoende beveiligd zouden zijn door eene voorpostenstelling bij *Jaarsveld*. De uitkomsten dier verkenning gaven echter den Divisie-Commandant aanleiding om den volgenden dag reeds vroegtijdig te doen onderzoeken, welk karakter de verschillende, ten vorigen dage gevonden opstellingen des vijands hadden; doch ook ditmaal werd daardoor geen beter inzicht in den toestand verkregen; het eenige, waaromtrent zekerheid verkregen werd, was, dat de stellingen bij *Schoonhoven* en *Lopiker-Kapel* (*Zevenhoven*) een betrekkelijk smal front hadden.

Het hoofdbezwaar was, dat niets bekend werd omtrent de sterkte der bezetting en over het al of niet aanwezig zijn van artillerie; trouwens er was ook geene aanleiding tot ingrijpen geweest voor dit wapen. De vraag rijst nu, of het niet beter geweest ware nog dienzelfden dag vier compagnieën aan te wijzen, zoodat in elke richting èn langs de *Lopiksche Vaart* èn langs de *Lek* een verkenningsdetachement van die sterkte was uitgezonden en of het geene aanbeveling zou hebben verdiend, aan twee daarvan een sectie veld-artillerie mede te geven. Het antwoord hierop moet m.i. ontkennend luiden; in de eerste plaats is de op den Noordelijken oever overgebrachte troepenmacht te gering om hiervan voor andere doeleinden dan de onmiddellijke beveiliging en bescherming van de kantonnementen een belangrijk deel af te nemen, en in de tweede plaats zal de overtocht van de hoofdmacht der Divisie op den volgenden dag zooveel tijd in beslag nemen, dat althans vóór den middag aan het ondernemen van een aanval niet te denken valt, terwijl het in de derde plaats, hoewel niet waarschijnlijk, toch niet onmogelijk is, dat de Westpartij zal trachten door een aanval, hetzij uit de richting van *Schoonhoven*, hetzij uit die van *Vreeswijk*, den rivierovergang te beletten, in welk geval het noodig is om bij *Jaarsveld* hardnekkigen tegenstand te bieden, dus zoo min mogelijk afdeelingen van de daar aanwezige troepen tot andere doeleinden bezigen.

De verkenning van de stelling.

Den 2en Juli ten 12 ure 's middags is de 7e Divisie in haar geheel over. Toen genoegzaam sterke afdeelingen infanterie en veld-artillerie den Noordelijken *Lekdijk* hadden bereikt, besloot de Divisie-Commandant tot verkenning op grootere schaal; hij zond in elk der richtingen van *Schoonhoven* en *Lopiker-Kapel* twee compagnieën infanterie en twee sectiën veld-artillerie (één detachement langs den *Lekdijk* en één langs de *Lopiksche Vaart*, vooruit met last om zoo mogelijk tot den

IJssel resp. bij *Haastrecht* en bij *Montfoort* door te dringen, en deed op overeenkomstige wijze door één compagnie met een sectie veld-artillerie verkennen in de richting van *Oudewater*.

Volgen wij thans deze detachementen op hunne tochten. De compagnie, die langs den *Lekdijk* tegen *Schoonhoven* oprukte, marcheerde aanvankelijk met één sectie voortroep langs den *Lekdijk* en één sectie rechterzijtroep langs den *Tiendweg*, die resp. bij de kromming van den dijk ten Westen van het voetveer van *Nieuwpoort* en \pm 700 M. ten Westen van de school van *Willige Langerak* door geweervuur tot staan worden gebracht en het vuur openen tegen de huizen bij het ontmoetingspunt der beide wegen. Hiermede in kennis gesteld, doet de compagniescommandant de beide stukken der hem toegevoegde sectie veld-artillerie op den *Lekdijk* en vlak naast elkander in batterij komen en voornoemd ontmoetingspunt onder vuur nemen. De compagnie, die de *Lopiksche Vaart* volgde, had zich gesplitst in twee pelotons, die elk langs een der kaden marcheerden en ieder één sectie voortroep afzonderden; de voortroep op de Zuidelijke kade werd reeds bij *Schut* tot staan gebracht, die op de Noordelijke kade 400 M. Westelijker, bij de Westpunt van het boschje tusschen de kade en de vaart. In het open terrein was waargenomen, dat het Noordelijk einde van den landweg bij *Voetbr.* door infanterie was bezet. Ook hier deed de compagniescommandant, na bekomen rapport, de sectie veld-artillerie in batterij komen op \pm 2000 M. ten Oosten van de aangegeven vijandelijke positie, met één stuk op elke kade, en doet het vuur tegen de stelling openen.

De commandant der wielrijders aan de Westpartij doet thans het detachement terugtrekken; de compagnie van 2. R. I. begeeft zich naar den *Hoogendijk* om vandaar verder waar te nemen, het peloton van 3. R. I. gaat voorloopig naar *Vlist* om daar eene nadere gelegenheid tot voorwaarts gaan af te wachten. De commandant der wielrijders van 3. R. I. rapporteert aan den regimentscommandant omtrent de ontmoeting

bij *Schoonhoven* en het daarbij waargenomene; hij geeft tevens den commandant der marschvoorpostencompagnie te *Polsbroek* en den commandeerenden officier van het te *Vlist* aanwezige onderdeel van 2. R. I. kennis van de aanwezigheid van vijandelijke infanterie en artillerie aan den *Lekdijk* en de kaden van de *Lopiksche Vaart*.

Inmiddels zetten de verkenningsdetachementen der Oostpartij den marsch voort; de compagnie, die den *Lekdijk* volgde, rukt langs beide kaden van de *Vlist* op, terwijl de andere langs de watermolens \pm 1000 M. ten Noorden van *Zevender* en langs de *Vliet—Grootte Kerk*, *Polsbroek* tracht te bereiken; eerstgenoemd detachement neemt zijne artillerie mede, het laatstgenoemde laat voorloopig de beide stukken onder bedekking van een sectie infanterie achter ter plaatse, waar zij in batterij kwamen. De commandanten dezer verkenningsdetachementen zijn zeer onder den indruk van de eigenaardige terreinstgesteldheid; zij begrijpen, dat zij in het open, doch buiten de wegen onbegaanbare terrein, waar dus niet kan worden overgegaan tot den verspreiden vorm, de meeste voorzichtigheid moeten betrachten en zenden dus eene kleine patrouille onder bevel van een officier ter verkenning vooruit met last zoover mogelijk in Noordelijke richting door te dringen. Deze patrouilles zien op ongeveer 400 M. resp. van de *Schansbrug* en van *Polsbroek* op de verschillende naar die punten voerende kaden eene ijzerdraadversperring en daarachter lage versterkingen (tirailleurloopgraven); zij worden onder vuur genomen en gaan terug. De detachementscommandanten besluiten hierop den aanval door geschutvuur voor te bereiden en doen de *Schansbrug* en den Westelijken uitgang van *Polsbroek* resp. van uit *Postlust* en van af de Noordelijke kade der *Lopiksche Vaart* bij *Voetbr.* onder vuur nemen. Na ongeveer $\frac{1}{2}$ uur begint vijandelijke artillerie, die men niet heeft kunnen zien oprijden, zich tegen die van de verkenningsdetachementen der Oostpartij in te schieten; dit heeft tengevolge, dat de commandanten dier verkenningsdetachementen besluiten zich met de verkregen resultaten tevreden te stellen, naar *Schoonhoven* terug te keeren

en de Noordelijke en Westelijke uitgangen dezer plaats voorloopig bezet te houden.

Gedurende deze handelingen der Oostpartij was aan de zijde des verdedigers het volgende verricht. Toen de vijandelijke artillerie zich begon in te schieten, werden de bezettingen der loopgraven op de *Vlistkaden* en op de kaden langs de *Vliet—Grootte Kerk*, resp. 300 M. achterwaarts en 200 M. zijwaarts van de versterkingen, teruggetrokken en de handelingen des vijands waargenomen van uit hooge observatieposten met het doel om de versterkingen weder te bezetten, zoodra diens infanterie op \pm 200 M. vóór de ijzerdraadversperring zou zijn aangekomen. Toen de verwachte aanval van dit wapen niet volgde, doch de vijand scheen terug te trekken, gingen de wielrijders van 3. R. I. weder ter verkenning voorwaarts, ditmaal met één sectie langs de *Fransche Kade* en met één sectie langs de *Vlist*; zij slaagden er echter niet in verder dan tot resp. *Bovenberg* en den *Korenmolen* door te dringen, daar eene kleine vijandelijke afdeeling de Noordelijke punt van 't *Hofland* bleef bezetten.

Het verkenningdetachement der Oostpartij naar *Oudewater* volgt den *Rolafweg*, de *Wielsche Kade* en den *Damweg*, laat bij *De Zwaan* (d. i. onder bescherming van de voorpostencompagnie) de sectie veld-artillerie achter en rukt met één sectie als voortroep op in de richting van *Polsbroekerdam*. De spits bereikt de reeds bij de voorafgaande verkenningen waargenomen ijzerdraadversperring en tracht deze op te ruimen; de voortroep blijft langzaam voorwaarts gaan, doch wordt op \pm 100 M. vóór de hindernis door een zeer krachtig en zoo goed gericht vuur ontvangen, dat nagenoeg de geheele sectie buiten gevecht gesteld is. De detachementscommandant, die met de rest der compagnie aan de *Achterkade* en *Benschopsche Zuidzijdskaale* is gekomen (welke droog zijn), doet de drie sectiën nu langs deze kaden verspreiden à cheval van den *Damweg* en het vuur openen tegen *Polsbroekerdam*; hij beveelt tevens de sectie veld-artillerie bij de brug over de *Eerste Wetering*, \pm 500 M. ten Noorden van *De Zwaan*, in batterij

te komen en vandaar het door hem ook aan de infanterie aangewezen punt onder vuur te nemen.

Het geweervuur van de Westpartij is intusschen gestaakt na de vernietiging van den voortroep en bij het ingrijpen van het geschut heeft de detachementscommandant waargenomen, dat het snijpunt van den *Damweg* met den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* door den vijand ontruimd wordt; hij acht thans het oogenblik gekomen om voorwaarts te gaan, doet één sectie verzamelen en als ondersteuningstroep den kunstweg volgen en de beide andere sectiën verspreid, zoowel op den *Damweg* als door het geïnuundeerde terrein daarnevens, voorwaarts gaan. Langzaam avanceert de tirailleurlinie; het doorweekte land is nauwelijks begaanbaar, zoodat van snel terrein winnen geene sprake is. Eensklaps verzinkt de linkersectie grootendeels in het water; zij is in de *Nieuwe Wetering* geraakt, die weliswaar niet ondoorwaadbaar is door de kolom water, die zij bevat, maar waarin niettemin het grootste deel der manschappen verdrinkt, omdat zij in den modderigen bodem wegzakken. De beide overige sectiën, de eene verspreid, de andere gesloten, zetten den marsch voort; zij komen tot \pm 200 M. vóór de ijzerdraadversperring, als plotseling de vijand weder zijne stelling bezet en thans op ongeveer 600 M. een moorddadig vuur afgeeft op de naderende tirailleurlinie. Op ditzelfde oogenblik brengt de sectie artillerie haar vuur op grooteren afstand over en richt dit op den *Korenmolen*, ten einde het oprukken van vijandelijke reserves tusschen *Polsbroekerdam* en de *Steenen Brug* te beletten, omdat zij den afstand van de compagnie tot het aanvalspunt niet meer kan waarnemen en dus vreest de eigen troepen te treffen; even later wordt zij zelve door vijandelijke artillerie beschoten. Intusschen voert de detachementscommandant het treurige overschot zijner compagnie terug naar het snijpunt van den *Damweg* met de *Achterkade* en de *Benschopsche Zuidzijdskade* en vandaar naar *De Zwaan*, om vervolgens terug te keeren naar *Jaarsveld*.

Laat ons zien, wat de reden van het bloedige verloop dezer

verkenning is. De commandant van $\frac{1. II.}{3. R. I.}$ (Westpartij) had, gelijk wij reeds zagen, voor de verdediging van de loopgraaf over den *Damweg* twee sectiën bestemd. Hij had, met het oog op het open terrein, er van afgezien over dag sluippatronilles te doen uitzenden en zich bepaald tot waarneming van een dakvenster uit. Daardoor zag hij de compagnie der Oostpartij reeds op grooten afstand naderen zonder van de sectie veld-artillerie, die bij de *De Zwaan* was achtergebleven, iets te bemerken. Vast besloten den vijand in den kortst mogelijken tijd de grootst mogelijke verliezen toe te brengen, beval hij geweren in de gereed gemaakte schietstanden te leggen en niet te vuren, voordat de voortroep op ± 500 M. zou zijn gekomen. De geweren waren in die schietstanden op 600 M. gericht, konden niet uit de richting worden gebracht en gaven dus een vuur, dat 's vijands voortroep op den in de geheele breedte bestreken weg zoo goed als vernietigde.

Toen daarop 's vijands infanterie stelling nam aan de *Achterkade* en de *Benschopsche Zuidzijds-kade* en diens artillerie den viersprong te *Polsbroekerdam* begon te beschieten, trok de verdediger zijne beide sectiën terug en stelde deze op achter een paar huizen, de eene ± 200 M. ten Westen, de andere evenveel ten Oosten van den viersprong, plaatste een observatiepost op den zolder van een huis en deed alzo den aanvaller waarnemen. Hij liet de aanvallende tirailleurlinie langzaam naderen, totdat zij op ± 700 M. vóór de stelling was gekomen, bezette toen wederom snel de opgeworpen versterking en opende opnieuw, met gebruikmaking van den schietstand, het vuur op 600 M., waartegen de aanvallende tirailleurs, voor zoover bezijden den weg, zich zelfs niet konden dekken door te gaan liggen.

De Commandant van $\frac{1. II.}{3. R. I.}$ het vuur hoorende en onderricht van de waargenomen sterkte des vijands, vermoedde terecht, dat men met een verkenningsdetachement te doen had. Daar de voorpostenstelling, krachtens het gevechtsbevel, tevens als voorgeleggen stelling moet worden verdedigd, achtte hij het wenschelijk aan den vijand den indruk te geven, dat *Pols-*

broekerdam vrij sterk bezet is en dat de verdediger aldaar ook over artillerie beschikt; hij deed derhalve de hem toegevoegde sectie voorwaarts gaan tot de ijzerdraadversperring ten Zuiden van de *Steenen Brug* en vandaar het vuur openen tegen de vijandelijke artillerie nabij *De Zwaan*.

Ten slotte moeten wij nagaan het lot, dat aan de in de richting van *Montfoort* gezonden detachementen beschoren was. In het algemeen komen de maatregelen voor de verkenning en vermeerstering van *Zevenhoven* overeen met die, welke tegen de stelling der wielrijders te *Schoonhoven* genomen waren. Het droge en meer bedekte terrein maakte het oprukken der infanterie gemakkelijker, daar zij hier althans tot den verspreiden vorm kon overgaan, terwijl laatstgenoemde eigenschap het ingrijpen der artillerie bemoeilijkte; zonder veel bezwaren werd echter de tegenstand overwonnen en nu begaf zich de compagnie infanterie van het verkenningsdetachement, dat de kaden van de *Lopiksche Vaart* en den *Engen IJssel* gevolgd had, over de *Zevenhovensche kade* en de *Benschopsche Noord- en Zuidzijds-kade* in de richting van *Het Hemeltje*, terwijl het verkenningsdetachement, dat aanvankelijk den *Lekdijk* volgde, nu langs den *Hoogen Biezendijk* naar *IJsselstein* oprukte; het doel dezer beweging was deze stad tegelijkertijd uit het Westen en uit het Zuiden te verkennen; de sectiën artillerie van beide detachementen werden onder dekking van een groep achtergelaten bij het ontmoetingspunt van den *Hoogen Biezendijk* met de *Zevenhovensche kade*.

Ook hier ontspon zich een gevecht op de *Benschopsche Noord- en Zuidzijds-kade* met $\frac{1. III.}{3. R. I.}$ (der Westpartij) en nabij den Zuidelijken uitgang van *IJsselstein* met de voorposten van 6. R. I. (der Westpartij); ten Zuiden van *Het Hemeltje* stiet de compagnie uitsluitend op infanterie, die hare stelling handhaafde en verder voortdringen belette, terwijl ten Zuiden van *IJsselstein* ook het geschut zich van weerszijden in den strijd mengde. Na geruimen tijd weerstand te hebben geboden, scheen de positie der Westpartij ten Zuiden van *IJsselstein* te worden ontruimd en maakte het detachement der Oost-

partij zich gereed om tegen de stad op te rukken. Het werd echter, op \pm 250 M. van de gracht gekomen, door een overweldigend geweervuur begroet en gedwongen zich in het terrein zoo goed mogelijk te dekken; op hetzelfde oogenblik werden de beide sectiën veld-artillerie, die dicht bij hunne standplaats in batterij waren gekomen (elk op een dijk) door infanterie in den rug met vuur overstelpt en even later uit ongeveer dezelfde richting met g. k. t. door artillerie beschoten. Het einde van de ontmoeting was, dat beide verkenningsdetachementen der Oostpartij geheel verloren gingen; wie niet sneuvelde, werd gevangen genomen en slechts aan een paar man gelukte het te ontkomen en te *Jaarsveld* aan den Divisie-Commandant den afloop te rapporteeren.

Hoe was dit verloop nu mogelijk? Om dit te begrijpen, is het noodig de handelingen bij de Westpartij na te gaan. Toen *Zevenhoven* ontruimd werd, ging het peloton wielrijders van 3. R. I. in snellen gang langs den *Hoogen Biezendijk* naar *IJsselstein* terug en waarschuwde, door een ordonnans langs het *Zandpad* te zenden, den commandant der marschvoorposten aan *Het Hemeltje*; de compagnie wielrijders van 6. R. I. daarentegen trok terug over den *IJsseldam* naar *Het Klaphek*, maakte gebruik van het bedekte terrein aldaar en vorschte weldra uit, dat de vijandelijke detachementen den marsch hadden voortgezet onder achterlating van eene sterke patrouille aan de *Brede Steegbrug*.

De sector van 6. R. I. is betrekkelijk zeer smal, hetgeen de bevelvoering zeer vergemakkelijkt. Zoowel de commandant van het peloton wielrijders van 3. R. I. als die van de compagnie van $\frac{IV.}{6. R. I.}$ hadden den sectorcommandant met de nadering des vijands bekend gemaakt, en hunne berichten deden hem besluiten eene bij *IJsselstein* gereed gemaakte stelling te bezetten, of juister uitgedrukt, de daarin staande voorposten met een bataljon te versterken, dat echter niet tijdig de stelling bereikte en daarom den Zuidelijken rand der stad bezette; tevens deed hij een sectie veld-artillerie op *Den Rand dijk*, nabij het ontmoetingspunt met den kunstweg naar de stad,

in batterij komen en de vijandelijke artillerie beschieten. Toen hem uit latere berichten van den commandant der wielrijders aan *Het Klaphek* bleek, dat zich geene meerdere vijandelijke troepen langs den *Hoogen Biezendijk* bewogen, deed hij het bij de *Geinbrug* verzamelde $\frac{\text{IV.}}{\text{6. R. I.}}$ (wielrijders) met de beide overige uit *Jutphaas* ontboden sectiën veld-artillerie snel oprukken naar *Het Klaphek*, met opdracht te trachten den vijand in den rug aan te vallen. De commandant van $\frac{\text{IV.}}{\text{6. R. I.}}$ aan *Het Klaphek* gekomen, voerde zijn bataljon in snellen gang over den *IJsseldam*, na alvorens aan de compagniescommandanten zijne orders te hebben gegeven; de artillerie moest onmiddellijk met 3 stukken volgen en daarvan één op den *Langen dijk*, één op den *IJsseldam* en één op den *Lekdijk*, allen in elkâars onmiddellijke nabijheid, in batterij doen komen. Van de compagnieën wielrijders begaf zich één naar den *Rooden Leeuw* en één naar den viersprong bij *Te Vliet*, met last om te beveiligen in de richting van *Jaarsveld*; vier compagnieën kregen last tot den aanval op de beide vijandelijke sectiën veld-artillerie, terwijl twee als reserve volgden.

Na vermeestering van de vuurmonden, werden twee compagnieën langs de *Zevenhovensche kade* en de *Benschopsche Noord- en Zuidzijds-kade*, twee andere langs den *Hoogen Biezendijk* in de richting van *IJsselstein* gezonden, die de compagnieën der Oostpartij dwongen de wapens neder te leggen; langs elk dier wegen volgde één compagnie als reserve. Vervolgens werd doorgemarcheerd naar *IJsselstein*, nadat de sterkte van het verkenningsdetachement te *Zevenhoven* weder tot één compagnie was teruggebracht. Het peloton wielrijders van 3. R. I. sloot zich weder daarbij aan.

BESCHOUWINGEN.

Alvorens over te gaan tot het bespreken van de verkenning, welke in de voorgaande bladzijden geschetst werd, moet ik er op wijzen, dat daarbij zoowel op den rechter- als op den linkervleugel der Westpartij de grenzen van den sector van 3. R. I. werden overschreden, en dat zoowel de handelingen

langs de *Vlist*-kaden als die langs den *Hoogen Biezendijk* en omgeving plaats vonden in de nevensectoren en, voor zoover de Westpartij betreft, werden uitgevoerd door met de verdediging van die sectoren belaste troepen. Eigenlijk vallen die ontmoetingen dus buiten het kader dezer studie; ik heb echter gemeend die wel te moeten bespreken, omdat door de aanwezigheid van parallelwegen op vrij grooten afstand van elkander het moeilijk viel de wegen ter zijde van den sector, die het onderwerp van dit opstel uitmaakt, buiten bespreking te laten. Immers, indien de Divisie-Commandant der Oostpartij niet de *Vlist*-kaden gelijktijdig met de kaden, welke naar *Polsbroek* leiden, had doen verkennen, zou het daartoe gebezigde detachement aan een verrassenden aanval in de linkerflank, zoowel door geschutvuur op korten, als door geweervuur op middelbaren afstand (van uit *Bon repas*) hebben blootgestaan, terwijl het op *Montfoort* gedirigeerde verkenningsdetachement door dezelfde gevaren van den *Hoogen Biezendijk* af werd bedreigd.

Laat ons thans de handelingen der aan weërszijden optredende commandanten nagaan. In de eerste plaats is het de vraag, of de Divisie-Commandant der Oostpartij doelmatig handelde bij de wijze, waarop hij de verkenning regelde. Ten vorigen dage had hij genoegzaam de nadeelen ondervonden, die in polderterrein verbonden zijn aan het bezigen van cavalerie voor den ophelderingsdienst, anders de natuurlijke taak van dat wapen. Toch zijn daarbij de eskadrons der Oostpartij er betrekkelijk goed afgekomen; eene patrouille van het eskadron op den *Damweg* is beschoten door eene sluippatrouille van de Westpartij, die zich in eene langs den weg staande strook griendhout verscholen had. Op zichzelf is dit feit weinig belangrijk, maar wel de leering, die er uit te trekken valt; in het polderterrein, dat ons thans bezig houdt, komen tal van eendekooien, alsmede grootere en kleinere strooken griendhout voor op kleinen afstand (800 M. en minder) van de wegen, die eene hinderlaag kunnen bergen; elders liggen moeilijk te naderen hofsteden dicht bij den

weg, terwijl wederom op andere plaatsen de cavalerie gedwongen is zich over dijken met hooge en steile taluds te bewegen. Geheel onbedekt polderland komt weinig voor en zelfs daar is ook eene kleine infanterie-patrouille achter eene wetering veilig tegen cavalerie. Van de meer bedekte gedeelten zal de verdediger partij trekken om die te bezetten of om er hinderlagen te leggen, zoo daartoe aanleiding bestaat. Dat hij bij nadering van vijandelijke ruitery, die van uit een hoogen observatiepost (toren, dakraam, boom of d. g. l.) op grooten afstand wordt waargenomen, eene veldwacht als hinderlaag opstelt en die cavalerie zulke zware verliezen toebrengt, dat zij hare verkenning moet staken, is licht te begrijpen. Maar ook zelfs eene kleine patrouille, die zich langs een kalen dijk met steile, hooge taluds beweegt en plotseling op vijandelijke ruiters stuit, is veilig, wanneer zij zich tegen het talud nederlegt en kalm haar vuur opent. Wat in den tachtigjarigen oorlog 't HOEN met zijn omslachtig te hanteeren musket deed, dat kan zeer zeker een hedendaagsch, behoorlijk geoefend schutter met zijn repeteergeweer M. '95.

Dat de Divisie-Commandant der Oostpartij dus niet nogmaals zijne eskadrons aan de verkenning wilde wagen, is m. i. zeer begrijpelijk en juist gezien.

De daarop volgende verkenning door enkele compagnieën infanterie had evenmin resultaat; deze onderstelling is, naar het mij voorkomt (althans ten opzichte van *Schoonhoven* en *Polsbroekerdam*) niet aantastbaar. Gebonden aan de wegen, heeft de verkennende infanterie een defilégevecht te leveren, waarbij de verdediger, gedekt in zijne loopgraven, niet veel kans heeft om te worden verdreven. Doch ook bij *Zevenhoven*, waar het bedekte, droog gebleven terrein zeer zeker in haar voordeel is, zal zij genoodzaakt zijn zeer voorzichtig op te treden, omdat ook het door de tegenpartij bezette terrein zeer bedekt is, wat de zwakte van laatstgenoemde verbergt en den al te stoutmoedigen aanvaller zeer onaangename verrassingen kan brengen. Daar de sterkteverhouding te dier plaatse is $1\frac{1}{2}$, compagnie verdedigende wielrijders der Westpartij tegen 1

compagnie verkennende infanterie der Oostpartij, dus ongeveer 3 : 4, werd door mij aangenomen, dat ook hier de Oostpartij terug moest. Dat dit in het défilé *Damweg* bij geheel open aanvalsveld en even sterken verdediger het geval moest zijn, spreekt van zelf.

De Divisie-Commandant, nog steeds in het duister verkeerende omtrent de eigenlijke stelling, besloot nu den 2en Juli de verkenning te doen herhalen, zoodra hij op den Noordelijken *Lek*-oever over genoegzame troepen zou beschikken; hij moest weten, wat hij vóór zich had, alvorens verdere beschikkingen voor een aanval en een voortdringen in den rug der *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* te nemen. Het middel hiertoe achtte hij gelegen in het uitzenden van vijf eenigszins sterkere verkenningsdetachementen, elk bestaande uit één compagnie infanterie en één sectie veld-artillerie. De infanterie van elk detachement maakte hij niet sterker, omdat de gelegenheid tot frontuitbreiding zeer gering was en de lengte der colonne dan spoedig hinderlijk zou worden; met de indeeling van vuurmonden beogde hij een onderzoek, in hoeverre de vijand op de verschillende punten over geschut beschikte. Immers, uit de opheldering van die omstandigheid zou veel af te leiden vallen aangaande de al dan niet aanwezigheid van eene vijandelijke verdedigingsstelling. Dat de vijandelijke artillerie zweeg, zoolang zij niet behoefde in te grijpen, en dus doende het geheim van de aanwezigheid eener stelling bewaarde, vond hij zeer begrijpelijk, doch hij wilde haar dwingen van hare aanwezigheid te doen blijken.

Aan de verkenningsdetachementen werden *Haastrecht*, *Oude-water* en *Montfoort* als eindpunten aangewezen; dit wil natuurlijk niet zeggen, dat zij die punten moesten bereiken, doch alleen dat zij, op geen vijand stuitende of dezen verdreven hebbende, den *IJssel* niet of slechts weinig mochten overschrijden.

De commandanten der verkenningsdetachementen, die over *Schoonhoven* naar *Haastrecht* moesten marcheerden, handelden m. i. bij de verkenning van *Schoonhoven* zeer juist; in den

weg, terwijl wederom op andere plaatsen de cavalerie gedwongen is zich over dijken met hooge en steile taluds te bewegen. Geheel onbedekt polderland komt weinig voor en zelfs daar is ook eene kleine infanterie-patrouille achter eene wetering veilig tegen cavalerie. Van de meer bedekte gedeelten zal de verdediger partij trekken om die te bezetten of om er hinderlagen te leggen, zoo daartoe aanleiding bestaat. Dat hij bij nadering van vijandelijke ruitery, die van uit een hoogen observatiepost (toren, dakraam, boom of d. g. l.) op grooten afstand wordt waargenomen, eene veldwacht als hinderlaag opstelt en die cavalerie zulke zware verliezen toebrengt, dat zij hare verkenning moet staken, is licht te begrijpen. Maar ook zelfs eene kleine patrouille, die zich langs een kalen dijk met steile, hooge taluds beweegt en plotseling op vijandelijke ruiters stuit, is veilig, wanneer zij zich tegen het talud nederlegt en kalm haar vuur opent. Wat in den tachtigjarigen oorlog 't HOEN met zijn omslachtig te hanteeren musket deed, dat kan zeer zeker een hedendaagsch, behoorlijk geoefend schutter met zijn repeteergeweer M. '95.

Dat de Divisie-Commandant der Oostpartij dus niet nogmaals zijne eskadrons aan de verkenning wilde wagen, is m. i. zeer begrijpelijk en juist gezien.

De daarop volgende verkenning door enkele compagnieën infanterie had evenmin resultaat; deze onderstelling is, naar het mij voorkomt (althans ten opzichte van *Schoonhoven* en *Polsbroekerdam*) niet aantastbaar. Gebonden aan de wegen, heeft de verkennende infanterie een defilégevecht te leveren, waarbij de verdediger, gedekt in zijne loopgraven, niet veel kans heeft om te worden verdreven. Doch ook bij *Zevenhoven*, waar het bedekte, droog gebleven terrein zeer zeker in haar voordeel is, zal zij genoodzaakt zijn zeer voorzichtig op te treden, omdat ook het door de tegenpartij bezette terrein zeer bedekt is, wat de zwakte van laatstgenoemde verbergt en den al te stoutmoedigen aanvaller zeer onaangename verrassingen kan brengen. Daar de sterkteverhouding te dier plaatse is $1\frac{1}{2}$, compagnie verdedigende wielrijders der Westpartij tegen 1

compagnie verkennende infanterie der Oostpartij, dus ongeveer 3 : 4, werd door mij aangenomen, dat ook hier de Oostpartij terug moest. Dat dit in het défilé *Damweg* bij geheel open aanvalsveld en even sterken verdediger het geval moest zijn, spreekt van zelf.

De Divisie-Commandant, nog steeds in het duister verkeerende omtrent de eigenlijke stelling, besloot nu den 2en Juli de verkenning te doen herhalen, zoodra hij op den Noordelijken *Lek*-oever over genoegzame troepen zou beschikken; hij moest weten, wat hij vóór zich had, alvorens verdere beschikkingen voor een aanval en een voortdringen in den rug der *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* te nemen. Het middel hiertoe achtte hij gelegen in het uitzenden van vijf eenigszins sterkere verkenningsdetachementen, elk bestaande uit één compagnie infanterie en één sectie veld-artillerie. De infanterie van elk detachement maakte hij niet sterker, omdat de gelegenheid tot frontuitbreiding zeer gering was en de lengte der colonne dan spoedig hinderlijk zou worden; met de indeeling van vuurmonden beogde hij een onderzoek, in hoeverre de vijand op de verschillende punten over geschut beschikte. Immers, uit de opheldering van die omstandigheid zou veel af te leiden vallen aangaande de al dan niet aanwezigheid van eene vijandelijke verdedigingsstelling. Dat de vijandelijke artillerie zweeg, zoolang zij niet behoefde in te grijpen, en dus doende het geheim van de aanwezigheid eener stelling bewaarde, vond hij zeer begrijpelijk, doch hij wilde haar dwingen van hare aanwezigheid te doen blijken.

Aan de verkenningsdetachementen werden *Haastrecht*, *Oude-water* en *Montfoort* als eindpunten aangewezen; dit wil natuurlijk niet zeggen, dat zij die punten moesten bereiken, doch alleen dat zij, op geen vijand stuitende of dezen verdreven hebbende, den *IJssel* niet of slechts weinig mochten overschrijden.

De commandanten der verkenningsdetachementen, die over *Schoonhoven* naar *Haastrecht* moesten marcheeren, handelden m. i. bij de verkenning van *Schoonhoven* zeer juist; in den

beginne marcheerden zij in een zoo breed mogelijk front, n.l. langs *Lekdijk* en *Tiendweg*, langs beide kaden der *Lopiksche Vaart*, waardoor zij bij den aanvang van het gevecht een zoo breed front konden ontwikkelen, als in het gegeven terrein mogelijk was. Evenzoo was het juist gezien, dat zij hunne infanterie niet aan noodelooze verliezen bloot stelden, doch eerst den aanval door geschutvuur voorbereidden, wat dan ook spoedig goede uitwerking had. Ook bij de verdere verkenning handelden zij voorzichtig en met beleid, door slechts met kleine patrolles de bezette punten op te sporen en deze daarna door de sectiën veld-artillerie te doen beschieten. Toen zij daarop de aanwezigheid van vijandelijke artillerie ontdekten, was hunne taak afgelopen en stonden zij voor de vierledige keuze : aanvallen, ter plaatse blijven, *Schoonhoven* bezetten of teruggaan naar *Jaarsveld*. Voor aanvallen bestond geene reden ; zij waren slechts uitgezonden om een onderzoek in te stellen naar de al dan niet aanwezigheid eener vijandelijke verdedigingsstelling. Te blijven, waar zij waren, zou een slepend gevecht ten gevolge hebben gehad, waarin onnutte verliezen werden geleden. Voor een terugtocht naar *Jaarsveld* bestond evenmin reden, zoolang de vijand niet tot het offensief overging. Daarentegen was het bezit van *Schoonhoven* een belangrijk voordeel bij een eventueelen aanval langs de kaden van de *Vlist* en van die tusschen *Zevender* en *Polsbroek*. Daarom werd besloten *Schoonhoven* voorloopig te bezetten met de beide detachementen en rapport te zenden aan den Divisie-Commandant.

Uit het voorgaande volgt, dat de gedragslijn van den commandant van het detachement, dat in de richting van *Oude-water* verkennen moest, door mij wordt veroordeeld. In de gewone marschformatie rukte hij op naar een punt, waarvan hij zeker kon zijn, dat het bezet was. Dientengevolge lijdt zijn voortroep terstond zware verliezen, neemt hij met de drie overige sectiën stelling aan de *Achterkade* en *Benschopsche Zuidzijds-kade* en laat hij *Polsbroekerdam* door zijne sectie veld-artillerie onder vuur nemen. Ook deze commandant heeft,

toen zijn geschutvuur beantwoord werd, van verdere pogingen tot een aanval afgezien, doch te laat, omdat deze reeds door het infanterie-vuur des verdedigers was mislukt. Hij had dien te korten tijd door artillerie doen voorbereiden, doch liep hoofdzakelijk in den val door de tijdelijke ontruiming van de loopgraven, die hem toescheen een terugtocht te zijn.

Wat te zeggen van den tegenspoed der beide in de richting van *Montfoort* gezonden verkenningsdetachementen? De verantwoordelijkheid voor dit ongeval rust ten deele op den Divisie-Commandant zelven, die, rekening houdende met de onmiddellijke nabijheid van werken der *Nieuwe Hollandsche Waterlinie*, had moeten bedacht zijn op de vermoedelijke aanwezigheid van min of meer sterke troepenafdeelingen om en bij *IJsselstein*; het had voor de hand gelegen in die richting door een sterk detachement te doen verkennen. Daarentegen hadden de detachementscommandanten de artillerie niet onder de geheel onvoldoende dekking van een groep infanterie mogen achterlaten en zou het minstens noodig zijn geweest, daarvoor een peloton te bestemmen, dat dan ook in de richting van *Het Klaphek* had moeten doen patrouilleeren; voor de verkenning langs de *Zevenhovensche kade* en de *Benschopsche Noord- en Zuidzijds-kade* had men gevoegelijk met één peloton kunnen volstaan. Ook hier liet men zich tot een gevecht verleiden, terwijl het voldoende zou zijn geweest, de aanwezigheid van vijandelijke artillerie te constateeren en daarna tot *Lopiker-Kapel* terug te gaan, in welk geval het detachement waarschijnlijk zijn noodlot zou zijn ontloopen, omdat alsdan het wielrijdersbataljon der Westpartij niet spoedig genoeg den *IJsseldam* zou hebben bereikt.

Overigens geloof ik geenszins, dat de commandanten der verkenningsdetachementen de door mij aangenomen fouten zouden hebben gemaakt; ik heb die slechts aangenomen om te doen uitkomen hoe de sterkte van het geïnundeerde polderterrein den aanval bemoeilijkt en hoe het mogelijk zou zijn door wielrijders en veld-artillerie zeer snel punten zelfs in den rug des vijands te doen bezetten, vanwaar dezen

belangrijke verliezen kunnen worden toegebracht. Al was ook bij *Polsbroekerdam* en bij *IJsselstein* gehandeld op overeenkomstige wijze als bij *Vlist* en *Polsbroek*, de uitkomsten der verkenning zouden toch voor den Divisie-Commandant der Oostpartij dezelfde geweest zijn, n.l. het verkrijgen van de wetenschap, dat de in Noordelijke richting voerende accessen tusschen *Vlist* en *IJsselstein* bezet zijn door vijandelijke infanterie en veld-artillerie. Met inachtneming van deze gegevens moet hij zijne verdere maatregelen nemen.

Thans een enkel woord, eerst over de commandanten der compagnieën marschvoorposten der Westpartij en daarna over die van de commandanten van $\frac{\text{I. II. en III.}}{\text{S. R. I.}}$. Gelijk wij zagen, bepaalden de commandanten der voorpostencompagnieën zich aanvankelijk tot het beschieten van de tegenpartij, zoodra deze met gesloten afdeelingen of met eene tirailleurlinie op 100 à 200 M. van de ijzerdraadversperring, dus op 500 à 600 M. vóór de stelling was gekomen. De in de schietstanden vastgelegde geweren waren op 600 M. op den grond gericht, zoodat van een te hoog gericht vuur geene sprake kon zijn en men dus een groot aantal treffers mocht verwachten. Het is hier de vraag, of deze handelwijze moet worden goedgekeurd, dan wel of het aanbeveling verdient het vuur reeds op groteren afstand te openen.

Algemeen bekend is WOLOTZKOI's theorie, dat de man in het gevecht niet richt, doch zijn geweer slechts zoover in den aanslag brengt, als voor hem het gemakkelijkst is; uit tal van krijgsgeschiedkundige gegevens bewijst hij, dat in de veldslagen de grootste verliezen geenszins geleden zijn op de kleinste afstanden, maar wel op die, welke overeenkomen met een schootshoek van $\pm 4^\circ$ van het geweer des verdedigers. Bij de tegenwoordige geweren valt dan de bundel op ongeveer 1600 M. en zouden mitsdien op dezen afstand door den aanvaller de grootste verliezen worden geleden. Valt de volstreckte juistheid dezer theorie ook al moeilijk te controleren, het schijnt een feit, dat werkelijk in den oorlog onwillekeurig te hoog gericht wordt. Dit gebrek moet aan de psychologische

werking van het gevaar, waarin de strijder verkeert, worden toegeschreven, en het is noodig middelen te vinden om het te verhelpen. Als zoodanig prijzen sommigen den automatischen aanslag aan. Zoo behandelde o. a. ten vorigen jare de Kapitein J. C. VAN DEN BELT, van den Generalen Staf van het Oost-Indische leger, èn in een opstel in het Indisch Militair Tijdschrift èn in eene voordracht in de Indische Krijgskundige Vereeniging de schietopleiding der infanterie. Aan de eerste dezer belangrijke studiën ontleen ik het volgende: (1) »Het »gebruik van het geweer heeft ten doel den tegenstander in »den strijd te treffen. Slechts zoodanige leeringen hebben »waarde, die daarmede rekening houden; steeds moet gevraagd »worden: »welke eischen stelt het gevecht aan den schutter, »en in hoeverre is hij in staat daaraan te voldoen.»

»Op deze wisselwerking van gevechtseischen en vermogen »van den schutter moet eene rationeele opleiding gebaseerd zijn. »De hoofdfactoren van het militaire schieten zijn dus: de »eischen van het gevecht, de natuur van den schutter en het »geweer.»

»De opleiding zal dus vóór alles den schutter als mensch »beschouwen, en hierop steunend nagaan in hoeverre hij tot »een bruikbaar werktuig opgeleid kan worden. Hier den midden- »weg te vinden, van den mensch niet te veel, van den schutter »niet te weinig te verlangen, daarin ligt de kunst der opleiding.»

»Men moet van den schutter slechts dat verlangen, wat hij »ook in het gevecht toepassen kan, dit echter in vreedstijd zoo »vljchtig beoefenen, dat het eene gewoonte wordt, dat de uitvoering »der eenvoudige verrichtingen den man in vleesch en bloed »overgaat, want in den kogelregen wordt slechts toegepast, wat »als 't ware met hem is samengegroeid.»

»Wat onze soldaten van af den eersten dag, dat zij een

(1) Het artikel in het Indisch Militair Tijdschrift is door Kapitein VAN DEN BELT als bijlage I gevoegd bij het verslag zijner lezing. De door mij in den tekst geplaatste nummers zijn die van de bladzijden dier bijlage.

»geweer in handen krijgen, systematisch onafgebroken tot het einde van hun diensttijd moeten beoefenen, is de aanslag.»

»Indien ergens het uitbetalen van premiën reden van bestaan heeft, dan is het wel aan dengene, die in zijne sectie (compagnie) het grootst aantal malen achtereen het geweer afvuurt, gericht op verschillende afstanden in het terrein aangegeven doelen.»

»Onder systematische oefening wordt verstaan : aanvankelijk het ontwikkelen van de arm-, hand- en vingerspieren door daarvoor geëigende oefeningen onder toezicht van deskundig personeel, vervolgens het ongeveer horizontaal in den aanslag brengen van het geweer zonder meer, daarna het kunnen aangeven van het punt, waarop het geweer gericht was op het oogenblik, dat de vizierlijn genomen werd, dan het corrigeeren van den aanslag door de vizierlijn *snel* te brengen op het onderste zichtbare deel van het aangegeven doel, vervolgens het aftrekken van het geweer juist op het oogenblik, dat de bovengenoemde correctie van den aanslag heeft plaats gehad, ten slotte ook op bewegende doelen.»

»Zoozeer mechanisch moet de aanslag worden, dat de schutter na eenige schoten op het doel, met gesloten oogen kan doorvuren, zonder dat daardoor het aantal treffers tot nul wordt gereduceerd.»

»Dat een dergelijk resultaat niet bereikt wordt in enkele maanden is duidelijk, doch dit is ook volstrekt niet noodig: geene bezwaren zijn er om er zelfs jaren aan te besteden.

»Nogmaals zij het gezegd, onder welke invloeden de man ook komt, hoe groot ook de indruk is, dien het gevaar op hem maakt, wat hij ook vergeet op dat oogenblik, als hem ten slotte maar blijft de automatische aanslag en de correctie op den voet van het doel. Kan hij zoover gebracht worden dan vermeen ik, dat onze infanterie en daarmede het leger aanzienlijk in waarde zal stijgen.» (blz. 14 en volg.)

Hoeveel belangrijks deze opstellen ook bevatten, ik kan mij niet ontveinzen, dat aan den automatischen aanslag hier te veel gewicht wordt gehecht. Al werd daardoor ook verkregen, dat de schutter de gewoonte kreeg, zijn geweer volkomen

horizontaal aan den schouder te brengen, dan zou het gevolg daarvan nog slechts zijn, dat zijn schot (en dus bij meerdere schutters de kern van den bundel) op \pm 600 M. in stede van op \pm 1600 M. gebracht werd. Want het tweede deel der handeling, n.l. »het corrigeeren van den aanslag door de vizierlijn *snel* te brengen op het onderste zichtbare deel van het aangegeven doel,» zal ten gevolge van de psychologische invloeden worden gemist, »waar in het gevecht het gezichtsvermogen van den man zeer abnormaal zal zijn» (blz. 35, 2e alinea van noot 1) m. a. w. waar de man die vizierlijn niet of gebrekkig zal vatten. Immers dit is onmogelijk, waar zich storende invloeden op het accommodatie-vermogen van het oog doen gelden. Zoo zal dan ook de man, die in den automatischen aanslag volkomen bedreven is, slechts zijn gemiddeld trefpunt van 1600 M. op 600 M. verplaatsen, tenzij men hem wilde leeren automatisch aan zijn geweer voor iederen afstand de juiste helling te geven, die de vizierlijn den daarvoor vereischten hoek met de horizontale doet maken; m. a. w. men zal den man wel kunnen leeren automatisch één bepaalden stand aan het geweer te geven, maar geenszins om automatisch eene keuze uit verschillende standen te doen.

Bovendien, al ware die automatische aanslag het middel bij uitnemendheid tegen de kwaal van het te hoog richten, bij een zoo korten oefeningstijd als dien onzer miliciens zouden wij dit toch niet aan onze recruten kunnen bijbrengen, want »dat een dergelijk resultaat niet bereikt wordt in enkele maanden is duidelijk.» (blz. 16).

Ten einde nu toch ten volle partij te trekken van de uitstekende ballistische eigenschappen van het geweer en den vijand de grootste verliezen toe te brengen op de afstanden, waar de baan geheel bestreken is, zijn door de Westpartij twee middelen aangewend; in de eerste plaats heeft men aan de infanterie schilden verstrekt, waardoor de veiligheid en zoodoende ook de bedaardheid van den schutter wordt bevorderd, en in de tweede plaats deden de commandanten der voorpostencompagnieën, evenzeer als de sectorcommandanten in de

verdedigingsstelling, schietstanden maken, waarin het geweer vastgelegd wordt zoodanig, dat het op 600 M. op den grond, d. i. op den voet van het doel gericht is, zoodat van te hoog richten geene sprake kan zijn.

Laatstgenoemd middel wordt dus uitsluitend aangewend op de kleine afstanden, wanneer het gevaar voor den verdediger en diens zenuwachtigheid het grootst zijn, maar wanneer tegelijkertijd juist evenzeer de aanvaller het best vernietigd kan worden.

De commandanten der compagnieën marschvoorposten hadden nu reeds op grooten afstand het vuur kunnen openen, waarbij de geweren niet in de schietstanden gelegd zijn en op de gewone wijze het vizier gesteld en gericht werd; in dat geval zouden de vijandelijke verkenningsdetachementen waarschijnlijk spoedig halt gemaakt en een vuurgevecht zich ontsponnen hebben zonder voordeel voor een der partijen, dat slechts tot wederzijdsche munitieverspilling zou hebben geleid. Zoo b.v. indien de commandant van $\frac{1. II.}{S. R. I.}$ het aan de *Achterkade* en *Benschopsche Zuidzijds-kade* afgegeven vuur had beantwoord; immers de schutters der Oostpartij schoten op 1250 M. op knielende schutters, gedekt door eene borstwering en door een schild, en die der Westpartij zouden op denzelfden afstand tot doel hebben gehad liggende manschappen, op wie theoretisch alleen onder de gunstigste voorwaarden nog op 400 M. vrij goede trefkans bestaat. Ik meen dan ook een dergelijk vuurgevecht geheel en al als munitieverspilling te mogen aanmerken; in het polderland, waar men op de smalle wegen aan de gesloten orde gebonden is en waar slechts verspreide afdeelingen zelfs in het gunstigste geval niet dan zeer langzaam door het geïnnundeerde terrein kunnen bewegen en dat nog wel zonder een oogenblik dekking te vinden, — in het polderland, zeg ik, moet men den vijand tot binnen de 600 M. laten naderen en daar door een krachtig, goed gericht vuur schokken. Het baat immers niets, dat men op grooten afstand tegen doelen vuurt, die geene uitwerking beloven, en het is beter den vijand te laten naderen, totdat men hem

werkelijk krachtdadig kan beschieten. Slechts wanneer de vijand verder dan 600 M. terugtrekt, moeten de geweren uit de schietstanden genomen en tot het schieten uit de vrije hand overgegaan worden.

Natuurlijk zijn er uitzonderingen op dien regel. Zoo b.v. indien de Oostpartij zich van de voorpostenstelling heeft meester gemaakt en zich nu op den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* tracht te verzamelen; in dat geval kan een goed gericht vuur door de Westpartij uit de verdedigingsstelling op 1250 M. afgegeven, wellicht den nog in verwarring zijnden vijand ernstig schokken.

Toen de vijandelijke stukken tegen *Polsbroek* en *Polsbroekerdam* hun vuur openden, namen de commandanten der compagnieën marschvoorposten (Westpartij) de bezetting uit de loopgraven en brachten deze in veiligheid door haar een paar honderd M. zijwaarts te verplaatsen; m. i. zal dit aanbeveling verdienen in die gevallen, waarin de beweging gedekt kan geschieden en de loopgraaf gemakkelijk weder kan worden bezet, zoodra de vijandelijke artillerie het vuur moet staken, omdat de infanterie te dicht de stelling nadert. Echter kan deze handelwijze niet overal worden toegepast, omdat niet overal zijwaarts van de versterkingen bedekt terrein aanwezig is, zooals dit langs den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* gevonden wordt; op den *Slangeweg* en op de *Vlist*-kaden b.v. zou eene dergelijke beweging niet mogelijk zijn. Ook achter hooge dijken kan eene dergelijke tijdelijke verplaatsing haar nut afwerpen. Deze wijze van dekking kan natuurlijk alleen worden toegepast, waar hindernissen vóór het front aanwezig zijn, zoodat een snel oprukken des vijands onmogelijk is, zooals in het gegeven geval door de ijzerdraadversperringen op de accessen en door de inundatie van het aangrenzende terrein. Het weder bezetten van de versterkingen moet zooveel mogelijk ongezien geschieden; ik stel mij dan ook voor, dat in het gegeven geval de loopgraven doorloopen tot de eerstbijzijnde gezichtsdekking en dat de manschappen zich in den looppas (en dan gebukt loopende) dan wel kruipende weder daarachter begeven.

Dat de bezetting van de loopgraven aan de *Vlist*-kaden 300 M. achterwaarts verplaatst werd, was eene fout; want, zoodra de eigen infanterie te dicht de vijandelijke stelling nadert, dan dat over haar heen kan worden gevraagd, brengt de artillerie des aanvallers haar vuur op eenigen afstand achter de stelling over, ten einde het oprukken van reserves te beletten. De bezetting van laatstgenoemde loopgraven zou dus wellicht hare dekking niet meer kunnen bereiken.

Hoewel bij het gebruik van g.k.t. het tijdelijk ontruimen van de loopgraven overbodig is, kwam het mij wenschelijk voor, ook daarop de aandacht te vestigen, omdat de aanwezigheid van worpgeschut bij de veldlegers van verschillende rijken alsmede het gebruik van brisante granaten met tijdbuis (of tijdschokbuis) in toekomstige oorlogen wellicht de onoverdekte gevechtsdekkingen onhoudbaar zullen maken. Kan men, zooals hier, geene overdekte loopgraven aanleggen en is het front voldoende stormvrij, dan zal m. i. eene tijdelijke zijdelingsche ontruiming, waar die mogelijk is, de verliezen kunnen beperken en de bezetting geschikt houden tot het afwachten van den stormaanval. Maar dan moet ook alle zekerheid bestaan, dat het op korten afstand af te geven vuur zijn doel treft.

De commandanten van ^{I. en II.} _{S. R. I.}, evenals de aan de *Vlist*-kaden commandeerende officier en de commandant van G. R. I. brengen hunne veld-artillerie in het gevecht. Eenerzijds moet men zich afvragen, of het, gegeven de geringe sterkte der artillerie, wel wenschelijk is deze zoo spoedig in gevecht te brengen, daar het verlies zelfs van een enkel stuk zich zwaar doet gevoelen. Maar aan den anderen kant is het wenschelijk, den vijand zooveel mogelijk den indruk te geven, dat de voorpostenstelling zeer krachtig bezet is, ten einde hem in den waan te brengen, dat deze de eigenlijke verdedigingsstelling is; want daaraan zijn twee voordeelen verbonden, n.l. dat de vijand, vroeger dan noodig is, het grootste deel zijner troepen tot het gevecht ontwikkelt en dat hij daardoor zijne krachten wellicht op verkeerde wijze indeelt of in eene verkeerde richting inzet. Het eerste voordeel kan hier natuurlijk worden ver-

kregen; het leidt tot vertraging in den opmarsch des aanvallers en tot het ontstaan van verwarring bij het nemen van de voorgelegen stelling. Het tweede voordeel kan hier niet worden verkregen, omdat de bezette punten van de verdedigingsstelling zich recht achter die van de voorgelegen stelling bevinden, m. a. w. omdat de afdeelingen, die b.v. *Polsbroekerdam* genomen hebben, terstond en zonder eenigen twijfel dien-aangaande de *Steenen Brug* als tweede aanvalsobject vinden; doch het hoofddoel, misleiding van den vijand omtrent de lijn van weerstand, zal vermoedelijk worden bereikt.

Wat de uitvoering aangaat, is het noodig den sectie-commandanten der veld-artillerie wel op het hart te drukken, dat hunne stukken eigenlijk niets behoeven te doen, dan hunne aanwezigheid te bewijzen; begint de vijandelijke artillerie gevaarlijk voor hen te worden, dan staken zij het vuur en trekken de vuurmonden terug. Tegen verlies moet zorgvuldig worden gewaakt.

De aanval.

De Divisie-Commandant der Oostpartij ontvangt de berichten van de verkenningsdetachementen en ontwaart daaruit, dat de vijandelijke afdeelingen bij *Schoonhoven* en *Zevenhoven* van geene beteekenis waren; dat de accessen tot den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* alsmede *IJsselstein* bezet zijn; dat zoowel bij *Vlist* als bij *Polsbroekerdam* en *IJsselstein* eenige artillerie is opgesteld; en dat in de omstreken van laatstgemelde plaats tamelijk sterke afdeelingen aanwezig zijn. Het verwondert hem, dat in de ingekomen rapporten geene sprake is van vijandelijke voorposten; geene dubbelposten, zelfs geene sluip-patrouilles worden waargenomen bij *Polsbroek* en *Polsbroekerdam*, doch hij verklaart zich dit verschijnsel uit het vlakke en open karakter van het terrein, waarin het voldoende is van hooge punten af waar te nemen, om spoedig kennis te krijgen van de nadering van vijandelijke afdeelingen. Aangaande de sterkte der bezetting van de accessen werden weinig gegevens verzameld; de vijand bracht niet meer geweren en

stukken in het vuur, dan noodig was om den verkenningsdetachementen weerstand te bieden, behalve bij *IJsselstein*, en omtrent de sterkte van de daar waargenomen afdeelingen der Westpartij wisten de ontstelde vluchtelingen, die bij de verrassing der beide verkenningsdetachementen waren ontkomen, geene betrouwbare mededeelingen te doen.

De Divisie-Commandant meende uit het vernomene het volgende te mogen afleiden: 1°. dat tusschen *IJsselstein* en *Vreeswijk* vrij sterke afdeelingen van de Westpartij stonden, die, naar 't hem het waarschijnlijkst voorkwam, moesten dienen om de positie *Jutphaas—Vreeswijk* in den rug te dekken, en 2°. dat de kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* door voorposten was bezet, waarbij het echter twijfelachtig was, of die voorposten in de verdedigingsstelling stonden, dan wel of die stelling meer achterwaarts lag, en men slechts aan de voorpostencompagnieën eenige artillerie had toegevoegd. Daar hem echter bekend was, dat het leger der Westpartij slechts over zeer weinig artillerie beschikte, achtte de Divisie-Commandant het zeer onwaarschijnlijk, dat dit het geval zou zijn en meende hij dus te mogen aannemen, dat 's vijands bedoeling was in de lijn der voorposten stand te houden.

De commandant der 7^e Divisie had, ten vorigen dage te *Ameide* aangekomen, een rapport gezonden aan den Legercommandant en tevens orders gevraagd omtrent de richting, waarin de aanval moest geschieden. Daarna vormde hij zichzelf eene meening omtrent dit punt; hij overwoog daarbij het volgende. Zijne opdracht luidde: »Tracht, tusschen *Vreeswijk* en *Schoonhoven* doorbrekende, in den rug van de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* te komen,» en aan dien last had hij voldaan, inzoverre hij tusschen deze beide plaatsen op den Noordelijken *Lek*-oever stond. Thans echter moest beslist worden, in welke richting verder te gaan; het meest voor de hand liggende was: langs den *Lek*-dijk en de kaden van *Lopiksche Vaart* en *Engen IJssel* oprukken, pogen *IJsselstein* te vermeesteren en trachten door vuur uit de mortieren en zware veldhouwitsers den weerstand der duurzame versterkin-

gen, met welker aanwezigheid bij *Vreeswijk* en *Jutphaas* hij bekend is, te breken. Een verkorte aanval à la VON SAUER dus. Hij neigt te meer tot dit plan, omdat de polders *De Graaf* en *De Batuwe* en (zooals hij verneemt van de overgeblevenen van de naar *Montfoort* gezonden verkenningdetachementen) ook de *Hooge Biezen-polder* en de *Over Oudlandsche polder* drooggebleven zijn, terwijl als belangrijke factoren mede in aanmerking komen de nabijheid van de *Lek*, waardoor zijne achterwaartsche gemeenschap via *Asperen* beter beveiligd blijft, en de mogelijkheid om zijne zware artillerie en de treinen, die nog steeds te *Ameide* staan, voorloopig op den Zuidelijken *Lek*-oever te laten. Daartegenover staat, dat op den duur grootere voordeelen kunnen worden verkregen, indien hij er in slaagt, zich op den terugtochtsweg des verdedigers van de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* naar de *Stelling van Amsterdam* te plaatsen, den spoorwegknoop bij *Woerden* te bemachtigen, die stad en *Oudewater* bezet te houden en zodoende benevens den spoorweg twee belangrijke waterwegen te beheerschen. De bezwaren tegen dit plan zijn de noodzakelijkheid om de *Lek* en daarmede zijne veilige verbindingen naar achteren los te laten; de onbekendheid met de sterkte van de nabijzijnde vijandelijke legerafdeelingen, waardoor het niet onmogelijk zou zijn, dat hij aan de *Linschoten* in eene zeer netelige positie zou komen; en ten slotte de groote bezwaren, verbonden aan het overzetten van de mobiele belegeringsartillerie en van den trein, alsmede hun transport langs de doorweekte wegen in de polders.

Tijdens de verkenning op den 2^{en} Juli bereikte den Divisie-Commandant het volgende bevel van den Legercommandant: »Ruk op tegen *Oudewater* en tracht u meester te maken van die stad en van *Woerden*. De commandant van het 4^e »Legerkorps volgt met de 8^e Divisie ter uwer ondersteuning »en zal morgen *Ameide* bereiken.» Nu was het bezwaar opgelost, de stelling aan de *Linschoten* zou door eene sterke macht worden bezet en den vijand zouden eenige belangrijke terugtochtswegen worden ontnomen.

Intusschen werd bij den rivierovergang nog al vertraging ondervonden; te 6 uur v.m. werd daarmede aangevangen en eerst 12 uur later waren het laatste bataljon infanterie en de laatste batterij veld-artillerie op den Noordelijken *Lek*-oever. De Divisie-Commandant legerde de thans overgekomen hoofdmacht zijner Divisie te *Schoonhoven* en voor zooveel mogelijk te *Willige Langerak*, welke kantonnementen zich beveiligen door voorpostencompagnieën te *Steenplaats*, *Bovenberg*, *De Voornebrug* en langs de *Lopiksche Vaart*.

Voor een aanval was het te laat geworden; daarenboven moesten èn *Jaarsveld* èn *Ameide* worden vastgehouden, totdat de 8e Divisie die dorpen zou hebben bereikt. Daarom bepaalde de Divisie-Commandant den aanval op den volgenden dag en gaf een gevechtsbevel, dat in hoofdzaak het volgende behelsde: »Vijandelijke afdeelingen hebben den kunstweg »*Vlist—Het Hemeltje* bezet, alsmede het *Zandpad* en het terrein tusschen *IJsselstein* en *Vreeswijk*.”

»De 7^e Divisie zal deze stelling aanvallen over het gedeelte »*Vlist—'olsbroekerdam*; daartoe zullen het 25^e Regiment Infanterie en de 1^e Batterij zich langs den *Rolafweg* en den »*Damweg* richten tegen *Polsbroekerdam*, de 14e Brigade” (27e en 28e Regiment Infanterie) »met de IIe Afdeeling Veld-»artillerie tegen *Vlist* en *Polsbroek*. De hoofden der colonnes »staan te 7 uur v.m. aan de *Lopiksche Vaart*; op dat oogen-»blik begint de aanval.”

»Eén zware houwitserbatterij zal van af den Zuidelijken »*Lek*-dijk ten Westen van *Tienhoven* den viersprong *Polsbroe-»kerdam*, één dergelijke batterij *Polsbroek* en de beide andere »batterijen de *Schansbrug* ± 1000 M. ten Zuiden van *Vlist*, »van af dienzelfden dijk tusschen *Langerak* en *Nieuwpoort*, »sonder vuur nemen. Dit vuur begint te 6 uur v.m. en wordt »gedurende één uur volgehouden.”

»Van het 26e Regiment Infanterie dekken 3 bataljons met »de 2e en de overgebleven sectie der 3e Batterij *Jaarsveld*, »*Ameide* en *Tienhoven* door stelling te nemen in den *Graaf »polder* tusschen *De Posthoorn* en *De Horde* (inham van de

»*Lek*); het te *Ameide* achtergelaten bataljon van dit Regiment »geeft twee compagnieën tot dekking van de houwitserbatterijen.”

»Ik begeef mij voorloopig naar *Cabauw*; derwaarts berichten te zenden.”

»Bij elk regiment wordt ingedeeld één sectie verbandplaatsafdeeling.”

Hij vereenigt des avonds de Brigade- en de Regimentscommandanten, alsmede, tot het geven van inlichtingen, de officieren, die bevel gevoerd hebben over de verkenningsdetachementen. Het doel der bijeenkomst is deze opper- en hoofdofficieren nauwkeurig in te lichten omtrent den toestand van het terrein, hun de uitkomsten van de verkenningen duidelijk te ontvouwen en met hen te bespreken de wijze, waarop de aanval moet worden uitgevoerd. De Divisie-Commandant wijst er op, dat het terrein bezijden de wegen door de inundatie wel niet geheel ondoorwaadbaar is geworden, maar dat eenerzijds de weteringen toch tot het verdrinken van een groot aantal manschappen kunnen leiden en dat anderzijds de marsch door het geïnundeerde terrein in hooge mate tijdroovend is; men zal dus moeten trachten, zoolang mogelijk van de wegeu gebruik te maken en dus gesloten te blijven. Zoodra de infanterie zich in beweging zet, moet de veld-artillerie de aanvalspunten onder vuur nemen (vóór 7 uur v.m. geschiedt dit door de houwitserbatterijen) en daarmede voortgaan, zoolang dit zonder bezwaar voor de eigen troepen mogelijk is. Bij het bereiken van dwarsdijken of dwarskaden zal de reserve terstond daaraan stelling nemen, uitwaarts van de vleugels der voorgaande liniën, en deze door haar vuur steunen. Voorts moeten de naast elkaar optredende afdeelingen bedacht zijn op onderlinge ondersteuning. Ten slotte deelt hij den Brigadecommandanten mede, dat de opdracht voor de 7e Divisie is: zich meester te maken van *Oudewater* en *Woerden*, zoodat na het nemen van de stelling *Vlist—Polsbroekerdam*, onverwijld naar den *IJssel* moet worden opgerukt, waarbij de 14e Brigade, na te *Haastrecht* die rivier te hebben overschreden, in de richting van *Oudewater* zal aansluiten.

Den 3en Juli te 6.50 v.m. staan de colonnes op de bevolen wijze tot den aanval gereed met de hoofden aan de *Lopiksche Vaart*; de batterijen veld-artillerie op de Noordelijke kade in batterij, als volgt: de 1e Batterij nabij *De Zwaan* met twee sectiën ten Westen en één ten Oosten van den *Damweg*, de 4e Batterij te *Zevender* bij *Brug* en de 5e en 6e Batterij ten Oosten van de *Schele brug*. Te 7 uur v.m. openen zij het vuur resp. tegen *Polsbroekerdam*, *Polsbroek* en de *Schansbrug*.

Op datzelfde oogenblik gaat de infanterie voorwaarts; de commandant van het 25e R. I. marcheert aanvankelijk onder beveiliging van één bataljon, dat de volgende formatie heeft aangenomen: spits (één groep) — 500 M. afstand — voorste deel van den voortroep (één sectie) — 300 M. — achterste deel van den voortroep (drie sectiën — 800 M. — hoofdtroep (drie compagnieën) en wier staart 800 M. vóór het hoofd van de hoofdmacht blijft. Op die wijze is de hoofdmacht 2800 M. en verder van de spits verwijderd en alzoo beveiligd tegen geweervuur, dat uit de stelling mocht worden afgegeven; ook de hoofdtroep is betrekkelijk veilig, n.l. 1700 M. van de spits verwijderd, zoodat de daarin vallende treffers slechts één man tegelijk buiten gevecht kunnen stellen.

Voor het 27e Regiment, dat bij *Zevender* de kade naar de *Watermolens* volgt, is de toestand nagenoeg dezelfde; wel heeft het van laatstgenoemd punt af twee kaden ter zijner beschikking, doch deze zijn smal, zoodat slechts met tweeën kan worden gemarcheerd; zoo wordt dus ook hier vooruitgegaan met vieren in front en overigens met dezelfde afstanden tusschen de verschillende onderdeelen der voorhoede.

Het 28e Regiment heeft het beter getroffen, vindt op elke *Vlist*-kade een weg, die gelegenheid verschaft om met vieren te marcheren en bovendien aan de Oostelijke kade eenige boerderijen, welker hooger gelegen erven gelegenheid geven zich eenigszins in de breedte te ontwikkelen; daar overigens dezelfde afstanden worden gehouden als bij de andere regimenten, wordt de colonne slechts weinig verkort.

Gaan wij thans die korpsen op hun verderen tocht na.

Gedurende den marsch naar de vermoedelijk bezette stelling wordt door het 25e R. I. geen vuur ontvangen, voordat het voorste deel van den voortroep bij de ijzerdraadversperring is aangekomen; op dat oogenblik wordt het weer onder vuur genomen. De vijand volgt dus weer geheel zijne tactiek van den vorigen dag, n.l. gesloten afdeelingen tot op korten afstand te laten naderen en daarna met een hevige vuur te overstelpen. De spits en het voorste deel van den voortroep worden ook thans buiten gevecht gesteld, doch de commandant der compagnie deed aanstonds het achterste deel zich nederleggen en beval de voorste sectie daarvan dubbelrotsgewijze voorwaarts te kruipen en te trachten de ijzerdraadversperring op te ruimen; wel is deze sectie niet voldoende om dit werk te verrichten en moet de compagniescommandant achtereenvolgens ook de beide anderen daartoe voorwaarts brengen, doch ten laatste gelukt het den weg vrij te maken. Grootendeels is dit echter het gevolg van de omstandigheid, dat het geweervuur des verdedigers zwakker wordt en ten laatste geheel zwijgt. Middelerwijl is één compagnie van den hoofdtroep voorwaarts gezonden ter versterking van den voortroep. Van vijandelijke artillerie, die zich ten vorigen dage deed hooren, is thans niets te bespeuren.

De voortroep bereikt *Polsbroekerdam*, ziet geen terugtrekkenden vijand, doch vindt een belangrijk aantal gesneuvelden en gewonden in de loopgraaf aan den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* en zendt de spits naar den Korenmolen, ten einde vandaar uit waar te nemen. Inmiddels hebben de hoofdtroep der voorhoede en de hoofdmacht langzaam den marsch voortgezet en de afstanden ingekort, zoodat thans het geheele 25e Regiment Infanterie op den *Damweg* staat tusschen *De Zwaan* en *Polsbroekerdam*.

De spits meldt, dat van den Korenmolen af wordt waargenomen, dat de *Benschopsche Noordzijds-kade* tusschen *De Houten Brug* en *Steenen Bruy* bezet is en dat op den kunstweg evenwijdig aan de *Pijpenkade* een paar vuurmonden in batterij worden gezien. Deze vijandelijke artillerie doet

hare tegenwoordigheid nog vóór de aankomst van dit rapport blijken; zij richt haar g.k.t.-vuur tegen *Polsbroekerdam* en den *Damweg* onmiddellijk ten Zuiden van dat punt, welks uitwerking zich op de in marschformatie staande infanterie krachtig doet gevoelen. Eenigen tijd later wordt ook de hoofdmacht met g.k.t. beschoten, die evenwel niet zulke groote verliezen veroorzaken. De commandant van 25. R. I. (die zich aan het hoofd van den hoofdtroep bevindt) ziet, dat hij thans voor eene tweede, vermoedelijk eenigszins krachtiger verdedigingsstelling staat (dit leidt hij af uit het optreden der vijandelijke artillerie) en besluit den aanval daarop door infanterie en artillerie te doen voorbereiden; hij wil in de eerste plaats met zijn regiment stelling nemen aan den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* en tevens zijne artillerie, die tegen de thans door den vijand bezette stelling op dit oogenblik slechts eene geringe uitwerking kan hebben, dichter bij zich aantrekken en beveelt daartoe, dat de batterij sectiesgewijze, $\frac{1}{4}$ uur tusschenruimte nemende, in snellen gang naar *Polsbroekerdam* zal marcheeren, terwijl de niet marcheerende sectiën krachtig blijven doorvuren tegen de vijandelijke stelling, die 1250 M. achter den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* ligt. Daar intusschen die afstand \pm 4000 M. bedraagt en de ligging der stelling slechts op de kaart kan worden aangegeven, is de uitwerking gering.

Laugs den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*, zoowel in Oostelijke als in Westelijke richting, uitgezonden gevechtspatrouilles melden de aanwezigheid van ijzerdraadversperringen en daarachter gelegen versterkingen op \pm 600 M. ter weerszijden van den viersprong *Polsbroekerdam*. Voor den aanval daarop bestemt de Regimentscommandant vier compagnieën, waarvan twee in elke richting (n.l. één aan elke zijde van de *Benschopsche wetering*) moeten oprukken. Ofschoon de boerenerven langs de wegen wel eene betrekkelijk gedekte nadering toelaten en dus de compagnieën vrij dicht kunnen naderen, is het vuur uit deze niet door de artillerie beschoten versterkingen zoo hevig en zoo goed gericht en is de verdediger zoo weinig

geschokt, dat de compagnieën der Oostpartij er niet in slagen, die te nemen en dat het gevecht hier slepende wordt.

In tegenstelling met het optreden te *Polsbroekerdam*, wachtte de infanterie des verdedigers bij de *Steenen Brug* niet met het openen van haar vuur, totdat de aanvaller op 600 M. zou zijn gekomen, doch concentreerde op den viersprong een zeer werkzaam vuur (daaraan toe te schrijven, dat ook voor de afstanden van 1200 en 1300 M. schietstanden waren gemaakt). De opmarcheerende en zich langs den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* ontwikkelende infanterie des aanvallers en zijne van stelling veranderende artillerie werden heftig beschoten en leden aan den viersprong zware verliezen. Met groote moeite gelukte het een viertal stukken in batterij te brengen, doch deze werden achtereenvolgens spoedig tot zwijgen gebracht door de artillerie des aanvallers, die van den viersprong af den marsch der vijandelijke stukken had kunnen volgen en deze dus spoedig ontdekten.

Langzamerhand had de aanvaller twee bataljons langs den kunstweg ontwikkeld (boven en behalve de tegen de flankversterkingen afgezonden compagnieën), naast elkander, met eene tirailleurlinie op den weg ten Noorden van de *Benschopsche wetering*, de ondersteuningstroepen gedekt achter de huizen langs den weg ten Zuiden van dat water: er waren geene bataljons-reserves, de algemeene reserve stond op den *Damweg* met het hoofd \pm 600 M. ten Zuiden van den viersprong. Het gevecht komt tot stilstand. De commandant van het 25^e Regiment Infanterie besluit voorloopig in de door hem genomen stelling te blijven en den Divisie-Commandant te verzoeken om versterking van zijne artillerie, die den strijd niet kon volhouden; hij wil thans een slepend gevecht voeren, totdat hij opnieuw den aanval door een krachtig geschutvuur kan voorbereiden. Eensklaps wordt echter zijne reserve (het bataljon op den *Damweg*) zeer krachtig door artillerie en infanterie beschoten en lijdt zulke zware verliezen, dat zij in wanorde terugvliedt; daarna keert zich het geschutvuur tegen den Zuidelijken weg langs de *Benschopsche wetering*, terwijl

ook de vijandelijke infanterie uit de loopgraaf ten Oosten van *Polsbroekerdam*, die blijkbaar versterking heeft ontvangen, behoedzaam voorwaarts gaat. De rechtervleugel des aanvallers is niet bestand tegen dezen flankaanval, wordt opgerold en vogt het reserve-bataljon in zijne vlucht langs den *Damweg*. De thans aanvaller geworden Westpartij bereikt den viersprong en daarmee is het lot van het 25e Regiment Infanterie beslist; de zes compagnieën ten Westen van den *Damweg* benevens vier stukken geschut vallen in handen van $\frac{\text{IV.}}{\text{3. R. I.}}$ dat met de bij $\frac{\text{III.}}{\text{3. R. I.}}$ ingedeelde sectie veld-artillerie in snellen gang langs den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* was opgerukt.

Op den linkervleugel des aanvallers, bij *Vlist* en *Polsbroek* was het verloop van den strijd eenigszins anders. De commandant der 14e Brigade (Oostpartij) bestemde het 27e Regiment Infanterie voor den aanval langs de kaden van den *Vliet—Grote Kerk* en het 28e Regiment Infanterie voor dien langs de *Vlist*-kaden, waarbij elk regiment zelf voor eene reserve moest zorgen. Omtrent den aanval langs de *Vlist*-kaden die geschiedde buiten den door ons beschouwden sector, wordt aangenomen, dat deze tot staan werd gebracht door geweervuur van infanterie langs de *Visserkade*, aan de beide *Vlist*-kaden en op den *Slangeweg* en de kade van den *Kerkvliet*, alsmede door geschutvuur van sectiën veld-artillerie, opgesteld bij de *Gleibrug* en bij de *Brug* over de *Achter Wetering* tusschen den polder *Lang Schoonouwen* en den *Kort Schoonouwenschen polder*, terwijl een gewapende uitlegger met kanon van 10 cM. de aanvallende infanterie bij *Bon repas* op 5000 M. met g.k.t. beschoot. Het 27e Regiment Infanterie volgde van *Zevender* de kade tusschen het Wp. *Lopik*, *Lopiker-Kapel* en *Zevenhoven* en den polder *Noord Zevender* naar de Watermolens; aanvankelijk werd één bataljon tegen *Polsbroek* ontwikkeld, dat voorloopig aan de *Achterkade* stelling nam, terwijl één compagnie daarvan langs de beide kaden van den *Vliet—Grote Kerk* oprukte. Zoodra deze compagnie bij de ijzerdraadversperring was gekomen, werd zij heftig beschoten, leed zware verliezen en kwam tot staan. Daarop werden achtereenvolgens

de drie overige compagnieën van het bataljon voorwaarts gebracht, deels gesloten langs de kaden, deels verspreid door de naastgelegen polders, terwijl de *Achterkade* door twee bataljons werd bezet, die het vuur openden tegen *Polsbroek*. De voorwaartsche beweging door het polderterrein slaagde evenmin als die langs de kade en leidde, evenals die ten vorigen dage bij den *Damweg*, tot groote verliezen door verdrinken. Kort na het tot staan komen van de eerst afgezonden compagnie greep ook hier de artillerie des verdedigers in, en werd de toestand onhoudbaar: van voorwaarts gaan was geene sprake en toen nu het 25e Regiment Infanterie bij *Polsbroekerdam* teruggeslagen en grootendeels vernietigd was en bij den Divisie-Commandant, die zich tijdens het gevecht naar *Zevender* had begeven, bericht inkwam, dat de met de bescherming van *Jaarsveld* belaste afdeelingen door eene sterke macht werden aangevallen, beval hij het gevecht af te breken en op *Schoonhoven* terug te gaan.

Om dezen afloop te verklaren moeten wij de bij de Westpartij genomen maatregelen thans nagaan. Zij kwamen in hoofdzaak neer op het volgende: uit de op vorige dagen door de Oostpartij gedane verkenningen had de Commandant der 3^e Divisie (Westpartij) begrepen, dat een aanval te wachten stond in de lijn *Stolwijk—IJsselstein*. Hij had, met het oog daarop, den commandant van het 2e Regiment Infanterie met deze zienswijze in kennis gesteld en hem gelast den veiligheidsdienst te doen waarnemen door wielrijders en zooveel mogelijk infanterie en artillerie te *Stolwijk* te concentreren; deze sectorcommandant had daarop *Bergambacht* doen bezetten door vier compagnieën wielrijders en de overige den Noorderlijken *Lek-dijk* doen bewaken en ten Zuiden van die rivier officierspatrouilles (wielrijders) doen zenden zoowel in de richting van *Nieuwpoort* als langs de drooggebleven wegen (dijken of kaden) van den *Ablasserwaard*. Op die wijze verzekerd tegen eene onverhoedsche nadering des vijands, had hij twee bataljons infanterie en twee sectiën veld-artillerie geconcentreerd te *Stolwijk* en den 3^e Juli daarmede in vereeniging

met de reeds te *Haastrecht* en te *Vlist* aanwezige afdeelingen 'svijands aanval langs de *Vlist* afgeslagen. Deze verdediging valt buiten de grenzen van den door ons beschouwden sector en wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

Te *Polsbroekerdam* werd door den commandant der compagnie marschvoorposten afgeweken van den ten vorigen dage met zoo goeden uitslag bekroonden maatregel om gedurende het vuur der vijandelijke veld-artillerie de loopgraven onbezet te laten; wel was dit tijdens het vuur van de houwitsers der Oostpartij tusschen 6 en 7 uur v.m. het geval, doch toen na laatstgenoemd uur eene vrij groote massa vijandelijke infanterie werd waargenomen, durfde de commandant van $\frac{1. II}{3 R. I.}$ ondanks het krachtig voortgezette geschutvuur, het den vorigen dag proefhoudend gebleken beginsel van gedekt blijven niet meer toepassen en deed terstond de loopgraven bezetten. De beide sectiën, die hiertoe waren aangewezen, leden vrij zware verliezen, waardoor het der Oostpartij ten slotte gelukte zich meester te maken van *Polsbroekerdam*. Toen kon zij echter geen verder voordeel behalen; de stelling bij *Steenen Brug* lag te ver verwijderd van *De Zwaan* om daarop voldoende uitwerking van de veld-artillerie te mogen verwachten en deze moest tot iederen prijs voorwaarts worden gebracht en wel op den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*, omdat dichterbij geene gelegenheid was om in batterij te komen. De uitwerking van het vuur van $\frac{2. \text{en } 3. II.}{3 R. I.}$ was zoo hoog mogelijk opgevoerd, omdat deze afdeelingen de schietstanden niet alleen voor 600 M., doch ook voor 1200 M. (d. i. den afstand tusschen de stelling en den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*) hadden ingericht; ook hier was dus geene sprake van te hoog richten. De sectiën van $\frac{1. II.}{3 R. I.}$ die ter weerszijden van *Polsbroekerdam* stonden, waren ongeschokt en konden door haar vuur de tegen haar afgezonden compagnieën tot staan brengen.

Van zijne wielrijders vernemende, dat op den linker vleugel geene beweging van vijandelijke troepen werd waargenomen, deed de commandant van het 3e Regiment Infanterie de zeven aanwezige compagnieën van het IVe Batal-

jon en de bij $\frac{\text{III.}}{\text{3. R. I.}}$ ingedeelde sectie veld-artillerie snel oprukken langs den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* en eerst 's vijands reserve, daarna diens rechtervleugel krachtig aanvallen.

Te *Polsbroek* had de commandant van $\frac{\text{I. I.}}{\text{3. R. I.}}$ de bezetting der loopgraven à cheval van de kaden van den *Vliet—Grootte Kerk* onttrokken aan 's vijands geschutvuur, eerst op het laatste oogenblik de stelling doen bezetten en de vijandelijke infanterie door een krachtig vuur afgewezen.

Wat de veld-artillerie der Westpartij aangaat, deze had zich uitsluitend bepaald tot het vuren tegen de vijandelijke infanterie. Zij werd daarbij gesteund door een gewapenden uitlegger met kanon van 10 cM., liggende in den *IJssel* bij *Gravestein*, welk stuk niet tot vuren kwam, omdat het wegens den grooten afstand eerst na eene eventueele ontruiming van *Polsbroek* kon ingrijpen, en twee dergelijke vaartuigen met dezelfde bewapening in dezelfde rivier 250 M. ten Noord-Oosten van *Pl. 22* (tusschen *Oudewater* en *Willeskop*), die op afstanden tusschen 5500 en 3000 M. den *Damweg* met g.k.t. enfileerend beschoten; aanvankelijk was hier slechts één gewapende uitlegger, doch zoodra hij omtrent zijn linkervleugel zeker was, ontbood de commandant van het 3e Regiment Infanterie den bij het IIIe Bataljon ingedeelden gewapenden uitlegger met kanon van 10 cM. naar *Oudewater*. Het vuur dezer beide kanonnen had wel uitwerking; om die zoo hoog mogelijk op te voeren was reeds ten vorigen dage de richting van den *Damweg* tusschen *De Zwaan* en *Polsbroekerdam* met hare verlenging naar den *IJssel* zuiver afgebakend en ten behoeve van de gewapende uitleggers vastgelegd. De waarneming der schoten geschiedde van af den toren te *Oudewater* en werd optisch naar de vaartuigen geseind. Op overeenkomstige wijze was op den rechtervleugel de bestrijking van de *Schutterskade* en de *Schenkelkade* gewaarborgd; de waarneming geschiedde aldaar van af het dak van een huis.

De mitrailleur op drijvenden stoel, ingedeeld bij $\frac{\text{I. I.}}{\text{3. R. I.}}$ nam aan het gevecht deel, liggende in den *Kerkvliet* ten Westen van de loopgraven, à cheval van de kaden van den *Vliet—Grootte*

Kerk; die bij $\frac{1. II.}{3. R. I.}$ was op dergelijke wijze aangewend in de *Benschopsche wetering* tusschen de versterkingen ± 600 M. ten Westen van *Polsbroekerdam*, terwijl die van $\frac{1. III.}{3. R. I.}$ met $\frac{IV.}{3. R. I.}$ en de sectie veld-artillerie aan den tegenaanval deel nam.

Toen de aanval zich begon te teekenen, had de Commandant der 3e Divisie (Westpartij) den commandant van het 6e Regiment Infanterie gelast met zijne geheele macht op te rukken in de richting van *Jaarsveld*, ten einde zoo doende een druk in 's vijands rug of op diens reserve uit te oefenen; deze beweging leidde tot een niet doorgezette aanval op de ons bekende stelling der Oostpartij tusschen *De Posthoorn* en *De Horde*, doch was geenszins onvruchtbaar, omdat zij den vijandelijken Divisie-Commandant noopte tot het afbreken van het gevecht aan de kaden van de *Vlist* en van den *Vliet—Grootte Kerk*.

BESCHOUWINGEN.

Aan den Commandant der 7e Divisie (Oostpartij) was opgedragen, zich meester te maken van *Oudewater* en *Woerden*; hij kon dit doel trachten te bereiken door een marsch van de geheele Divisie langs den *Damweg* of door langs verschillende wegen op te rukken. Voor het eerste pleitte slechts de omstandigheid, dat de *Damweg* de kortste weg van *Jaarsveld* naar *Oudewater* is; het terrein bezijden den weg is bijna geheel open en geïndeerd en er zijn op korten afstand geene parallelwegen. *Polsbroekerdam* is door infanterie en artillerie bezet gevonden. Daar bij de verkenning reeds het vooruitgaan zelfs voor eene kleine tirailleurlinie uiterst moeilijk en tijdrovend bleek en tot groote verliezen ook door verdrieken aanleiding gaf, zou een aanval met de geheele divisie toch nooit in een breed front kunnen geschieden en zouden dus de achterste deelen der colonne werkeloos moeten blijven. Daarom werd in beginsel besloten langs meerdere wegen te gelijk op te rukken; het was nu de vraag, of dit, behalve langs den *Damweg*, over *Vlist* en *Polsbroek* dan wel langs *Het Hemeltje* en *IJsselstein* zou geschieden. Te *Schoonhoven* en *Willige Langerak* waren

de 1te Brigade Infanterie en de IIe Afdeeling Veld-artillerie gekantonneerd, voor wie het betrekkelijk weinig verschil maakte, of zij via *Vlist* en *Huastrecht* dan wel via *Cabauw* en *Polsbroekerdam* naar *Oulewater* marcheerden; de afstand tusschen den *Damweg* en de kaden van den *Vliet—Grootte Kerk* is slechts even de helft van dien tusschen eerstgenoemden weg en het Noordelijk omgebogen deel der *Benschopsche Zuidzijlskade* (wat voor de bevelvoering gemak opleverde) en eindelijk was bij *IJsselstein* de aanwezigheid van vrij sterke vijandelijke afdeelingen gebleken, terwijl de weg over die stad en *Montfoort* zoo dicht langs de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* loopt, dat eene kennismaking met het vestinggeschut van de Westpartij niet onmogelijk scheen. Om deze redenen besloot de Divisie-Commandant den aanval te doen langs de drie in zijn bevel genoemde wegen; hij moest echter bedacht zijn op de bescherming van *Jaarsveld* en *Ameide* en deed daarom twee bataljons van het 26^e Regiment Infanterie met 1 $\frac{1}{2}$ batterij stelling nemen tusschen *De Posthoorn* en *De Horde*; dit detachement kon op den Zuidelijken *Lek*-oever nog worden ondersteund door de twee overige bataljons van dat regiment en door vier houwitserbatterijen. Het bevel over deze afdeelingen werd opgedragen aan den Commandant der 13^e Brigade Infanterie.

Het komt mij voor, dat tegen de keuze van de aanvalswegen weinig valt in te brengen; zijn de *Damweg* en de kaden langs den *Vliet—Grootte Kerk* alsmede de *Schutterskade* geheel open, aan de Oostelijke *Vlist*-kade liggen eenige boerderijen, die eene gedekte nadering begunstigen.

Wat betreft den vorm, waarin de aanvallen op de verschillende accessen werden uitgevoerd, daarbij komen wij op het moeilijkste punt van de geheele gevechtsvoering in het polderterrein. Terecht had de Divisie-Commandant begrepen, dat de verplaatsing van reserves aan zeer veel bezwaren onderhevig zou zijn en daarom evenzeer terecht gelast, dat de commandant der aanvallende colonne op elk acces voor zijne eigen reserve moest zorgen. Maar wat moet men zeggen

van het oprukken in marschformatie langs de accessen? Ware het niet beter geweest, althans bij het naderen van de noodlottige ijzerdraadversperringen, eerst den voortroep en daarna meerdere compagnieën in het terrein bezijden den weg te doen verspreiden? Had niet de Divisie-Commandant, met het oog op een tocht door den polder, het medenemen van planken, ladders, polsen en d.g.l. moeten gelasten? Naar het mij wil voorkomen, heeft de aanvaller gedaan, wat hij moest doen, n.l. op de wegen gesloten blijven, doch met zeer groote afstanden; hij kon zodoende herhaaldelijk de voorste afdeelingen doen versterken, zonder dat de achterste onder vuur kwamen. Had hij in verspreide orde willen voorwaarts gaan, dan zou hij, nog afgezien van het groote verlies door verdrinken, zoo langzaam vooruit zijn gekomen, dat ook zijne tirailleurlinie alle kracht zou hebben verloren, lang voordat zij bij de stelling kwam; immers van liggen en zich dekken is in het geïnundeerde terrein geene sprake, zoodat onophoudelijk voorwaartsgaan nog het beste zou zijn. Ook in de ondersteuningstroepen en reserves zou de samenhang verloren zijn geraakt, daar ook deze dan verspreid zouden moeten marcheeren. Wanneer het water reeds eenigen tijd in den polder staat, wordt de veenbodem zeer week, zoodat er niet aan te denken valt een zoo compact lichaam als b.v. eene gesloten sectie infanterie er door te doen marcheeren; doch ook voor verspreide infanterie is het voorwaarts gaan moeilijk, daar de slooten niet zichtbaar zijn en door haar modderigen bodem voor menigeen noodlottig zullen worden. »Het aandragen van planken en andere middelen, het maken van overgangen en het terrein winnen over dezen zal, in polders zonder dekking, binnen de afstanden van het bestrijkend schot, alleen onder begunstigende omstandigheden uitvoerbaar zijn.» Aldus punt 558 Reglement Inf. II; ik meen daaraan te mogen toevoegen, dat daarvan ook alleen in droog gebleven polders sprake kan zijn, zoowel wegens de onzichtbaarheid der tochten en slooten als wegens de onmogelijkheid om dit materieel vast te leggen in de inundatie. Voorwaarts gaan door het geïnundeerde terrein is dus zeer

tijdroovend en leidt tot zware verliezen, omdat de manschappen zich bij het halt houden na een sprong niet kunnen nederwerpen. Daarom zegt ook punt 541 Regl. Inf. II: »In »geïnuundeerd terrein zijn enkele kaden en dijken meestal de »eenige toegangswegen naar de stelling. De verdediger kan »dientengevolge de maatregelen voor zijn hoofdweerstand tot »een beperkt aantal punten terugbrengen.»

Het wil mij voorkomen, dat de eenige mogelijkheid om bij een aanval over dag te slagen is: doormarcheeren totdat het eerste vuur wordt ontvangen, daarna zich nederwerpen en dubbelrotsgewijze voorwaarts kruipen, hetgeen echter hier niet zoo goed zal gaan, als volgens de verhalen in *Zuid-Afrika* geschiedde, omdat de aanvaller hier geene »klippen» en »mierenhoopen» als dekkingsmiddelen vindt, doch op een troosteloos open weg is aangewezen. Bij het bestudeeren van berichten omtrent gevechten in *Zuid-Afrika* treft het den lezer telkens weer, tot hoe korten afstand Engelsche afdeelingen soms de stellingen der Boeren naderden om dan op een paar honderd M. door het vuur van een zeer kleinen troep te worden afgevoerd; deze verdedigers waren lang niet altijd echte Boeren, maar dikwijls landgenooten van ons of Duitschers. Ik wijs hierop, vooreerst om er aan te herinneren, dat in het algemeen het vuur uit de hedendaagsche geweren aan de verdediging eene zoo groote kracht bijzet, dat men aan groote overmacht met goeden uitslag weerstand kan bieden, en in de tweede plaats om de aandacht te vestigen op de omstandigheid, dat de zoo even genoemde verdedigers niet altijd de als schutters zoo hooggeroemde Boeren waren. Bij *Thabanchu* sloegen 30 Duitschers den aanval van overmachtige Engelsche infanterie af, nadat deze gedurende uren, zoowel door geschut- als door geweervuur was voorbereid. Aan de *Kliprivier* bij *Johannesburg* wezen 26 Duitschers driemaal achtereen de Engelsche infanterie, verscheidene tirailleurliniën achter elkander, door hun vuur af. De verdediger had daarbij slechts 300 M. schootsveld en de stormaanval kwam telkens op 100 à 80 M. vóór de stelling tot staan. Eindelijk bij *Magersfontein* werden de Hooglanders,

op 300 M. van de vijandelijke stelling gekomen, door het geweervuur der Boeren teruggeslagen.

Voor al de beide eerste voorbeelden zijn voor ons bemoedigend; zij toonen ons, hoe bij een juist gebruik van wapen en terrein eene verdediging met goeden uitslag kan worden gevoerd. Zulke uitkomsten werden verkregen in terreinen, waarop misschien geene dekking te vinden was, doch die althans niet doorsneden en zeker niet geïnnundeerd waren, terwijl de aanvaller zich wel in de breedte kon ontwikkelen; alzoo onder omstandigheden gunstiger voor den aanvaller, dan hij die in ons polderland zal vinden. Ik meen dan ook, dat, wanneer de verdediger in den polder slechts het acces met een genoegzaam breed front afsluit (d. w. z. zoodanig, dat zijn front breeder is dan het acces) hij gerust aan elke aanvallende afdeeling het hoofd kan bieden en dat het hem vrij onverschillig kan zijn, of een compagnie of wel een regiment tegen hem oprukt. Verhoogt men de vuuruitwerking door middelen ter voorkoming van niet of te hoog richten en de veiligheid van den schutter door invoering van schilden, dan meen ik, dat de verdediger uit eene dergelijke stelling slechts kan worden verdreven na eene zeer krachtige voorbereiding van den aanval door artillerie. Tegen de uitwerking van het geschutvuur moet de zijwaartsche verplaatsing beschermen en dit dan ook doen, zoolang de aanvallende artillerie haar vuur niet zijdelings verplaatst, wanneer zij het vuur op de stelling door de nadering harer eigen infanterie moet staken. Op grond van deze overwegingen heb ik dan ook aangenomen, dat de aanval van het 27e Regiment Infanterie op *Polsbroek* werd afgewezen; dit is het meest zuivere geval, want te *Polsbroekerdam* bleef de verdediger in de loopgraven en dus blootstaan aan het geschutvuur des aanvallers (brisante granaten met tijdbuis), en gunde ik daarom aan de Oostpartij een tijdelijk voordeel, terwijl haar tegenspoed aan de *Vlist*-kaden was toe te schrijven aan de beschieting in de linkerflank door de bij *Schoonouwen* opgestelde artillerie der Westpartij.

Ofschoon het zeer onwaarschijnlijk is, dat de aanvaller zich

in het geïnuundeerde polderland zal ontwikkelen, heeft de verdediger in zooverre toch op die mogelijkheid gerekend, dat hij aan de sectiën in de op \pm 600 M. zijwaarts van de accessen gelegen loopgraven last had gegeven, in dat geval met front naar het Zuiden stelling te nemen aan den Zuidelijken weg langs de *Benschopsche vetering*. Wat zou, bij gebruik van rookzwak kruit, de uitwerking van een dergelijken maatregel zijn? Vermoedelijk deze, dat de aanvaller zoowel in het centrum als op zijne beide vleugels verliezen leidende, tot de conclusie zou komen, dat de verdediger te *Polsbroekerdam* een breed front bezet hield, m. a. w. dat hij dezen voor sterker zou aanzien dan het geval was. De Duitsche Luitenant-Kolonel VON LINDENAU wenscht in zijne voordracht: »*Was lehrt uns der Burenkrieg für unseren Infanterieangriff*» (gehouden in de *Militärische Gesellschaft te Berlijn* den 5^{en} Maart 1902) voor het aanvallend regiment eene frontuitbreiding van 700 M. Het wil mij voorkomen, dat ook in dat geval de compagnie volkomen in staat zou zijn geweest den aanval van het 25e Regiment Infanterie af te wijzen.

Maar ik meen, dat in ieder geval met het bezetten van de loopgraven en de onmiddellijk daaropvolgende opening van het vuur moet worden gewacht, totdat de vijand op de uiterste grens der kleine afstanden, d. i. 600 M. genaderd is, en dat zoowel om geen last van diens geschutvuur te hebben, als om van de schietstanden gebruik te kunnen maken; en niet alleen in het polderterrein zou ik deze handelwijze willen zien toegepast, doch overal waar het front der stelling door hindernissen voldoende stormvrij is.

Heeft alzoo, bij eene doelmatige inrichting der verdediging een aanval in polderland over dag m. i. weinig kans van slagen, te meer zal men bedacht moeten zijn op een nachtelijken aanval; deze nu is uitsluitend langs de wegen te verwachten, omdat eenerzijds de reeds bij dag zoo gevaarlijke tocht door den geïnuundeerden polder, bij nacht geheel onuitvoerbaar zou blijken, anderzijds het volgen der wegen het anders aan nachtelijke ondernemingen verbonden gevaar van

verdwalen geheel uitsluit. Nachtelijke aanvallen zullen m. i. in het polderland regel worden en ook met het oog daarop zijn de flankopstellingen op \pm 600 M. ter zijde van de wegen zeer nuttig, omdat zij gelegenheid kunnen geven om reeds binnengedrongen afdeelingen des aanvallers in verwarring te brengen.

Over de wederzijdse geschutwerking kan ik kort zijn. Het komt mij voor, dat wel niemand de zeer verspreide sectiën veld-artillerie en de enkele gewapende uitleggers des verdedigers een geschutstrijd zou willen doen voeren tegen de zeer overmachtige artillerie des aanvallers. Zij dienen ter bestrijding van 's aanvallers infanterie; de vijandelijke artillerie heeft dus vrij spel tegen de stelling en daarom moet de infanterie des verdedigers die eerst op het laatste moment bezetten, maar dan ook, zelf ongeschokt, een krachtig geweervuur afgeven. Bestaat er gelegenheid tot dekking tegen geschutvuur in de stelling, des te beter; anders moet de infanterie, gelijk reeds gezegd, tijdelijk zijwaarts worden verplaatst en zoo mogelijk onbemerkt hare plaats achter de borstwering innemen, loopende als zulks kan geschieden, anders kruipende. Punt 92 van C, Het gevecht (Exercitie-Reglement voor de Veld- en Rijdende-artillerie) zegt: „Het vuren over eigen troepen mag niet geschieden, indien deze zich minder dan 500 M. vóór de vijandelijke linie bevinden.” Nu is wel niet overal dezelfde afstand in de reglementen opgegeven en bepaalde o.a. het Italiaansche voorschrift van 1893 daarvoor 400 passen, terwijl ook het gebruik van brisante granaten met tijdbuis of van veldworpgeschut het mogelijk maakt, langer met het vuren door te gaan; maar daartegenover staat, dat die afstand tusschen eigen troepen en vijandelijke stelling met zekerheid moet kunnen worden gecontroleerd en dat het op grooten afstand en vlak terrein dikwijls moeilijk is vast te stellen, hoever de eigen infanterie nog van de vijandelijke stelling verwijderd is (Zie Leerboek der Tactiek, van de Kapiteins, thans Majoors, HOOGEBOOM en POP, 1e druk, blz. 340). Op dien grond meen ik dan ook, dat het vuur wel zal worden

gestaakt of liever naar achteren verlegd, voordat de aanvallende infanterie op 500 M. vóór de stelling is gekomen.

Wijzigingen in de organisatie.

Den 30en Juni werden het 2e, 3e en 6e Regiment Infanterie (behoorende tot de 3e Divisie der Westpartij) elk belast met de verdediging van een zekeren sector polderterrein, die zeer groot is in verhouding tot de frontbreedte van een regiment infanterie bij een verdedigend gevecht. Aan elk dier korpsen werden één peloton cavalerie, één batterij veld-artillerie, drie gewapende uitleggers met kanon van 10 c.M., drie mitrailleurs op drijvenden stoel, één sectie genie-troepen, één infanterie- en één artillerie-munitiecolonne en één sectie verbandplaats-afdeeling toegevoegd. Dit was eene voorloopige in-deeling, omdat nog niet alles gereed was om tot de voor het polderterrein bestemde organisatie over te gaan. Die overgang werd op den 30en Juni en 1en Juli voorbereid en op den 2en Juli uitgevoerd. De wijzigingen bestonden in het volgende:

1o. De cavalerie werd teruggenomen en naar de *Noord-zee-kust* gedirigeerd.

2o. De overige detachementen van korpsen en treinen bleven voor vast aan de regimenten infanterie verbonden en aan de daardoor gevormde tactische lichamen werden resp. de namen van de 2e, 3e en 6e Brigade gegeven.

3o. In den namiddag van den 3en Juli werd de sterkte van elke brigade vermeerderd met één gewapenden uitlegger met kanon van 15 c.M. K., met één dergelijk vaartuig met kanon van 6 c. M. snelv. en één met mortier van 10 c. M.

4o. In den loop van den 2en Juli waren de benoodigde motorschuiten aangekomen en daarin de nog overgebleven caissons en patrooncaissons van den munitie-trein overgeladen; hetzelfde geschiedde met de voertuigen van den verplegings- en den korpstrein benevens de telegraafafdeeling. Van deze laatste werden de stations- en de kabelwagens op de schuiten vastgezet. Ook de geneeskundige afdeeling werd op schepen

overgebracht en wel op de volgende wijze: *a.* bij de sectiën verbandplaats-afdeeling: de ziekenwagens worden vervangen door ballastschuiten, ingericht tot drijvende hospitalen, elk van 7 bedden, de transportwagens door 20 ballastschuiten (per sectie) voorzien van droog stroo op den bodem en door zeilen gedekt tegen regen en zonneschijn, en de bagagewagens door motorschuiten (die tevens dienen om de anderen te slepen), terwijl de verbandwagens in ledige ballastschuiten worden geplaatst; voorts worden daarbij ingedeeld 6 stoomboten (logies voor officieren en minderen); één doelmatig ingerichte tjalk als operatiekamer en 5 motorsloepen, dienende om in tochten en weteringen platboomde vaartuigen te slepen, waarmede gewonden uit de stelling worden gehaald; *b.* bij het veldhospitaal: bagagekar en verbandwagen alsmede operatiekamer en logies als bij de sectiën verbandplaats-afdeeling; de drie ziekenwagens worden vervangen door evenveel tjalkschepen, elk ingericht tot een drijvend hospitaal voor 20 bedden.

50. Met het oog op de groote frontbreedte, door de divisie in te nemen, worden of blijven de munitietrein, de korpstrein en de sectiën verbandplaats-afdeeling over de brigades verdeeld, zoodat bij den divisiestaf slechts overblijven de trein voor de telegraafafdeeling, de korpstrein van dien staf, het veldhospitaal en de verplegingstrein, allen te water, alsmede de pontontrein, te land.

Hierbij wordt aangenomen, dat deze wijzigingen afloopen gedurende het gevecht van den 3en Juli, zoodat de terugtocht in den nieuwen toestand wordt aangevangen.

BESCHOUWINGEN.

De reden voor de indeeling in brigades is gelegen in de zeer groote frontuitbreiding van de divisie, waardoor de bevelvoering wordt bemoeilijkt; m. a. w. de divisie is in het polderland te groot om onder rechtstreeks éénhoofdige leiding te staan. Daarom worden brigades geformeerd, die meer handelbare lichamen vormen, ofschoon ook zij eigenlijk nog te groot

zijn voor het beoogde doel; wilde men de verdeeling nog verder uitstrekken, dan zou men bataljons infanterie met sectiën veld-artillerie, eenige gewapende uitleggers en mitrailleurs op drijvende stoelen benevens deelen van den trein tot blijvende detachementen moeten formeeren, welke splitsing echter het aantal zelfstandig optredende afdeelingen te groot zou maken en noodeloos de eenheid in het commando zou schaden. Bovendien is de mogelijkheid om eene brigade-reserve tijdig te verplaatsen bij invoering van wielrijders-bataljons gewaarborgd, hetgeen bij eene divisie-reserve niet het geval zou zijn. Zoo kan $\frac{IV.}{3. R. I.}$ van *Oudewater* in 20 minuten den uitersten rechtervleugel der stelling bij *Hoenkoop*, in een uur *Eiteren* op den linkervleugel daarvan bereiken; nemen wij een oogenblik aan, dat de stelling der geheele 3e Divisie zich uitstrekt van *Jutphaas* tot *Krimpen* aan den *IJssel*, d.i. ongeveer 40 K.M., dan zou eene divisie-reserve, bestaande uit de wielrijders-bataljons van de drie regimenten infanterie, te *Goejanvervellensluis* opgesteld, d.i. ongeveer achter het midden der stelling, eerst in \pm drie uren een der vleugels te *Jutphaas* of *Krimpen* aan den *IJssel* kunnen bereiken.

Men meene niet, dat dergelijke frontuitbreidingen onbestaanbaar zijn of ten minste niet zullen voorkomen; waar de frontaanval in het polderterrein zulke groote verliezen kost, zal de vijand dezen zooveel mogelijk vermijden en trachten ons te overvleugelen. Wij daarentegen moeten tot elken prijs zorgen voor eene goede aanleuning, omdat de vijand, eenmaal om den vleugel heen, zich op onzen terugtochtsweg kan plaatsen en ons zoo doende tot den aanval onder zeer ongunstige omstandigheden kan dwingen. Rekent men nu, dat één divisie langs de *Noordzee*-kust en reserve-formatiën langs de *Zuiderzee*-kust tusschen *Helder* en *Naarden* alsmede achter de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* staan, dan acht ik het volstrekt niet onmogelijk, dat aan 2 divisiën de verdediging van de polders ten Noorden van *Lek* en *Nieuwe Maas* wordt opgedragen en dat men zodoende tot de door mij onderstelde groote versnippering komt. Met het oog op de

sterkte der terreinen, bestaat hiertegen ook geen bezwaar, mits wij de sectoren, waarin de stelling wordt verdeeld, niet te groot maken, maar deze zoodanig indeelen, dat in ieder daarvan over genoegzame infanterie en artillerie, ter bestrijking van de accessen, en over een voldoende snel te verplaatsen wielrijders-reserve wordt beschikt. Wordt eene divisie-reserve geformeerd, dan zal zij (ongerekend de vertraging der bevelvoering wegens den grooteren afstand, dien de ordonnansen van de vleugels af moeten doorloopen) wegens den te grooten afstand in vele gevallen te laat komen; bij detachementen, bestaande uit één bataljon en één sectie veldartillerie, zou daarentegen slechts eene reserve van hoogstens 2 compagnieën wielrijders (d. i. dus ongeveer evenveel geweren als 1 compagnie gewone infanterie) komen, welke compagnieën, zoo dit noodig is (b. v. voor een tegenaanval) moeilijk tot een bataljon zouden zijn te vereenigen, en waarbij de groote snelheid dezer afdeelingen voor het bereiken van de stelling van het bataljon overbodig is.

De groote frontuitbreiding der divisie is evenzeer de reden, waarom de munitie-, de verplegings- en de korpstrein, zoomede de sectiën verbandplaats-afdeeling rechtstreeks bij de brigades ingedeeld blijven; verdeling van de telegraafafdeeling en den pontontrein is niet wel mogelijk, weshalve zij bij den divisiestaf worden gelaten en de Divisiecommandant het gebruik daarvan regelt. Zeer wenschelijk zou het zijn, dat elke brigade over een telegraafafdeeling en over een pontontrein kon beschikken, doch versnippering van het bij eene divisie aanwezige personeel en materieel zou hier tot niets leiden.

Bij eene formatie van treinen op vaartuigen zal zich soms het bezwaar doen gevoelen, dat de treinen niet tot de kantonnementen kunnen naderen; de verbinding daarmede moet dan geschieden door middel van platboomde vaartuigen, zooals op bijna elke boerderij aanwezig zijn, of door gerequireerde wagens met bespanningen, waarbij aan de eerste wijze van vervoer de voorkeur moet worden gegeven, omdat deze de wegen geheel vrij laat voor de troepenverplaatsing. Zijn de kanton-

nementen allen langs scheepvaartwegen van voldoende afmetingen gelegen, dan kunnen de motorschuiten van den munitie-, den verplegings- en den korpstrein derwaarts opstoomen, tot het lossen van de benodigdheden en, voor zoover den laatsten betreft, tot het weder inladen.

Voor de geneeskundige afdeeling is het gebruik van vaartuigen in plaats van ziekenkarren van nog grooter belang, niet alleen omdat het vervoer voor de gewonden en zieken zooveel zachter en zonder schokken geschiedt, maar vooral ook omdat de mogelijkheid bestaat, de lijdens zonder overladen naar vaste hospitalen te vervoeren, terwijl bovendien het voordeel verkregen wordt, dat een schip van behoorlijke afmetingen zoo doelmatig mogelijk als operatiekamer voor dringende gevallen kan worden ingericht, in welk opzicht men zich bij vervoer te land dikwijls ten zeerste zal moeten behelpen.

De terugtocht en de nieuwe stelling.

Daar de werken der *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* ten Zuiden van het fort *De Klop* in den loop van den 3^{en} Juli ontruimd worden, om redenen buiten verband met het optreden van de 7e Divisie (Oostpartij), werd aan de 3e Divisie der Westpartij de last verstrekt, eene nieuwe stelling in te nemen, waarbij aan de 2e Brigade de verdediging van den *IJssel* van af den *Storm Pr.* tot en met *Haastrecht*, aan de 3e Brigade die van dezelfde rivier vandaar tot en met *Montfoort* en aan de 6e Brigade die van *Montfoort* tot en met *De Meern* werd opgedragen, terwijl voor het terrein tusschen *De Meern* en het fort *De Klop* afdeelingen eener andere divisie werden aangewezen.

De toestand was ongeveer deze: Het geschut uit de sector- en groepsparken der linie was in veiligheid gebracht; evenzeer dat uit de forten, voor zoover dit mogelijk was. Ook waren zooveel mogelijk alle magazijnen ontruimd en de voorraad daaruit naar achteren gevoerd. In de stelling waren slechts zooveel vuurmonden achtergelaten, als noodig was om den indruk te geven, dat het geschut des verdedigers nog niet tot zwijgen

was gebracht; de infanterie-bezetting was in haar geheel gebleven, van de vesting-artillerie slechts de hoog noodige detachementen. Eén uur na zonsoudergang moest de terugtocht worden begonnen zoowel door de infanterie-bezettingen (behalve de veldwachten) als door de 3e Divisie; de achtergebleven detachementen vesting-artillerie moesten daarna nog een uur blijven doorvuren en dan met de veldwachten terugtrekken, na alvorens de vuurmonden onbruikbaar te hebben gemaakt. Den commandant der 3e Divisie was vergund gewichtige punten vóór den aanvang der beweging te doen bezetten. Hiervan kon alleen sprake zijn in den sector, welks verdediging aan de 6e Brigade was opgedragen, weshalve hij den commandant dier brigade deze bevoegdheid overdroeg, die nu $\frac{\text{IV.}}{\text{6. R. I.}}$ aanwees om ten spoedigste naar *De Meern* op te rukken, dit punt te bezetten en den marsch van de brigade te beveiligen door het vooruitschuiven van compagnieën naar de ontmoetingspunten van den *Taatschen dijk* met de *IJlandsche wetering*, de *Heikopper kade* en den *Zuidelijken Rijn-dijk*, en den bij *Knollemanshoek* gestationeerd geweest zijnden gewapenden uitlegger eveneens naar *De Meern* vooruitzendt.

De commandant van de 3e Brigade, met welke wij ons thans weder uitsluitend zullen bezighouden, wees $\frac{\text{I.}}{\text{3. R. I.}}$ aan ter verdediging van het vak tusschen *Het Dove gat* en den *School Vliet* (deze beide accessen inbegrepen), $\frac{\text{II.}}{\text{3. R. I.}}$ ter verdediging van het vak van af den *School Vliet* tot en met *Ojerslust* en $\frac{\text{III.}}{\text{3. R. I.}}$ ter verdediging van het vak van af *Ojerslust* tot en met *Montfoort*; elk dier bataljons bleef beschikken over één sectie veld-artillerie, één gewapenden uitlegger met kanon van 10 cM. en één mitrailleur op drijvenden stoel. De Brigadecommandant hield de drie overige gewapende uitleggers (n.l. die bewapend met een kanon, resp. van 15 cM. K. en 6 cM. snelvuur en met een mortier van 10 cM.) in reserve in de *Lange Linschoten*, werwaarts hij ook den munitie- en den verplegingstrein en de sectie verbandplaats-afdeeling zond, terwijl de korpstrein (bataljongewijze op motorschuiten geladen) naar de bataljons werd gezonden, die dezen resp. in de *Dubbele*

Wiericke, Lange Linschoten en de *Montfoortsche Vaart* stationeerden. $\frac{\text{IV.}}{\text{s. R. I.}}$ kwam in reserve te *Papekop* en liet zijne bagage-motorschuit in de *Lange Linschoten* achter, terwijl het hoogst benoodigde daaruit in platboomde schuiten door de *Kerk Wetering* werd vervoerd.

In tegenstelling met den 1en Juli kwam de 3e Brigade den 3en d. a. v. in eene reeds gereed gemaakte stelling aan; dit was geschied door burgerwerklieden onder opzicht van genie-soldaten en meestentijds onder bewaking van eene compagnie wielrijders. De stelling bestond uit infanterie-borstweringen, verkregen door de vergraving van het Noordelijk talud van den Zuidelijken *IJssel*-dijk, bestrijkende *a.* de kaden van den *Hoenkoopschen boezem*, *b.* den weg langs den *School Vliet*, *c.* de *Pijpenkade*, de *Oostkade* en den daartusschen gelegen kunstweg naar *Polsbroekerdam* en *d.* de beide van den *Bloklandschen dijk* naar *Montfoort* voerende wegen, liggende laatstgenoemde versterkingen niet tegen, doch op eenigen afstand van de stad, en verder uit emplacementen voor een sectie veld-artillerie op den Noordelijken *IJssel*-dijk *a.* bij *Goijanverwellensluis*, *b.* bij *Vredebest*, *c.* aan den driesprong der kunstwegen bij den Zuidelijken uitgang van *Oulewater* en *d.* ten Noord-Westen van *Pl. 17* van den Zuidelijken *IJssel*-dijk, welke allen dienen ter bestrijking van de accessen, onder dezelfde letters voor de infanterie opgegeven. Bij het kiezen dezer plaats is door mij van de onderstelling uitgegaan, dat beide dijken van den *IJssel* even hoog zijn; de Waterstaatskaart bevat daaromtrent geene gegevens ten Westen van *Montfoort*.

Door den Brigadecommandant werd besloten de sluizen te openen en het peil tusschen *Vlist* en *Achterslooterdijk* te verhoogen tot 0.10 M. — A.P., hetgeen natuurlijk eenigen tijd vordert. De polders tusschen *IJssel* en *Rijn* worden, voor zoover dit mogelijk is, dras gezet.

Omtrent de uitvoering van den terugtocht van de 3e Brigade valt niet veel mede te deelen; de compagnieën marschvoorposten bleven aanvankelijk staan, terwijl de bataljons aan den Noordelijken *IJssel*-dijk kantonnementen betrokken. $\frac{\text{I. en 3. I.}}{\text{s. R. I.}}$

komen te *Goerjanverwellonsluis*, 3 sectiën van $\frac{4. I.}{3. R. I.}$ te *Vredesbest*, de overgebleven sectie te *De Vliet*, $\frac{1. 3. en 4. II.}{3. R. I.}$ te *Oudewater*, $\frac{2. II.}{3. R. I.}$ te *Willeskop*, $\frac{1. 3. en 4. III.}{3. R. I.}$ te *Montfoort* en $\frac{2. III.}{3. R. I.}$ te *Bouwlust*. De 2e compagnie van elk bataljon en één sectie van $\frac{4. I.}{3. R. I.}$ zijn bestemd voor den voorpostendienst; de compagnieën plaatsen elk een onderofficierspost in platboomde schuiten in de lijn *Benschopper Molenvliet—Benschopsche Noordzijdskafe*, resp. aan het Zuidelijk einde van de *Schenkelkade*, bij *Steenen Brug* en aan het Zuidelijk einde der *Broeksche wetering*.

BESCHOUWINGEN.

De onderstelling, aangenomen om tot eene nieuwe stelling in het polderland te geraken, is wederom gekozen uitsluitend met dat doel en zonder eenigszins rekening te houden met de algemeene landsverdediging; er wordt slechts mede beoogd om na te gaan, hoe men zal kunnen partij trekken van eenigszins grootere dijken en hoe onder de gewijzigde omstandigheden van het terrein veranderingen in den veiligheidsdienst moeten worden aangebracht.

Bij het inrichten van die stelling is partij getrokken van den Zuidelijken *IJssel*-dijk voor de infanterie, van den Noordelijken *IJssel*-dijk voor de artillerie en zijn de gewapende uitleggers in waterwegen achter de stelling en derwaarts voerende geplaatst. Omtrent de terreinversterking valt weinig te zeggen; de voorschriften geven genoegzaam aan, hoe dit bij eenigszins belangrijke dijken vrij gemakkelijk kan geschieden. Daar de hoogte der *IJssel*-dijken beneden *Montfoort* niet op de Waterstaatskaart is aangegeven, nam ik aan, dat deze aan beide zijden der rivier even hoog zijn; eene onderstelling, die niet in het voordeel des verdedigers is, omdat hij nu zijne infanterie moet doen stelling nemen met dien waterweg in den rug; intusschen wil het mij voorkomen, dat dit geen bezwaar oplevert, omdat de toestand van het voorterrein van dien aard is, dat 's vijands nadering zeer langzaam moet

geschieden en de troepen des verdedigers gemakkelijk den daar vrij onbeduidenden *IJssel* in schuiten kunnen oversteken en tijdig de borstweringen bezetten. De artillerie blijft geheel aan de Noordzijde van het water, heeft dus geen uitzicht op de accessen en zal dus indirect moeten richten; bezwaren levert dit echter niet op, omdat men alle gelegenheid heeft, de richting der accessen duidelijk aan te geven, terwijl nadering nevens de accessen den vijand thans onmogelijk is. Is het bevel van den Brigadecommandant tot verhooging van het inundatiepeil geheel uitgevoerd, dan heeft het terrein weer belangrijk aan sterkte gewonnen, daar de polders dan bevaarbaar, doch tevens geheel ondoorwaadbaar zijn geworden (met uitzondering echter van de polders *Heeswijk, Broek en Lage Biezen* en eenige aan de *Lek* gelegene), omdat in de weteringen en slooten meer dan een manshoogte water staat; nadeel levert die bevaarbaarheid niet op, daar de *Achterkade* en *Benschopsche Zuidzijdskade*, de wegen langs de *Benschopsche wetering Benschopper Molenvliet*, de *Benschopsche Noordzijdskade* enz. even zooveel drempels vormen, waarop ook platboomde vaartuigen vastloopen. Het peil is op 0.10 M. — A.P.gesteld, omdat alsdan de hoogste wegen (gerekend op 1 M. + Z.P.) nog 1 dM. onder water staan en spoedig geheel onbegaanbaar zijn; wie in een nat najaar b.v. in *Zeeland* de door het vervoer van suikerbieten stuk gereden grintwegen gezien heeft, zal volkomen begrijpen, dat dergelijke wegen in geïnundeerden toestand voor den marsch, zelfs van veld-artillerie, geheel ongeschikt zijn en dat dus het vervoer van de zware houwitser- en mortierbatterijen geheel buitengesloten is. De zoo thans ingenomen stelling is dus veel moeilijker te naderen dan de vorige.

Zij is ook vrij wel gewaarborgd tegen het geschutvuur des vijands, want, zelfs wanneer de vijand zijne batterijen kan plaatsnemen op de kaden van de *Lopiksche Vaart* en den *Engen IJssel*, blijven deze \pm 8000 M. van *Goejanverwellensluis*, \pm 6000 M. van *Oudewater* en \pm 7250 M. van *Montfoort* verwijderd, alzoo op afstanden te groot om voldoende uitwerking te verwachten; het water houdt dus hier het vijandelijk geschut

terug. Vermoedelijk (de juiste hoogte van genoemde kaden is mij niet bekend) zal de artillerie der Oostpartij bij het verhoogde inundatiepeil echter gedwongen zijn op den *Lek*-dijk te blijven, althans tusschen *Schoonhoven* en den *Graaf polder*.

Deze gunstige omstandigheden veroorloven den verdediger zijne kantonnementen aan den Noordelijken *IJssel*-dijk te kiezen; hetgeen een voordeel is bij het bezetten der stelling; waren de thans aangewezen kantonnementen te onveilig, dan had men zijne toevlucht moeten nemen voor $\frac{\text{I.}}{\text{s. R. I.}}$ tot *Lange Weide* of de *Ruige Weide* voor $\frac{\text{II.}}{\text{s. R. I.}}$ tot *Papekop* en voor $\frac{\text{III.}}{\text{s. R. I.}}$ tot *Linschoten*, welke plaatsen op eenigen afstand van den *IJssel* zijn gelegen, zoodat die bataljons later, d. w. z. op een ongunstiger tijdstip die rivier zouden moeten overgaan tot het bezetten van de stelling.

Ook de voorpostendienst kan in de gegeven omstandigheden zeer eenvoudig zijn; eenige bezetting in de stelling is noodig om zeker te zijn tegen verrassende ondernemingen van kleine vijandelijke afdeelingen, doch daarvoor zijn de enkele tegenover de accessen geplaatste compagnieën voldoende, welke op hare beurt onderofficiersposten in platboomde schuiten en voorzien van eenige roeibootjes vooruitzenden.

Het is nu nog de vraag, wat de vijand tegen deze stelling kan ondernemen. Wij zagen in het voorgaande, dat de 7e Divisie der Oostpartij niet slaagde in hare pogingen om zich van den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* meester te maken; vermoedelijk zal die poging wel worden herhaald, doch niet dan na eene heftige beschieting van de snijpunten der accessen met die stelling. Wil hij nogmaals op die stelling aanvallen, dan hoe een hoe beter, want de accessen worden hoe langer hoe minder begaanbaar. Het meest waarschijnlijke echter is, dat hij, de ontruiming van *Vreeswijk* vernomen hebbende, zich door de hogere gronden langs den *IJssel* tegen de lijn *Acht-hoven—De Meern—Vleuten* richt; het zwakke punt van de nieuwe stelling. Voor een aanval door den *Lopikerwaard* zou hij thans massa's platboomde vaartuigen noodig hebben, en die zijn bij tijds door de Westpartij in beslag genomen, welke

daarvan op allerlei wijzen gebruik maakt. Doch zelfs al had de aanvaller genoeg platboomde vaartuigen ter beschikking om de infanterie eener divisie te vervoeren, dan zou zulk eene onderneming uog moeten mislukken, omdat zij den steun zijner artillerie zou moeten ontberen, en daarentegen blootstaan aan de werking van die des verdedigers, en omdat de vaartuigen aan den grond zouden raken bij het passeeren van de *Benschopsche Zuidzijds-kade*, den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* de *Benschopsche Noordzijds-kade*, enz.; vooral na het passeeren van den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje* zou deze langzaam zich voortbewegende zoetwatervloot ten doel strekken aan een vernielend geschutvuur, waartegen verdediging noch dekking mogelijk is. Op dit gedeelte der stelling is de aanval onmogelijk. En dergelijke stellingen zijn legio in ons polderland. Noch die aan den kunstweg *Vlist—Het Hemeltje*, noch die langs den *Benschopper Molenvliet*, noch eindelijk die aan den *IJssel* zijn buitengewoon sterk; voor het ware polderterrein zoeke men tusschen *Gouda* en *Abcoude*, het land met zijne vele plassen, diep gelegen polders en droogmakerijen, zijn grootendeels veenachtigen bodem en vooral zijne talrijke scheepvaartwegen, die voor de verplaatsing van treinen, voor de opstelling van artillerie (gewapende uitleggers) en voor hare dekking (door snel van plaats te verwisselen) ja zelfs voor troepenverplaatsingen van hooge waarde zijn.

SLOTWOORD.

In het vorenstaande trachtte ik aan te geven, hoe, naar mijne bescheiden meening, de beveiliging en de verkenning in het polderland het doelmatigst geregeld, het gevecht met de meeste kans op goeden uitslag gevoerd moet worden. Ten volle bewust, dat deze studie slechts eene zwakke poging is ter bereiking van het doel, n.l. het verkrijgen van kennis aangaande de oorlogvoering in het polderland, ben ik dan ook overtuigd, dat de hier aangegeven wijze van handelen niet de eenig mogelijke, ja zelfs, dat zij wellicht niet de beste

is. Trouwens, wie kan dit uitmaken? De krijgsgeschiedenis is betrekkelijk arm aan oorlogen in het polderland en het verloop daarvan ten deele onbetrouwbaar, ten deele niet genoeg in bijzonderheden beschreven. Wil men na lezing en overweging van een geschiedverhaal zich een beeld scheppen van den hedendaagschen oorlog in het polderland, dan moet men bij zijne gevolgtrekkingen rekening houden met de veranderingen in het terrein, in de gemeenschapsmiddelen en in de techniek der vuurwapenen. Eerst nadat deze factoren in rekening zijn gebracht, kan men zich een beeld gaan vormen. Wanneer men dit doet op de wijze als in de voorgaande bladzijden is getracht, dan mag men uit het feit, dat de schrijver een aanval als gelukt of als afgeslagen aanneemt, natuurlijk niet afleiden, dat naar zijne meening een andere afloop onmogelijk was. Immers, in een dergelijk voorbeeld wordt de handeling slechts besproken om de daaraan verbonden voor- en nadeelen te toetsen; een bewijs, dat eenige handeling onvermijdelijk moet slagen of mislukken, is niet te geven. Dat is een feit en met het oog op de kleinmoedigheid van vele Nederlanders een zeer betreurenswaardig feit. Waar eenerzijds verbazend wordt geschermd met de natuurlijke sterkte van onzen bodem, vindt men anderzijds, helaas, veel burgers, overigens flinke, verstandige en achtenswaardige menschen, die niet zijn af te brengen van hunne meening, dat Nederland niet te verdedigen is. Wijs hen op de met goed gevolg gevoerde verdedigingen in 1672 en 1799, zij zeggen U: »dat is al zoolang geleden.» Spreek hen over de verbeteringen in de techniek der vuurwapenen, die vooral den verdediger ten goede komen, zij zeggen: »ja, maar als eene groote mogendheid ons aanvalt, beschikt die over nog zooveel meer van die uitnuntende wapenen.» Werp het op de natuurlijke sterkte van den bodem en zij zeggen: »de vijand is overmachtig, wij kunnen niet tegen hem op.» Alvorens van meening te veranderen, zouden zij een wiskunstig bewijs willen hebben, dat wij moeten overwinnen; zij bedenken daarbij niet, dat de arts, die hen bij eene ernstige ziekte behandelt, hun evenmin in dier voege

kan bewijzen, dat zij zullen herstellen; dat de advocaat, dien zij opdragen een proces voor hen te voeren, hun evenmin wiskunstig zeker kan bewijzen, dat zij het zullen winnen; dat eindelijk de predikant, bij wien zij Zondags ter kerke gaan, hun evenmin langs mathematischen weg het bestaan van God kan bewijzen. Juist dit laatste voorbeeld koos ik, omdat het geloof in God evenmin als dat in de verdediging des vaderlands wordt verkregen door eenige wiskunstige formule, maar door gevoelen en denken in de juiste richting. En dat laten de twijfelaars in de verdedigbaarheid des lands na; hadden zij de politieke en krijgsgeschiedenis van ons land in de jaren 1672 en 1799 behoorlijk gelezen en overdacht; hadden zij gelet op de gebeurtenissen in *Zuid-Afrika* in de jaren 1899—1902 en daarin nagegaan, hoeveel kracht, zelfs onder ongunstige omstandigheden, van de verdediging kan uitgaan; hadden zij na het lezen van BEEKMAN's voortreffelijk werk „*Nederland als polderland*” de Waterstaatskaart en de Stafkaart bestudeerd en hadden zij eindelijk kennis gemaakt met de schoone voordracht door den toenmaligen Kapitein PLANTENGA, den 26en Maart 1885 in de Vereeniging ter beoefening van de Krijgs-wetenschap gehouden, zij zouden m.i. moed gevat en vertrouwen hebben gekregen in de verdedigbaarheid van ons land. Want zij zouden hebben gezien, dat in 1672 het leger zoo zwak en zoo slecht, de geest der meerderheid zoo jammerlijk flauw-hartig, de wrijving tusschen de verschillende provinciën, waarop alle pogingen tot verbetering van het krijgswezen aanvankelijk afstuitten, zoo ernstig; in één woord de verwarring zoo groot was, dat in vergelijking daarmede thans ons leger krachtig en goed geoefend, onze geest flink, onze staatkundige toestand uitmuntend mag heeten; zij zouden weten, dat de toestand in 1799 maar weinig beter was dan in 1672; zij zouden inzien, dat in *Zuid-Afrika* in 1899 de verdediging nog schooner uitkomsten zou hebben opgeleverd, indien de Boeren een behoorlijk georganiseerd leger en bekwame generaals hadden bezeten; zij zouden ten slotte de ware sterkte van hun polderland hebben leeren kennen. Bij de meesten dezer twijfelaars

is m.i. de twijfel eensdeels gebrek aan inzicht en belangstelling en anderdeels een overgeërfde rest van de jammerlijke flauw-hartigheid van 1672 en latere jaren. Waarom gelooft de Zwitser wel aan de verdedigbaarheid van zijn land? Zijn de omstandigheden hem soms guntiger? Ik kan het niet inzien; de kracht van het bergland wordt ruimschoots opgewogen door ons polderterrein, dat bovendien door zijn slecht drinkwater en koorts brengend klimaat des buitenlanders gezondheid bedreigt. Ondanks het groote verschil in de verticale gesteldheid van den bodem, draagt de gevechtsvoering daar zoowel als hier hetzelfde karakter, n.l. dat van *défilé*-gevechten.

Echter moet ik erkennen, dat ook van de zijde van het leger veel is gedaan om het vertrouwen in de verdedigbaarheid te schokken. Sedert het begin van den strijd tot opruiming van de schadelijke vestingen is menig geschrift verschenen, waarin ter verkrijging van betere toestanden met schrille kleuren onze weerloosheid werd geschilderd en die zoo doende, hoe nuttig ook bedoeld en in sommige opzichten ook werkende, den oppervlakkigen lezer in den waan brachten, dat *Nederland* niet te verdedigen is. Aan ons thans om het vertrouwen weder op te wekken door aan te toonen, hoe sterk ons land wel is; het is verre van mij te gelooven, dat ik daarin zal slagen, maar aan anderen naast en met mij zal het gelukken, *Nederland* weder vertrouwen te doen stellen in eigen kracht.

Wij spreken gaarne van de natuurlijke sterkte van onzen bodem, doch vaak zonder ons in de bijzondere eigenschappen van die natuurlijke sterkte te verdiepen. Laat ons daarom de balans der voor- en nadeelen voor den verdediger, aan die bodemgesteldheid verbonden, eens in het kort nagaan. Wij vinden dan als voordeelen: 1o. Het terrein is doorsneden, bijna overal te inundeeren en dan onbegaanbaar. 2o. Het is vlak en meestal open, d. w. z. de aanvaller vindt weinig en meestal zelfs geene dekking. 3o. De aanvaller moet dus meestal naderen langs de accessen (dijken, kaden of wegen van geringe breedte), dus in een smal front en kan derhalve slechts weinig geweren in het vuur brengen, zoo hij daardoor den aanval

wenscht voor te bereiden, terwijl de verdediger, die in verspreide orde dwarswegen of dwarsdijken bezet houdt, op elk acces meer geweren in het vuur brengt en daardoor overmachtig is. 40. De verdediger kan altijd door eene inundatie op den vleugel zorgen voor eene goede aanleuning. 50. Bij eene goede aanleuning is verkenning van de aan te vallen stelling onmogelijk, omdat cavalerie door het groote trefvlak, dat een ruiter biedt, in het open terrein voor die taak onbruikbaar is, en omdat ook een infanterie-verkenningsdetachement gemakkelijk door een luttel aantal manschappen wordt tegengehouden. Openlijke verkenningen door infanterie, waaraan artillerie is toegevoegd, zullen waarschijnlijk nog het best slagen. Intusschen is ook dan de goede uitslag nog zeer twijfelachtig; in het hiervoren behandelde voorbeeld antwoordde de artillerie des verdedigers, omdat deze wenschte, dat de aanvaller de lijn zijner voorposten (tevens voorgelegen stelling) voor de werkelijke verdedigingsstelling zou houden, hetgeen hem den volgenden morgen eene beschieting van de *Schansbrug*, *Polsbroek* en *Polsbroekerdam* op den hals haalde. Had de verdediger tijdens de verkenning zijn geschut laten zwijgen, dan zou de aanvaller wellicht den volgenden morgen het artilleristisch voorspel hebben wegge laten en dus nog meer onvoorbereid op de stelling zijn gestooten. 60. De aanvaller zal bij het nemen zijner beschikkingen in den blinde tasten en, gegeven de moeilijke en zeer tijdroovende verplaatsing der reserven, reeds dadelijk zijne macht over meerdere accessen moeten verdeelen; immers oprukken langs één acces ware dwaasheid, omdat de achterste afdeelingen in het gevecht geen nut opleveren, ja zelfs de voorste afdeelingen kunnen hinderen. 70. Meestal vindt de verdediger eenige gunstige stellingen achter elkander; maakt 's vijands artillerie het hem in de voorste te benauwd, dan gaat hij een korten afstand terug. 80. In vele gevallen behoeft hij voor de werking van 's vijands geschutvuur niet te vreezen, omdat deze geene artilleriestellingen, op voldoende afstand vindt. En 90. de verdediger kan in vele gevallen zijne stellingen zóó kiezen, dat het optreden van gewapende uitleggers mogelijk is, zoodat

hij over eene zeer mobiele artillerie van krachtige uitwerking beschikt.

Daartegenover staan eenige bezwaren : 1o. Dikwijls vindt men opeenhoopingen van kleine polders, waardoor de vijand over aan de stelling evenwijdig loopende wegen of dijken op den werkzaamsten afstand voor het geschutvuur beschikt ten behoeve van zijne overmachtige artillerie ; dergelijke stellingen moeten zooveel mogelijk worden vermeden en anders op die gedeelten de meeste artillerie worden samengetrokken. 2o. Dijken, kaden en wegen zijn dikwijls beplant of met huizen bezet en door kronkelingen niet voldoende te bestrijken ; zoo zou b. v. eene stelling aan den *Damweg* met front naar *IJsselstein* of *Polsbroek* ongunstig zijn voor de verdediging. Hier tegenover staat, dat het bemachtigen van eene stelling in het polderland geene gemakkelijke zaak is, dus langen tijd zal vorderen, en dat alzoo de verdediger tijd beschikbaar heeft ook voor opruimingen ; in het aangegeven geval zou dus door het verbranden van huizen en het kappen van boomen toch nog wel een vrij schootsveld van \pm 600 M. te maken zijn.

Uit de overweging van de voor- en nadeelen mag men dan ook wel de gevolgtrekking maken, dat het polderterrein de verdediging in buitengewoon hooge mate begunstigt, dat wij met recht mogen spreken van de natuurlijke sterkte van onzen bodem. Toch mogen wij die sterkte niet overschatten en in het vertrouwen daarop noodzakelijke verbeteringen nalaten, iets waartoe maar al te dikwijls neiging bestaat. In een artikel »*Snelvuurgeschut en reorganisatie der veld-artillerie*», voorkomende in de »Nieuwe Rotterdamsche Courant» van 1 November 1903 leest men : »Ook meenen wij, dat ons vlak polderterrein, »dat echter gewoonlijk open is, door zijn aard toch reeds zoo'n »grootte defensieve kracht bezit, dat de steun van veel artillerie »daarbij gevoegelijk kan ontbeerd worden.» Die redeneering, aanlokkelijk voor brave spiesburgers, die gaarne de koorden van de beurs dicht houden, gaat niet op ; onze bereden artillerie is zeer zeker te zwak voor hare taak en al kan hare sterkte voor het polderterrein er nog even mede door, bij de kustverdediging

en den oorlog buiten het polderland is dit niet het geval. Wie zegt ons, dat wij niet juist zullen moeten strijden op de groote, open heidevelden in het Oosten van *Noord-Brabant* en op de *Veluwe*? En zoo ons land te gelijker tijd uit het Oosten en van de zeezijde wordt aangevallen, is het zeker van het hoogste belang om de sterkte der bereden artillerie bij de afdeelingen, die de kuststreek moeten verdedigen, zoo hoog mogelijk op te voeren.

Is nu het polderterrein in zijn tegenwoordigen vorm zoodanig, dat daarin geene verbeteringen behoeven te worden aangebracht? Geenszins. Zoo stuiten wij b.v. bij de stelling langs den *Benschopper Molenvliet* en de *Benschopsche Noord-zijds-kade* al aanstonds op twee bezwaren, n.l. de geringe afmetingen der bezette kaden, wier bovenvlak slechts 1 M. breed is, zoodat het noodig was de schutters de liggende houding te doen aannemen, en in de tweede plaats op het ontbreken van schutsluizen, die uit den *IJssel* toegang geven tot de *Vlist* en den *Polsbroekschen boezem*. Deze beide bezwaren: te kleine kaden en de onmogelijkheid om in overigens voor niet diep gaande schuiten bevaarbare wateren te komen, zullen zich herhaaldelijk voordoen. Om aan deze bezwaren te gemoet te komen, zou het alleszins wenschelijk zijn het polderland tusschen de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie* en de *Stelling van Amsterdam* alsmede tusschen het Zuidelijk front van laatstgenoemde stelling en het *Hollandsch Diep* en *Haringvliet* te verkennen met het oog op eventueel in het polderland in te nemen stellingen. De noodig geachte terreinwijzigingen zouden dan niet op eens, maar geleidelijk kunnen worden verkregen door het stellen van voorwaarden bij den aanleg van spoorwegen, door het bevorderen van het graven van scheepvaartwegen, enz. Vooral de aanleg van sluizen levert groot nut op, ook met het oog op het stellen van inundatiën.

Reeds in den aanvang van dit opstel is gewezen op de groote mate van terreinkennis, die de oorlog in het polderterrein vordert, en op de noodzakelijkheid om de bijzonderheden van het terrein in bepaalde geheime registers op te

teekenen. Waarvoor is dit noodig? Omdat in hooger gelegen streken de bijzonderheden van het terrein deels nauwkeurig genoeg op de Stafkaart staan aangegeven, deels op het terrein zelf kunnen worden gezien, deels eindelijk niet van zoo overwegend belang zijn; bij het polderland daarentegen zijn veel details op genoemde kaart noch aangegeven, noch aan te geven. Toch kunnen die details niet alleen belangrijk zijn, doch zelfs den doorslag geven bij het kiezen van eene stelling; de kennis daarvan is onmisbaar en toch is het onmogelijk, dat een mensch die duizenden getallen van kade-hoogten en kade-breedten, van waterdiepten, enz. onthoudt, die hij toch op een gegeven oogenblik noodig heeft. Daarom is het van het hoogste belang, die gegevens te verzamelen in zoodanigen vorm, dat zij gemakkelijk kunnen worden geraadpleegd. Maar het is niet genoeg, dat men deze details in een register kan lezen. Integendeel, het is noodig, dat alle officieren voldoende kennis hebben van den waterstaatkundigen toestand van ons polderland; een oppervlakkig begrip van wat men verstaat door een polder, wat door eene droogmakerij, wat een watermolen of een stoomgemaal is, waartoe een boezem dient, enz. is beslist onvoldoende. Elk Nederlandsch officier moet de verschillende typen van polders kennen, alsmede de voornaamste waterschappen en hunne boezems, de geologische gesteldheid van den bodem, enz. en weten, hoe hij van dat terrein kan partij trekken, want, omdat het gevecht in het polderland eene aanschakeling van défilé-gevechten is en die défilés dikwijls door zeer zwakke afdeelingen zullen worden verdedigd, moet ook de jongste tweede-luitenant dat terrein volkomen kennen, wjl ook hem eene belangrijke opdracht te beurt kan vallen, waarbij hij zelfstandig zal moeten handelen en voor de uitvoering waarvan hij ten volle geschikt moet zijn.

Wil men de algemeene tactische eischen voor het gevecht in het polderterrein onder woorden brengen, dan geloof ik, dat deze zijn samen te vatten in de volgende regels: 1o. Voor afdoende aanleuning der vleugels moet en kan worden gezorgd. 2o. Op de naar 's vijands zijde voerende accessen moeten

hindernissen (bij voorkeur ijzerdraadversperringen) worden aangelegd en in het algemeen de stelling stormvrij worden gemaakt. 30. De stelling moet zoodanig worden gekozen, dat de vijand daartegenover op afstanden van het werkzaam geschutvuur geene artillerie-stellingen kan vinden. 40. Inrichting van minstens twee verdedigingsstellingen achter elkander is noodig; één daarvan kan gelegen zijn in de lijn der voorposten. 50. Voor eene goede gemeenschap van de reserve met de achterste stelling moet zorg worden gedragen en de reserve moet snel kunnen oprukken naar elk gewild punt, waartoe de wegen uitsluitend ten dienste van de troepen moeten blijven. 60. Des nachts moet de grootste waakzaamheid worden betracht. 70. Terugtochten moeten des nachts worden volbracht; troepen die over dag uit eene stelling worden teruggeworpen, staan aan algeheele vernietiging bloot. 80. Tegenaanvallen op kleinschaal en kleine ondernemingen in 's vijands rug, voornamelijk tegen diens verbindingen, zijn mogelijk; zij moeten worden uitgevoerd door wielrijders of door gewone infanterie op stoombooten, al dan niet vergezeld door gewapende uitleggers.

De meeste dezer regels zijn rechtstreeks af te leiden uit den aard van het terrein, gelijk uit het volgende blijkt: *Ad Ium.* De groote sterkte van eene stelling aan dwarsdijken berust, gelijk wij zagen, op het feit, dat de verdediger op elk acces overmchtig is op den aanvaller, die zich niet ontwikkelen en dus van zijne numerieke meerderheid geene partij trekken kan; frontaanvallen zijn in die omstandigheden hachelijke ondernemingen en de aanvaller zal, door bloedige lessen geleerd, spoedig nog meer dan elders een druk op één of beide vleugels met daaraan gepaarde omtrekking trachten uit te voeren. Tegen eene omtrekking zal eene stelling in het polderland weerloozter zijn dan eenige andere, gegeven de groote uitbreiding van haar front en de groote tijd, noodig voor de verplaatsing der reserves. Is de vijand om den vleugel heen, dan is hij te gelijker tijd in den rug der stelling en bedreigt den terugtochtsweg der bezetting. Waar dus geene aanleuning aan een fort of aan andere troepen bestaat, make men die

door eene inundatie te stellen. Ad *2um* en *6um*. De groote sterkte in front zal evenzeer den vijand tot nachtelijke ondernemingen doen overgaan; een der grootste daaraan verbonden bezwaren, n.l. het gevaar van verdwalen, is bij de accessen uitgesloten. Stormvrijheid en strenge uitvoering van den voorpostendienst bij nacht zijn dus noodig. Ad *3um*. De weinig talrijke artillerie, waarover eene Nederlandsche divisie beschikt, zal geen geschutstrijd met die des aanvallers toelaten, terwijl in de meeste gevallen de stelling des verdedigers zeer goed waarneembaar zal zijn en dus zal blootstaan aan het door niets belemmerde geschutvuur des vijands; het eenige middel om zich tegen diens artillerie te beschermen bestaat dus in het kiezen van eene zoodanige opstelling, dat deze gedwongen is op te grooten afstand in batterij te komen om eene krachtige uitwerking van haar vuur te hebben. Ad *4um*. Bij het ontzaggelijk breede front, door eene divisie in het polderland ingenomen, blijft altijd ondanks de groote sterkte van elke positie aan dwarsdijken (dus à cheval van de accessen) eene doorbreking mogelijk, die de schromelijkste gevolgen voor de geheele stelling na zich zou kunnen slepen; daarom is eene tweede, meer achterwaarts gelegen stelling noodig, die dezelfde rol speelt als een slaperdijk. Met het oog daarop zijn ook de versterkingen op \pm 600 M. ter weerszijden van het acces bij *Polsbroek*, *Polsbroekerdam* en *Het Hemeltje* aangelegd; de vijand, die zich meester maakt van een bezet snijpunt, zal dit (het geval van verrassing uitgezonderd) niet doen dan ten koste van zware verliezen en in zekere mate van wanorde dat punt bereiken, zoodat een concentrisch vuur uit de achter gelegen stelling en uit zijwaarts gelegen versterkingen hem wellicht dwingen kan, het gewonnen terrein prijs te geven en hem in ieder geval dwingt op nieuw en dan in drie richtingen tot den aanval over te gaan. Ad *5um*. Dit behoeft geen betoog bij de groote frontuitbreiding der divisie; ook het middel, n.l. wielrijders-bataljons, is reeds besproken, zoodat mij slechts overblijft hieraan toe te voegen, dat het in bijzonder doorsneden terrein, waar scheepvaartwegen aanwezig zijn, aanbe-

veling zal verdienen, deze afdeelingen op motorschuiten te vervoeren naar wegen, waarlangs zij in den kortsten tijd de bedreigde punten kunnen bereiken. *Ad 8um.* Bij den terugtocht ondervindt de verdediger dezelfde nadeelen als zijne tegenpartij bij den aanval, vermeerderd door den geschokten toestand van zijn moreel; hij is gehouden aan de wegen, die in veel gevallen geheel open zijn; de terugtocht loopt veel gevaar van in een wanordelijk vluchten over te gaan en de op den smallen weg samengedrongen menschenmassa levert een maar al te gunstig doel op voor de vervolging met vuur. *Ad 7um.* Juist door de groote defensieve kracht van het polderterrein zal het somtijds mogelijk zijn één of meer punten op 's vijands dikwerf weinig talrijke verbindingswegen geruimen tijd vast te houden, nadat men zich daarvan door eene verrassende, snel uitgevoerde beweging heeft meester gemaakt, of wel, men kan in die wegen kunstwerken vernielen, althans tijdelijk onbruikbaar maken. Om bij het behandelde voorbeeld te blijven: zoolang de forten *Honswijk* en *Everdingen* den strijd nog volhouden, zijn de *Bazel-* en *Zouwe-dijken* de eenige verbindingsweg voor de 7e Divisie (Oostpartij); gelukt het der Westpartij enig punt daarvan te bemachtigen en eenige dagen vast te houden, dan kan door het ontbreken van aanvoer gebrek aan verschillende benodigdheden bij die afdeeling der Oostpartij ontstaan.

Ten slotte nog een enkel woord over de noodig geoordeelde wijzigingen in de organisatie. Deze bestaan, gelijk in het voorgaande is aangegeven, in eene indeeling in brigades, bestaande uit infanterie en artillerie; in oprichting van wielrijdersbataljons bij eerstgenoemd en het verwisselen van een aantal veld-batterijen tegen gewapende uitleggers bij laatstgenoemd wapen; alsmede in het op vaartuigen overbrengen van het grootste deel der treinen. Ook zal het noodig zijn, den trein uit te breiden door aan den verplegingstrein waterschuiten toe te voegen; het drinkwater in een groot deel van het polderland toch is van zoo slechte hoedanigheid, dat slechts de bewoners dier streken het kunnen gebruiken zonder daarvan schadelijke gevolgen te ondervinden, zoodat het voor troepen afkomstig

uit hooger gelegen streken, ten eenenmale onbruikbaar is.

Deze wijzigingen zijn gemakkelijk aan te brengen en ontleenen de reden van haar bestaan aan den aard van het terrein en aan de daaruit voortvloeiende tactische regels.

Zoo is de indeeling in brigades, bestaande uit infanterie en artillerie, een gevolg van de omstandigheid, dat de frontuitbreiding van de divisie te groot wordt, dan dat de Divisiecommandant het geheel tijdens een gevecht behoorlijk zou kunnen overzien en leiden. Wat de tot de divisie behorende cavalerie en genietroepen betreft, dezen kunnen bij den divisiestaf blijven en, naar behoefte, aan één of meer brigades worden toegewezen; wellicht zou het zelfs aanbeveling verdienen de cavalerie naar de kust te zenden, omdat zij in het duinterrein en op de geestgronden beter bruikbaar is dan in den polder.

De wielrijders-bataljons (overigens ook gewenscht in den veldoorlog buiten het polderland) moeten dienen om te gemeot te komen aan de sub 50. en 80. genoemde tactische eischen, n.l. snel oprukken van de reserves en de mogelijkheid tot offensieve ondernemingen op kleine schaal tegen 's vijands flanken en rug.

Het verwisselen van een aantal veld-batterijen tegen gewapende uitleggers heeft de volgende redenen tot grondslag: dat het soms onmogelijk is op elk acces meer dan één sectie veld-artillerie te bezigen; dat de gewapende uitleggers in volkomen open terrein door hunne snelheid van beweging zich kunnen dekken en nu vanhier, dan vandaar hun vuur openen, terwijl de veld-artillerie dikwijls is gedwongen op een kalen dijk of weg te blijven staan, blootgesteld aan het vijandelijk geschutvuur; en eindelijk dat men kan beschikken over vuurmonden verschillend in kaliber en bestemming, hetgeen nuttig is, omdat men soms achter hooge en steile dijken opgestelde troepen zal moeten beschieten, waarvoor worpgeschut wordt vereischt, of omdat slechts op grooten afstand van een te bestrijken punt eene stelling te vinden is, waardoor men vuurmonden met langer dracht dan de kanonnen der veld-artillerie noodig heeft.

De overbrenging van het grootste deel van den trein op vaartuigen heeft eindelijk het voordeel, dat de wegen uitsluitend of bijna uitsluitend beschikbaar blijven voor de troepenbewegingen; dat eene belangrijke besparing aan paarden wordt verkregen, die elders nuttiger kunnen worden gebruikt; dat door het groote laadvermogen van schuiten en stoombooten de treinen deels aanmerkelijk worden bekort, zooals bij den verplegingstrein, den korpstrein, enz., deels veel beter aan hunne bestemming kunnen beantwoorden, zooals die van de geneeskundige afdeling, waar bij het transport te water èn meer zieken en gewonden tegelijk kunnen worden vervoerd èn het transport voor de lijdens veel geriefelijker wordt.

Zijn in dit opstel eenige punten omtrent de oorlogs- en meer in het bijzonder de gevechtsvoering in het polderland ter sprake gebracht, ik vlei mij volstrekt niet met de hoop het geheel daarvan overzien, het onderwerp uitgeput te hebben. Ieder wapen, ieder dienstvak zal bij den polderoorlog de voor- en nadeelen, die dit eigenaardige terrein biedt, bij de uitvoering van zijne taak ondervinden; die voor- en nadeelen reeds in tijd van vrede te doorgronden, de eersten geheel en al ten nutte te leeren aanwenden (auszunützen, gelijk de Duitscher zoo kernachtig zegt), de laatsten te leeren overwinnen, dat is voor ons een plicht, die geen uitstel gedooft. Daarom eindig ik met de volgende aanhaling uit de meermalen door mij genoemde voordracht van wijlen Generaal-Majoor PLANTENGA, hopen de, dat spoedig in diens geest mag worden gehandeld:

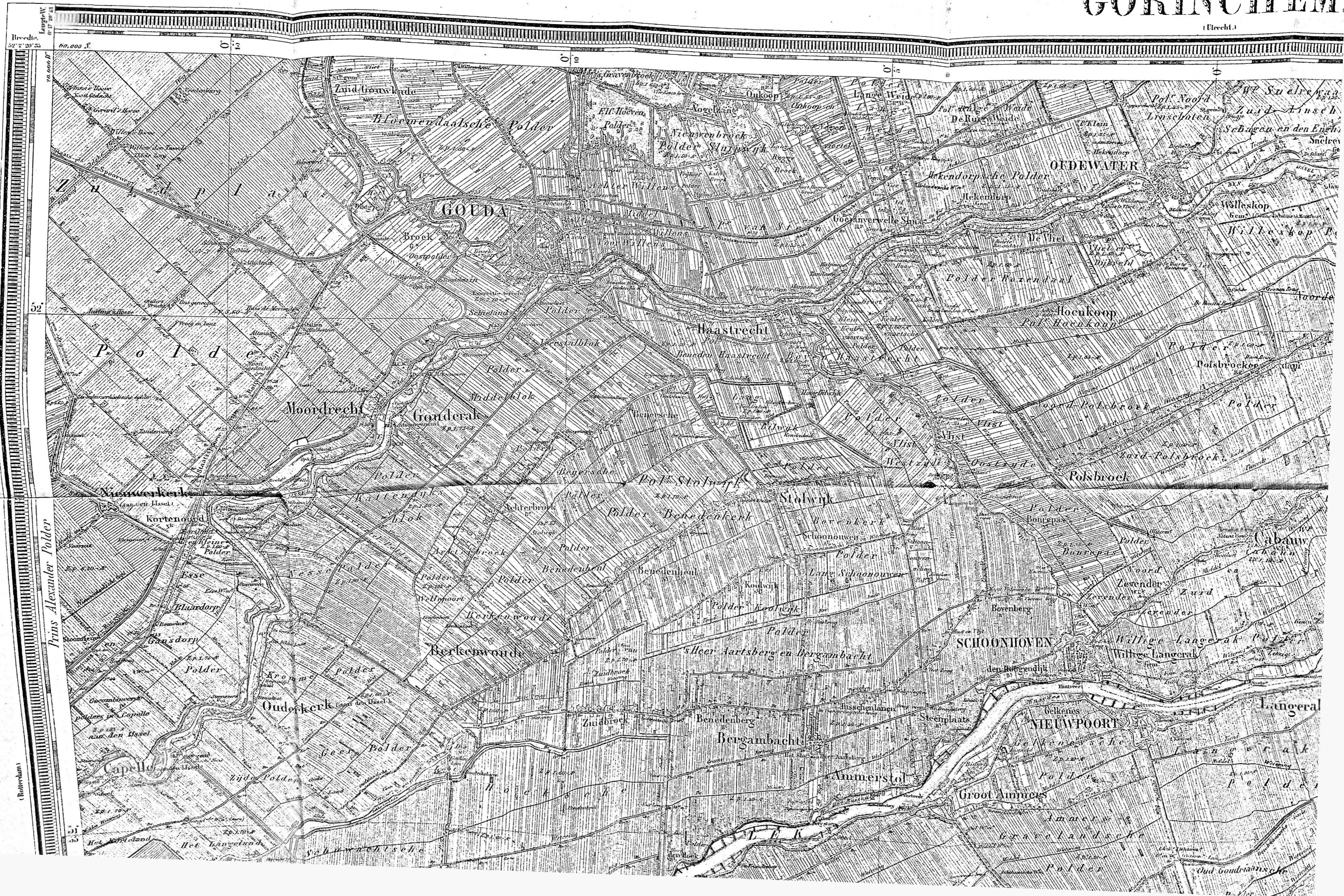
»Alleen bij stelselmatige oefeningen in het polderland op eenigszins grootere schaal, eenige jaren achtereen, liefst steeds onder de hoofdleiding van denzelfden persoon, zou de gewenschte praktische ervaring worden opgedaan omtrent de hinderpalen, waarop men in den polderoorlog met betrekking tot bevelvoering, ordonnansendienst, opstelling en beweging der verschillende wapens, munitie-aanvulling, huisvesting, legering, enz. stuit, omtrent de bijzondere eischen, die de polderoorlog ten opzichte van de wapening, kleeding, uitrusting en oefening

»stelt, omtrent de gebreken en leemten, welke in onze leger-
»organisatie en onze militaire reglementen en voorschriften
»bestaan. Het groote nut der in de laatste jaren gehouden
»oefeningen in den vestingoorlog wordt door niemand meer
»betwijfeld, en zoo thans de verdediging der *Nieuwe Hollandsche*
»*Waterlinie* noodzakelijk mocht worden, er zou bij die verdediging
»ontegenzeggelijk vrij wat minder wrijving worden ondervonden,
»dan een vijftal jaren geleden. Stelselmatige oefeningen in den
»polderoorlog zouden tot soortgelijke uitkomsten leiden en het
»leger aanmerkelijk in bruikbaarheid voor zijne aanvankelijke
»bestemming, de verdediging van den wal en het inwendige
»der vesting *Holland* doen winnen.”

30	31	32
37	38	39
43	44	45

GORINCHEM

(Utrecht.)

Prins Alexander Polder

(Rotterdam)

GORINCHEM.

(Trecht.)

(Geertruidenberg.)

Schaal van tien Kilometers.

Eigenaarslijst volgens de gegevens der Militaire Verkenningen van 1867-1869 en N.O. deel 1900.

Capelle
Esse
Blauwdorp
Gausdorp
Polder
Oudekerk
Geer Polder
Tijds Polder
Het Kaveland
Het Kaveland
Polder Krimpen aan de Lek
Het Polder Land
De Noord
Krimpen
Spanjaards
Slikken-vond
Ridderkerk
Oud Regerwaard
Sandelingen Ambacht
Rijspoort
Polder van Sandelingen
Kijfhoek
Heer Oude Ambacht
Zwaudrecht
Polder van de Grooten
Lieve Vondt 4.60.00

Benedenbont
Benedenbont
Lans Schoonhoven
Polder Kerkwijk
Polder
sleer Aartsberg en Bergambacht
Bergambacht
Benedenberg
Ammerstol
Groot Ammers
Amers
Gravelandsche
Polder
Achterlandsche
an Poolwijksche
duyjsche
Brandwijk
Gubel
Gibeland
Molenaarsgraaf
Polder van Molenaarsgraaf
Wingsaander
Papendrecht
Bosch
De Staphof
West Merwede Pol
Merwede
Post Merwede
Tol

SCHOONHOVEN
den Buitendijk
NIEUWPOORT
Belkenes
Galkinesche
Polder
Amers
Gravelandsche
Polder
Achterlandsche
an Poolwijksche
duyjsche
Brandwijk
Gubel
Gibeland
Molenaarsgraaf
Polder van Molenaarsgraaf
Wingsaander
Papendrecht
Bosch
De Staphof
West Merwede Pol
Merwede
Post Merwede
Tol

Levender Zuid
Levender Noord
Wiltige Langerak
Wiltige Langerak
Langerak
Langerak
Oud Goudriaansche
Polder
Goudriaan
Nieuw Goudriaansche
Polder
Oter
Slingeland
Neder Slingeland
Lage
Polder
Muisbroeksche
Polder
Griessen Nieuwkerk
Polder
Griessen Nieuwkerk
Polder
Griessen Oudekerk
van
Griessen Oude
Bovenkerk
Griessendam
Neder
Hardinxveld Polder
Hardinxveld
D E
Sleuwi
Stary

51
50

51
50

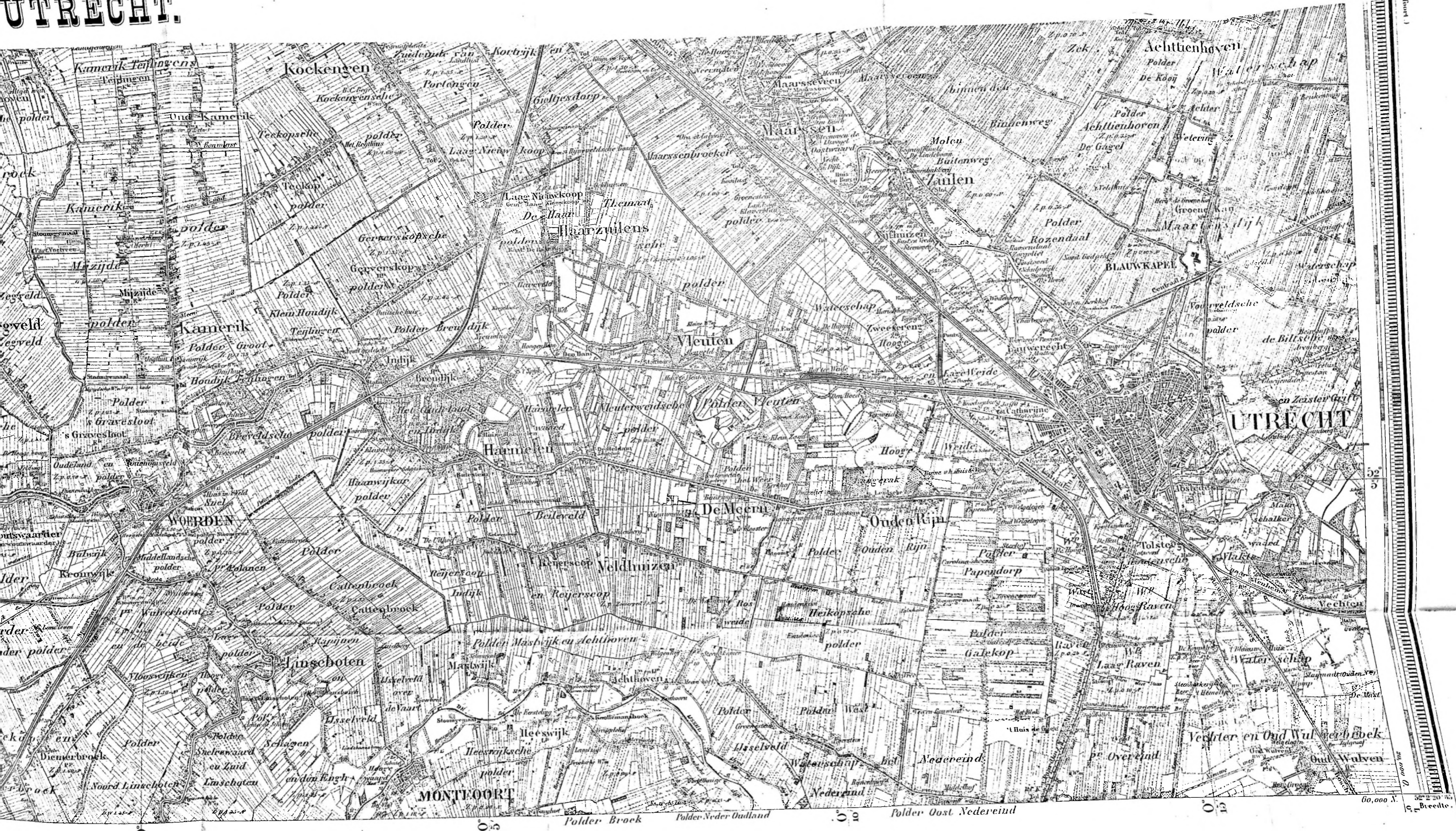
52° 20' 35" Breedte

Zuidplas pold.

Pold' Bloemendaal

Schaal van 50,000.

UTRECHT.

Schaal van $\frac{1}{50,000}$.

60,000 N. 5 Breede.

Organisatiën.

A. WESTPARTIJ.

De 3e Divisie was bij den aanvang van den 30en Juni georganiseerd als eene Nederlandsche divisie op voet van oorlog met deze nitzondering, dat de regimenten infanterie bestonden uit 3 veldbataljons, als aangegeven in bijlage E van het boekwerk: Organisatiën. II, Oorlogsorganisatiën, en 1 wielrijdersbataljon van de volgende:

STERKTE EN SAMENSTELLING.	Troepen.					Bijzondere bepalingen	
	Officieren.	Onderofficieren en manschappen.	Paarden.	Voertuigen.	Rijwielen.		
1o. De Staf.							
Luit.-kolonel of Majoor, Commandant.	1				1	1) Een der sergeanten heeft den titulairen graad van sergeant-majoor en is bestemd om, zoo noodig, de plaats van een luitenant te vervullen. 2) Door toevoeging van miliciens-sergeanten en miliciens-korporaals zoo mogelijk tot respectievelijk 9 en 17 uitgebreid. Het aantal sergeanten, korporaals en soldaten blijft echter te zamen 114 bedragen. Het overblijvende militiekader gaat over bij het depôtbataljon. 3) Van zeer lichte constructie.	
Kapitein, 1e of 2e luitenant, Adjutant.	1				1		
1e of 2e luitenant-kwartiermeester.	1				1		
Officieren van Gezondh. der 1e of 2e kl.	2				2		
Adjutant-onderofficier		1			1		
Sergeant-wagenmeester en facteur. . .		1			1		
Sergeant- of Korporaal-tamboer. . .		1			1		
Mr. Geweermaker		1			1		
Schoenmaker		1			1		
Kleermaker		1			1		
Hospitaal-soldaat.		1			1		
Bagagekar.		1	2	1			
Totaal	5	8	2	1	12		
2o. Eene Compagnie.							
Kapitein	1				1		
1e en 2e luitenants.	2				2		
Sergeant-majoor		1			1		
Sergeanten 1).		7 ²⁾			7		
Fourier		1			1		
Korporaals.		7 ²⁾			7		
Hoorblazer		1			1		
Hospitaal-soldaat.		1			1		
Soldaten		100			100		
Compagnieskar 3)		1	2	1			
Totaal	3	119	2	1	121		
3o. Het Bataljon.							
Staf	5	8	2	1	12		
8 compagnieën	24	952	16	8	968		
Totaal	29	960	18	9	980		

De sterkte van het regiment is dan : 82 officieren, 3673 onderofficieren en manschappen, 18 officiers-, 70 troepenpaarden, 28 voertuigen en 980 rijwielen, zoodat zij vermeerderd wordt met 12 officieren, 67 onderofficieren en manschappen, 5 troepenpaarden, 3 voertuigen en 980 rijwielen en verminderd met 5 officierspaarden.

Nadat op den 1en Juli vier eskadrons huzaren en één afdeeling veld-artillerie uit het verband der Divisie waren getreden en laatstgenoemde was vervangen door 6 gewapende uitleggers (motorschuiten) bewapend met kanon van 10 cM. en 6 mitrailleurs op drijvenden stoel, die werden toegevoegd aan 2. en 3. R. I., werd den 3en d.a.v. ook het laatste eskadron huzaren naar de kust gezonden en ging men over tot de formatie voor den polderoorlog, waarna de 3e Divisie bestond uit : den staf, 3 brigades met hare treinen, 1 compagnie genietroepen en den divisie-trein.

De samenstelling dezer staven, troepen en treinen was als volgt :

1o. De Staf der Divisie als in bijlage B van het boekwerk : Organisatiën. II, Oorlogsorganisatiën (blz. 9), doch verminderd met den Commandant en den Kapitein-Adjudant van het regiment Veld-artillerie en den staf der treinen en vermeerderd met den staf eener afdeeling van gemeld wapen.

2o. Een Brigade à 1 regiment infanterie, 1 batterij veld-artillerie, 6 gewapende uitleggers (motorschuiten), waarvan 3 bewapend met een kanon van 10 cM., 1 met een kanon van 15 cM. K., 1 met een kanon van 6 cM. snelvuur en 1 met een mortier van 10 cM., alsmede 3 mitrailleurs op drijvenden stoel.

Er wordt geen afzonderlijke brigade-staf opgericht, doch den Brigade-commandant (die het bevel over zijn regiment blijft voeren) wordt een kapitein van den Generalen Staf of een voor die betrekking geschikt beoordeelde kapitein of luitenant toegevoegd.

Het bevel over de gezamenlijke gewapende uitleggers wordt

gevoerd door een kapitein, bijgestaan door 2 eerste- of tweede-luitenants, allen van de vesting-artillerie. De bediening der gewapende uitleggers heeft eene sterkte als aangegeven in Hoofdstuk III der »Aanwijzing omtrent de uitleggers.»

Een brigade-trein, omvattende: *a.* den munitie-trein, gesplitst in 2 onderdeelen, n.l. 1 infanterie-munitiecolonne, geladen in 4 motorschuiten en 1 artillerie-munitiecolonne, geladen in 3 motorschuiten;

b. den korpstrein, geladen in 4 motorschuiten (1 per bataljon) en 4 motorsloepen (1 voor den brigade- tevens regimentsstaf en 1 voor elke sectie veld-artillerie);

c. één sectie verbandplaats-afdeeling, bestaande uit 5 drijvende hospitalen (ballastschuiten) elk voor 7 bedden, 20 ballastschuiten (ter vervanging van den transportwagen), 1 motorschuit tot vervoer van den verbandwagen, 1 motorschuit tot vervoer van den bagagewagen, 1 tjalk ingericht als operatie-kamer, 5 lichte motorsloepen tot het afhalen van gewonden en 2 stoombooten, bestemd om te slepen en om met de motorschuiten voor de bagage- en verbandwagens te dienen tot logies voor officieren en minderen;

d. den verplegingstrein, gevormd door 2 stoombooten of motorschuiten.

30. Een veldcompagnie genietroepen, als aangegeven in bijlage O. van het boekwerk: Organisatiën. II, Oorlogsorganisatiën.

40. Een divisie-trein, omvattende: *a.* de telegraafafdeeling (op 2 motorschuiten);

b. den korpstrein van den divisiestaf (op 6 stoombooten of motorschuiten voor passagiersvervoer);

c. het veldhospitaal, bestaande uit 1 motorschuit tot het vervoer van den bagagewagen, 1 motorschuit tot het vervoer van den verbandwagen en 1 drijvend hospitaal (ballastschuit) ingericht voor 7 bedden.

Bij de treinen wordt het volgende personeel ingedeeld:

10. brigade-munitietrein: 1 eerste of tweede luitenant der vesting-artillerie;

infanterie-munitiecolonne: 1 sergeant der infanterie;

- artillerie-munitie-colonne: 1 korporaal der vesting-artillerie; de bij de infanterie-patrooncaissons ingedeelde kanonniërs der treinafdeeling worden vervangen door een gelijk getal infanteristen, die bij de caissons der veld-artillerie door vesting-artilleristen;
20. korpstrein: 1 korporaal per motorschuit of motorsloep;
30. de geneeskundige afdeeling: het daarbij behoorende personeel voor den Geneeskundigen dienst;
40. verplegingstrein: 1 luitenant-kwartiermeester,
1 administrateur (gep. onderofficier)	}	bestemd voor
3 onderofficieren en korporaals		den dienst bij
5 soldaten		de slachterij,
1 administrateur (gep. onderofficier)	}	bestemd voor
5 onderofficieren en korporaals		den
10 soldaten		magazijndienst,
1 sergeant	}	bestemd voor den bewakingsdienst;
1 korporaal		
8 soldaten		
50. telegraafafdeeling: het detachement van het Regiment Genietroepen;
60. korpstrein van den Divisie-staf: 1 korporaal per motorschuit of stoomboot;
70. veldhospitaal: het personeel voor den Geneeskundigen dienst.

B. OOSTPARTIJ.

De 7e Divisie bestaat uit de 13e (25e en 26e Regiment Infanterie) en 14e (27e en 28e Regiment Infanterie) Brigaden, het 7e Regiment Cavalerie, het 7e Regiment Veld-artillerie, de 7e zware Veldhouwitser-afdeeling, de 7e zware Mortier-afdeeling, de 7e Pioniercompagnie en de noodige treinen.

De zware Veldhouwitser-afdeeling telt 4 batterijen à 6 stukken van 15 cM., de zware Mortierafdeeling 2 batterijen à 4 stukken van 21 cM.

De Pontontrein wordt aangenomen gelijk te zijn aan een divisie-bruggetrein van het Duitsche leger (zie »Tactische

gegevens voor het Veldleger", door W. VOSMAER, Kapitein van den Generalen Staf, blz. 229).

Overigens wordt gemakshalve aangenomen, dat de verschillende staven, korpsen en onderdeelen dezelfde organisatie hebben als de overeenkomstige bij het tegenwoordige Nederlandsche leger op voet van oorlog; dat een mortierbatterij evenveel manschappen en paarden telt als 2 sectiën veldartillerie plus de gevechts- en bagagetreinen van eene complete batterij, en dat een brigade-staf bestaat uit den commandant, den chef van diens staf (kapitein) en den adjudant.

Aangezien van te voren niet valt uit te maken tegen welk leger het Nederlandsche zal hebben te strijden, is het overbodig zich verder in beschouwingen omtrent de organisatie van de troepen der Oostpartij te verdiepen.

BIJLAGE III.

Opgave omtrent de geïnundeerde polders tusschen
Lek en IJssel.

N A M E N DER WATERSCHAPPEN OF POLDERS.	peil ten opzichte van A.P., in M.		
	Zomer-	Terrein-	Inundatie-
Heeswijk	— 0.90	— 0.50	— 0.40
Broek en Lage Biezen	— 0.90	— 0.50	— 0.40
Willeskop, Kort Heeswijk en Blokland	— 1.10	— 0.70	— 0.60
Vlist en Dijkveld	— 1.60	— 1.20	— 1.10
Rozendaal	— 1.50	— 1.10	— 1.00
Hoenkoop	— 1.65	— 1.25	— 1.15
Hoonaartsche Polder	— 1.30	— 0.90	— 0.80
Groot Keulenvaartsche Polder	— 1.60	— 1.20	— 1.10
Klein Keulenvaartsche Polder	— 1.60	— 1.20	— 1.10
Benschop met Rateles	— 1.20	— 0.80	— 0.50
Polsbroek	— 1.60	— 1.20	— 0.90
Vlist Oostzijde	— 1.50	— 1.10	— 1.00
Bou repas en Noord Zevender	— 1.35	— 0.95	— 0.65
Lopik, Lopiker-kapel en Zevenhoven (N. deel)	— 1.15	— 0.75	— 0.40
idem (Z. deel)	— 1.10	— 0.70	— 0.40
De Vogelenzang	— 0.22	+ 0.18	+ 0.48
De Wiel	— 0.45	— 0.05	+ 0.48
De Vijfhoeven	— 0.90	— 0.50	— 0.30
Cabauw en Zuid Zevender	— 1.10	— 0.70	— 0.30
Willige Langerak	— 1.05	— 0.65	— 0.30

N.B. In elken polder is slechts zooveel water ingelaten, als strikt noodig werd geoordeeld en wel 1o. om de wegen in de achter de stelling gelegen polders bruikbaar te houden en 2o. om het waterverbruik tot het hoogst noodige te beperken.

Eene aanschrijving van den Minister van Binnen-
landsche Zaken aan alle gemeentebesturen
in Nederland.

Ministerie van Binnenlandsche Zaken.

N°. 189¹. AFDEELING
ONDERWIJS.

Betreffende de Vereeniging
»Volksweerbaarheid».

's-Gravenhage, 15 Februari 1904.

Het Hoofdbestuur der Vereeniging »Volksweerbaarheid» heeft mij medegedeeld, dat, hoewel op uitgebreide schaal propaganda is gemaakt voor het doel, waarnaar de Vereeniging streeft, n.l. algemeene weerbaarheid van het Nederlandsche volk, zoowel op zedelijk als op lichamelijk gebied, door die Vereeniging nog niet algemeen die medewerking is onderhouden, welke ter bereiking van haar lofwaardig streven noodig is.

Reeds is, naar mij is medegedeeld, de wijze waarop genoemde Vereeniging zoude kunnen worden gesteund, door haar te Uwer kennis gebracht. Toch acht ik het in het belang der zaak wenschelijk, U voor zooveel noodig, aan te bevelen door alle U ten dienste staande middelen aan genoemde Vereeniging steun te verleen.

Op welke wijze zulks kan geschieden wordt hieronder aan-

Aan

Burgemeester en Wethouders van
de onderscheidene gemeenten.

gegeven. Natuurlijk is het van de bestaande toestanden in iedere gemeente afhankelijk, in hoever aan de gegeven wenken gevolg kan worden gegeven. Het komt mij intusschen voor, dat er wel geene enkele gemeente zal zijn, welke niet in het een of ander opzicht in den gewenschten zin hare medewerking kan verleenen. Voor zoover zulks thans reeds in sommige gemeenten geschiedt, moge de inhoud van dit schrijven strekken als een bewijs, dat het bestuur aldaar reeds in den geest der Regeering werkzaam is en als eene aanmoediging niet alleen om daarmede voort te gaan, maar ook om, voor zoover noodig en doenlijk, zijne bemoeiingen in die richting uit te breiden.

Tot bevordering dan van het beoogde doel is het wenschelijk:

1°. de leerlingen van alle bestaande gemeentelijke inrichtingen van onderwijs zooveel mogelijk in de gelegenheid te stellen tot het ontvangen van onderwijs in de gymnastiek en hen op te wekken daaraan deel te nemen en ook, waar het inrichtingen voor bijzonder onderwijs geldt, van Uwen invloed gebruik te maken. opdat ook de leerlingen dier scholen onderwijs in dat vak ontvangen;

2°. wanneer het leerplan voor de lagere scholen zoodanig is ingericht, dat er tijd tot verpoozing tusschen de lesuren wordt gegeven, in dien tijd openluchtspelen te doen beoefenen en die spelen aan te moedigen;

3°. door herhaalde afkondigingen en mededeelingen in de plaatselijke bladen de jongelingschap op te wekken tot deelneming aan het voorbereidend militair onderricht, en de ouden tot deelneming aan de schietoefeningen tot verhooging van 's lands weerkracht;

4°. voor de verschillende ter plaatse gevormde of te vormen gymnastiek- en schermverenigingen (al dan niet aangesloten aan de Vereeniging »Volksweerberaarheid») wanneer aan de gemeentescholen gymnastieklokalen aanwezig zijn, deze lokalen en de zich daarin bevindende werktuigen op nader overeen te komen voorwaarden, liefst kosteloos, in gebruik te geven, zoo mogelijk zelfs zonder daarvoor vergoeding van eventueel

te maken kosten voor verlichting en verwarming te eischen;

5°. aan vereenigingen tot bevordering van spelen in de open lucht (voetbal enz.) een daartoe geschikt afgesloten terrein kosteloos in gebruik te geven;

6°. indien de financieele toestand der gemeente dit toelaat, schietbanen voor rekening der gemeente aan te leggen voor het schieten met oorlogsmunitie, overdekte banen voor flobertschieten en schieten met margapatronen; of wel, door kosteloozen afstand van terrein en door het verstrekken van geldelijke tegemoetkoming, den aanleg van zulke banen door bijzondere vereenigingen te bevorderen;

7°. daar waar gemeentelijke schietbanen voor schutterijen bestaan, deze kosteloos in gebruik te geven aan de bijzondere schietvereenigingen ter plaatse;

8°. vereenigingen voor volksgymnastiekklassen of voor spelen in de open lucht geldelijk te steunen in de kosten; daartoe geschikte terreinen te doen inrichten en bij uitbreiding der gemeente met de behoefte aan zulke terreinen rekening te houden.

Ook verdient het, althans in groote gemeenten, overweging aan eene commissie van ingezetenen eventueel het beheer en toezicht over die terreinen op te dragen.

Het zal mij zeer aangenaam zijn, dat Uw college ter verwezenlijking van de hierboven uitgedrukte wenschen, voor zooveel noodig, aan den Raad Uwer gemeente de noodige voorstellen doe.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(w. g.) KUYPER.
